

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

DAMJAN VOJE

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

KORPORATIVNO
UPRAVLJANJE PODJETIJ
V MAKEDONIJI

Ljubljana, september 2009

DAMJAN VOJE

IZJAVA

Študent Damjan Voje izjavljam, da sem avtor tega magistrskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Janeza Prašnikarja, in dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 11.09.2009

Podpis: _____

Kazalo vsebine

UVOD	1
1 MAKEDONIJA	2
1.1 Značilnosti	3
1.1.1 Zgodovina	3
1.1.2 Demografija	5
1.1.3 Potek privatizacije	7
1.2 Gospodarstvo	10
1.2.1 Makroekonomski kazalci	11
1.2.2 Prednosti in pomanjkljivosti - Indeks ekonomske svobode	17
2 MODEL POGAJANJ IN KAZALNIKI POSLOVANJA	20
3 OPIS PODATKOV	29
4 ANALIZA	39
4.1 Celoten vzorec podjetij	39
4.2 Podjetja s pretežno tujim in s pretežno domačim lastništvom	41
4.3 Podjetja s pretežno notranjim in s pretežno zunanjim lastništvom	44
4.4 Podjetja s pretežno državnim in s pretežno privatnim lastništvom	47
SKLEP	50
LITERATURA	52
PRILOGE	

Kazalo slik

<i>Slika 1: Starostni razredi prebivalstva – indeks rasti od 1997 do 2007 (1996 = 100)</i>	7
<i>Slika 2: Primerjava indeksa realnega BDP-ja Makedonije in povprečja tranzicijskih držav od 1989 do 2008 (1989 = 100)</i>	12
<i>Slika 3: Kazalci tranzicije za leto 2008</i>	13
<i>Slika 4: Delež uvoza in izvoza po državah za leto 2007</i>	15
<i>Slika 5: Izbira med zaposlenostjo in dohodkom na zaposlenega</i>	24
<i>Slika 6: Razdelitev podjetij po dejavnostih</i>	30
<i>Slika 7: Razdelitev podjetij po organizacijski obliki</i>	31
<i>Slika 8: Razdelitev podjetij po številu zaposlenih od 2000 do 2007</i>	32
<i>Slika 9: Razdelitev podjetij po višini prihodka od 2000 do 2007 (mio EUR)</i>	33
<i>Slika 10: Lastniška struktura podjetij v vzorcu od 2000 do 2007</i>	37

Kazalo tabel

<i>Tabela 1: Prebivalstvo Republike Makedonije od 2000 do 2007</i>	6
<i>Tabela 2: Makroekonomski podatki od 2000 do 2007</i>	14
<i>Tabela 3: Delovna sila in stopnje aktivnosti od 1997 do 2007</i>	16
<i>Tabela 4: Brezposelni po trajanju statusa brezposelnost od 1997 do 2007</i>	17
<i>Tabela 5: Indeks ekonomske svobode (IEF) za Makedonijo od 2002 do 2009</i>	19
<i>Tabela 6: Indeks svobode (FIW) za Makedonijo od 2002 do 2009</i>	20
<i>Tabela 7: Opisna statistika za izbrane spremenljivke (EUR)</i>	34
<i>Tabela 8: Opisna statistika za izbrane spremenljivke (EUR)</i>	35
<i>Tabela 9: Opisna statistika za izbrane spremenljivke glede na lastništvo</i>	38
<i>Tabela 10: Linearna in nelinearna regresija za celoten vzorec</i>	40
<i>Tabela 11: Linearna in nelinearna regresija za tuje in domače lastništvo</i>	42
<i>Tabela 12: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med tujim in domačim lastništvom</i>	43
<i>Tabela 13: Linearna in nelinearna regresija za notranje in zunanje lastništvo</i>	45
<i>Tabela 14: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med notranjim in zunanjim lastništvom</i>	46
<i>Tabela 15: Linearna in nelinearna regresija za državno in privatno lastništvo</i>	48
<i>Tabela 16: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med državnim in privatnim lastništvom</i>	49

UVOD

Za preučevanje obnašanja podjetij sem se odločil zaradi lastnih zanimanj za to zanimivo in dinamično področje ekonomije, ki pušča še veliko prostora za raziskovanje, saj se morajo podjetja, na eni strani prilagajati spreminjajočim lokalnim in globalnim (makroekonomskim) razmeram, na drugi strani pa odzivati na okolje znotraj podjetja, ki ga sestavlja. Del tega notranjega okolja so tudi zunanji lastniki in zaposleni. Preučevanje obnašanja podjetij se bom lotil na osnovi študije obnašanja makedonskih podjetij v obdobju od 1994 do 1999, avtorjev Koman in Markovska Vasileva (2007).

Področje mojega proučevanja je omejeno na eno državo, in sicer sem si izbral Republiko Makedonijo. Ta je po velikosti in številu prebivalstva enako velika kot Slovenija. Hkrati je v nekdanji skupni državi Jugoslaviji kot najjužnejša republika bila v nasprotju s Slovenijo najmanj razvita in zato vključena na seznam regij prejemnic gospodarske pomoči od bogatejših delov federacije. Makedonija je danes parlamentarna demokratična republika in je članica več svetovno pomembnih organizacij. Od Jugoslavije si je pridobila svojo neodvisnost na miren način leta 1991. Notranji slabi odnosi med makedonsko slovansko večino in etnično albansko manjšino so vzbudili dvom o dolgoročni sposobnosti preživetja države, a se trenutno vzdržuje mirno sožitje. Ustava priznava pravico delavcev, da se organizirajo in kolektivno pogajajo. Okoli 50 odstotkov delovne sile je včlanjenih v sindikat. To daje delavcem dodatno pogajalsko moč, čeprav jo zaradi težkih gospodarskih razmer težko uveljavljajo. Po skoraj dvajsetih letih od osamosvojitve se stanje izboljšuje, a je vseeno še daleč od ravni razvitosti, katero dosegajo Slovenija. Kaj se torej dogaja s podjetji v Makedoniji?

Namen tega dela je poglobiti razumevanje obnašanja podjetij v Makedoniji v post-tranzicijskem obdobju, po izvedbi makroekonomske stabilizacije, liberalizacije cen in zunanje menjave, vzpostavljanja konkurence, oblikovanja pravne države, privatizacije in tako dalje, od leta 2000 do leta 2007, narediti primerjalno analizo med njimi na podlagi razlikovanj v lastniški strukturi podjetij in analizirati njihovo uspešnost.

Temeljna hipoteza, ki jo želim z empirično analizo potrditi je, da se obnašanje podjetij med seboj razlikuje glede na lastniško strukturo in da je v medsebojni primerjavi mogoče ločiti med manj in bolj uspešnimi podjetji. Cilj magistrske naloge je ugotoviti ali je temu res tako.

Nekatera ključna vprašanja, na katera bom iskal odgovore za proučevano obdobje, so:

- Kako porazdeliti podjetja v skupine glede na lastniško strukturo?
- Kako uspešna so podjetja glede na lastniško strukturo?
- Kako sta jih zaznamovali tranzicija in privatizacija? Ali se to pozna na lastniški strukturi ali pri vzorcih obnašanja podjetij?
- Ali obstaja neka podobna oblika obnašanja, ki je prisotna pri vseh uspešnejših skupinah podjetij?

Vsebina magistrske naloge je sestavljena iz šestih poglavij. Prvo poglavje je uvod. V drugem poglavju je prikazana Makedonija kot država, njene splošne značilnosti, zgodovina, potek privatizacije in stanje gospodarstva, kar daje temeljni vpogled v razmere, ki vladajo delovanju podjetij. V tretjem poglavju prehajam na opis modela pogajanj (Prašnikar et al., 1994), ki je bil v preteklosti že uporabljen na podobnih analizah in je dal dobre statistične rezultate. Z njim sem tudi jaz izvedel analizo. Ta model omogoča upoštevanje lastnosti makedonskega načina privatizacije družbene lastnine in testiranje medsebojnega vplivanja pogajanj oblikovanih upravljaljskih skupin. V podjetju se med seboj pogaja več odločevalskih skupin. V grobem so to »zaposleni« (managerji in delavci) in »zunanji lastniki« (privatni in država). Zaposleni in država lahko nastopajo kot lastniki ali tudi ne, njihovi cilji pa se temu primerno prilagajajo.

Četrto poglavje je opis podatkov, kjer so predstavljene vse spremenljivke, uporabljene za izvedbo analize in je bolj podrobno opisan zajeti vzorec podjetij. Podatki zajemajo 194 največjih makedonskih podjetij po prihodku v letu 2007, za obdobje od vključno leta 2000 do vključno leta 2007. Skupaj torej za obdobje osmih let. Pridobitev podatkov tolikšnega števila podjetij pomeni zajeti relativno velik del gospodarstva.

V petem poglavju prehajam na bistvo magistrske naloge, na izvedbo analize obnašanja podjetij v Makedoniji z različnimi lastniškimi strukturami. Tu sem preverjal postavljene hipoteze in poskušal potrditi temeljno hipotezo. Model pogajanj je bil preizkušen s pomočjo linearne regresije najmanjših kvadratov in nelinearne regresije najmanjših kvadratov. Za primerjavo med skupinami lastnikov sem uporabil z-test. Poleg tega sem za proučevanje uspešnosti med skupinama podjetij z določeno lastniško strukturo izbral še nekaj finančnih kazalnikov, na podlagi katerih je bila z uporabo t-testa izvedena medsebojna primerjava. Zadnje poglavje je sklep, kjer so strnjene bistvene ugotovitve tega magistrskega dela.

1 MAKEDONIJA

Makedoniji se je v preteklih dveh desetletjih zgodilo mnogo dogodkov, ki so močno vplivali na delovanje podjetij v državi. Leta 1991 je na miren način pridobila svojo neodvisnost od Jugoslavije. Grčija je z ugovarjanjem novim državnim simbolom, ustavi in imenu, ki šteje za helensko (grško) ime, povzročila zamudo mednarodnemu priznanju, ki se je zgodilo v okviru začasne določitve imena "Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija" (angl. »*Former Yugoslav Republic of Macedonia - FYROM*«). Leta 1995 se je Grčija odločila odpraviti 20-mesečni trgovinski embargo in obe državi sta se dogovorili za normalizacijo odnosov. Nekateri etnični Albanci so leta 2001 pod vtisom politične in gospodarske neenakosti pričeli z oboroženim odporom in sčasoma osvojili podporo večine makedonskega albanskega prebivalstva. To je privedlo do mednarodnega posredovanja, ki je vzpostavil sklop novih zakonov za okrepitev pravic manjšin. Dosledno izvajanje določil iz sporazuma ter

spodbujanje gospodarske rasti in razvoja ostajata še naprej izziv za Makedonijo, čeprav je bil na obeh področjih v preteklih nekaj letih dosežen napredek (Macedonia in Figures 2008).

1.1 Značilnosti

Makedonija je parlamentarna demokratična republika, članica več svetovno pomembnih organizacij: Banka za mednarodne poravnave (od tu naprej BIS), Evropska banka za obnovo in razvoj (od tu naprej EBRD), Mednarodna banka za obnovo in razvoj (od tu naprej IBRD), Mednarodna organizacija dela (od tu naprej ILO), Mednarodni denarni sklad (od tu naprej IMF), Interpol, Mednarodna organizacija za standardizacijo (od tu naprej ISO), Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (od tu naprej OSCE), Združeni Narodi (od tu naprej UN), Svetovna zdravstvena organizacija (od tu naprej WHO), Svetovna trgovinska organizacija (od tu naprej WTO) in tako dalje (Macedonia in Figures 2008).

Geografsko pripada Jugovzhodni Evropi. Svoje meje si na jugu deli z Grčijo (246 km), na zahodu z Albanijo (151 km), na severu s Kosovom (159 km) in Srbijo (62 km) ter na vzhodu z Bolgarijo (148 km). Dostopa do morja nima, a preko nje poteka zelo pomembna tranzitna pot iz Zahodne in Srednje Evrope do Egejskega morja ter iz Južne Evrope do Zahodne Evrope (Background Note: Macedonia, 2008).

1.1.1 Zgodovina

Po preučitvi ustrezne literature mi je postalo jasno, da bi bilo pisati o starejši zgodovini Makedonije zelo občutljivo. Pisana zgodovina te države se razlikuje, ne le po različno upoštevanih zgodovinskih dejstvih, temveč tudi po nagnjenosti avtorja (zgodovinarja) k potrjevanju Makedonije in Makedoncev kot naslednikov avtohtonega slovanskega naroda ali naslednikov Grkov. Iz tega izhaja tudi njihova upravičenost do državnih in zgodovinskih pravic ter obveznosti. Zato sem se odločil, da bom pisal le o Makedoniji po letu 1945.

Skupaj s preostalim delom balkanskega polotoka je po letu 1945 v okviru jugoslovanskega sistema socialističnega samoupravljanja Makedonija doživela precejšnjo gospodarsko preoblikovanje. Kljub temu je bila najrevnejša v Jugoslaviji in zato vključena na seznam regij prejemnic gospodarske pomoči od bogatejših delov federacije. Čeprav ji je ta status prinesel precej naložb, je bilo več projektov izvedenih brez ustrezne pozornosti do dostopa do potrebnih surovin ali do trgov (Lampman, 2000, str. 14).

V pregledu zgodovine Makedonije od njene osamosvojitve leta 1991 dalje je jasno, da je na eni strani imela srečo, ker se je izognila množičnemu prelivanju krvi, kot je bilo to na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Srbiji, na drugi strani pa je morala trpeti ignoriranje in zapostavljanje s strani balkanskih držav in mednarodne skupnosti. Leta 2001,

ko je radikalni del albanske narodne manjšine zahteval določene spremembe v ustavi, je bila blizu državne vojne. Ker je bila najrevnejša regija v nekdanji Jugoslaviji, so bile v devetdesetih letih prejšnjega stoletja nujno potrebne reforme. Te so bile sprejete, a nikoli v celoti izvedene, kar otežuje normalno delovanje podjetij. Geografska izolacija, pomanjkanje visoke tehnologije in dostopa do nje ter trajajoča politična nestabilnost, ki jo je dodatno poglobila kosovska kriza leta 1999, so preprečile večji priliv zunanjih investicij, ki so nujno potrebne (Liotta, Jebb, 2004, str. 2-7).

Še danes ji ni uspelo zagotoviti stabilnega dogovora z Grčijo, ki je po razpadu Jugoslavije in ob osamosvojitvi Makedonije leta 1991 nasprotovala njeni ustavi, zastavi in uporabi imena Republika Makedonija. Na jugu Republika Makedonija meji na regijo grške Makedonije. Zaradi tega je Grčija sprožila vprašanje o morebitnih ozemeljskih težnjah s strani Republike Makedonije in o združitvi zgodovine Republike Makedonije z zgodovino stare Grčije na tem območju. Od leta 1992 do 1995 se je odvijal spor zaradi makedonske državne zastave, ki je vsebovala Verginino sonce, simbol povezan s starim kraljestvom Makedon. Njeno sprejetje s strani Makedonije julija 1992 je bilo razumljeno kot odziv Skopja na pritisk spremembe imena s strani Aten. Ta spor je bil rešen s spremembo zastave v skladu z medsebojnim dogovorom v oktobru leta 1995. V nadaljnjih dogovorih je Makedonija pristala tudi na spremembo ustave, ne pa imena. Ta spor, imenovan »Makedonsko vprašanje«, sega daleč v preteklost in ima korenine v stari zgodovini Grčije in izvora Makedoncev kot naroda. Zaradi spora je Grčija do leta 1995 izvajala embargo nad Makedonijo. To je bil še en dodaten vzrok za rast nelegalnih aktivnosti in korupcije v državi. V zadnjih nekaj letih je tudi Grčija pragmatično spoznala, da je politično in ekonomsko stabilna Makedonija lahko v veliko večjo korist. Zavzela se je za zaščito Makedonije in z njo zavzeto vzpostavlja ekonomske odnose. Trenutno gredo zadeve v pravo smer, se je pa vseeno potrebno zavedati, da je sodelovanje močno odvisno od trenutne volje politike na obeh straneh, kar se lahko hitro spremeni (Liotta, Jebb, 2004, str. 7-8).

Ko je bila leta 1993 država sprejeta v organizacijo UN, je ta sprejela začasno ime "Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija". Večina mednarodnih organizacij, tudi Evropska Unija, je naredila enako. NATO se v uradnih dokumentih sklicuje na začasno ime, vendar dodaja pojasnilo, s katerim priznava tudi ustavno ime Republika Makedonija. Vendar je večina držav članic UN opustila začasno ime in priznava ustavno ime. Med njimi so Združene države Amerike, Rusija, Velika Britanija, Kitajska in tudi Slovenija ter več kot 100 drugih članov. UN je pripomogel k ustanovitvi pogajalskega procesa z mediatorjem Matthewom Nimetzom. Pogajanja med obema stranema še potekajo (Rossos, 2008, str. 278-281).

Grčija ni edina, s katero je Makedonija imela v preteklosti težave. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je pravzaprav večjo težavo predstavljala Srbija. Zaradi osamosvojitve je Srbija zaprla svoje meje in jo odrezala od glavnega izvozno-uvoznega trga. Postopoma je BDP Makedonije do leta 1995 padel na 71 odstotkov ravni BDP-ja iz leta 1989. Po tem letu se je položaj začel izboljševati.

Ob koncu desetletja pa je Srbija bila etnični boj proti Albancem na Kosovu. Zaradi vojaških posredovanj, ki so na Kosovo pripeljala tudi NATO, je mnogo ljudi (okoli 350.000), živečih na območju Kosova, pribežalo v Makedonijo, ki za to ni bila pripravljena in ni imela sredstev. Razmere v državi so se slabšale. Izgubila je okoli 80 odstotkov izvoza na srbski trg, ki je predstavljal okoli 70 odstotkov celotnega izvoznega trga. Brezposelnost je zrasla na 33 odstotkov (Rossos, 2008, str. 276-278). Danes je Makedonija priznana kot samostojna država tudi s strani Srbije, ostajajo pa še nekatera nerešena vprašanja glede poteka meje med državama (Liotta, Jebb, 2004, str. 8-11).

V prihodnosti jo kot večetnično državo, kjer živijo slovanski Makedonci, Albanci, Bolgari, Turki, Grki, Srbi, Romi in drugi, čaka še mnogo dela v zmanjševanju napetosti predvsem med albansko etnično manjšino in ostalimi Makedonci, ki se lahko le vzdržuje na sedanji ravni ali poslabša (Perry, 2000, str. 65). Od leta 2001 država izvaja mednarodno sprejet Ohridski okvirni sporazum (angl. *Ohrid Framework Agreement*), ki je končal medetnični spor in vpeljal politične ter ekonomske reforme za spodbuditev gospodarstva in privabljanje tujih investicij. To je umirilo politični in varnostni položaj države, kar je predpogoj za gospodarsko rast in razvoj. Nikoli, ali vsaj še zelo dolgo, ne bo mogoče pričakovati popolnoma mirnega sobivanja med narodno večino in manjšino. Takšno manjšinsko prebivalstvo je preveč zaščitniško do svojih pravic in dolžnosti, večinsko prebivalstvo pa preveč občutljivo na stabilnost države s katero se poosebljajo. Medsebojno nerazumevanje in nezaupanje se bo v prihodnosti lahko rešilo le z veliko truda in potrpljenja (Lampman, 2000, str. 14).

1.1.2 Demografija

Makedonija ima podobno kot Slovenija po zadnjih ocenah prebivalstva (za julij 2009), okoli dva milijona in petdeset tisoč državljanov. Ena petina jih prebiva v glavnem mestu Skopje (glej Prilogo 1, Tabela 4). Prevladujoča etnična skupina v državi so slovansko govoreči etnični Makedonci, ki predstavljajo po podatkih zadnjega popisa prebivalstva iz leta 2002 64,2 odstotka celotnega prebivalstva (glej Prilogo 1, Tabela 1). Druga največja skupina so Albanci, ki v veliki meri prevladujejo v zahodni Makedoniji in jih je po podatkih zadnjega popisa prebivalstva iz leta 2002 25,2 odstotkov celotnega prebivalstva. Poleg tega je še 3,9 odstotka Turkov, 2,7 odstotka Romov in 1,8 odstotka Srbov. Primerno temu deležu je tudi ortodoksnih Makedoncev 64,7 odstotkov. 33,3 odstotka jih je muslimanske veroizpovedi. Izobrazbena raven se razlikuje glede na spol in etnično pripadnost (glej Prilogo 2) (Macedonia in Figures 2008, str 15-17).

Zgodovinsko gledano je imel Balkan visoko naravno prirast, ki je zaradi industrializacije in urbanizacije izredno upadla v 20. stoletju. V Makedoniji so ti procesi v veliko večjem obsegu vključevali prebivalstvo slovanskih kristjanov kot muslimane. Med podeželskimi muslimani je stopnja rasti ostala zelo visoka: v primeru Turkov in muslimanskih Slovanov je 2,5-krat

višja od stopnje rasti makedonske večine, med Albanci in Romi pa je 3-krat višja. Te razlike so bile v preteklosti vir političnih napetosti (Background Note: Macedonia, 2008).

Zaskrbljujoča je padajoča rodnost oziroma padajoče število živorojenih in na nasprotni strani naraščajoče število umrlih (glej Tabela 1). Majhen del tega trenda je mogoče pojasniti z odlašanjem rojstev in posledično višjo povprečno starostjo žensk ob porodu. Sicer pa je to jasen znak staranja prebivalstva, s čimer se spopadajo več ali manj vse razvite države na svetu, še posebno v Evropi. Država se razvija in počasi dosega višje standarde, čemur pritrjuje tudi naraščajoča pričakovana življenjska doba ob rojstvu (za bolj podrobne podatke glej Prilogo 1, Tabela 3).

Tabela 1: Prebivalstvo Republike Makedonije od 2000 do 2007

	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Število prebivalcev (konec leta)	2.031.112	2.038.651	2.023.654	2.029.892	2.035.196	2.038.514	2.041.941	2.045.177
Stopnja rasti prebivalstva	0,47	0,37	-0,74	0,31	0,26	0,16	0,17	0,16
Stopnja rodnosti	1,88	1,73	1,80	1,77	1,52	1,46	1,46	1,46
Na 1000 prebivalcev:								
Živorajeni	14,46	13,27	13,67	13,33	11,49	11,04	11,07	11,10
Umrli	8,5	8,3	8,8	8,9	8,8	9,0	9,1	9,6
Povprečna starost ženske ob porodu	24,01	26,56	26,70	26,79	26,96	27,17	27,31	
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu	73,02	73,44	73,03	73,23	73,58	73,75	73,90	73,78

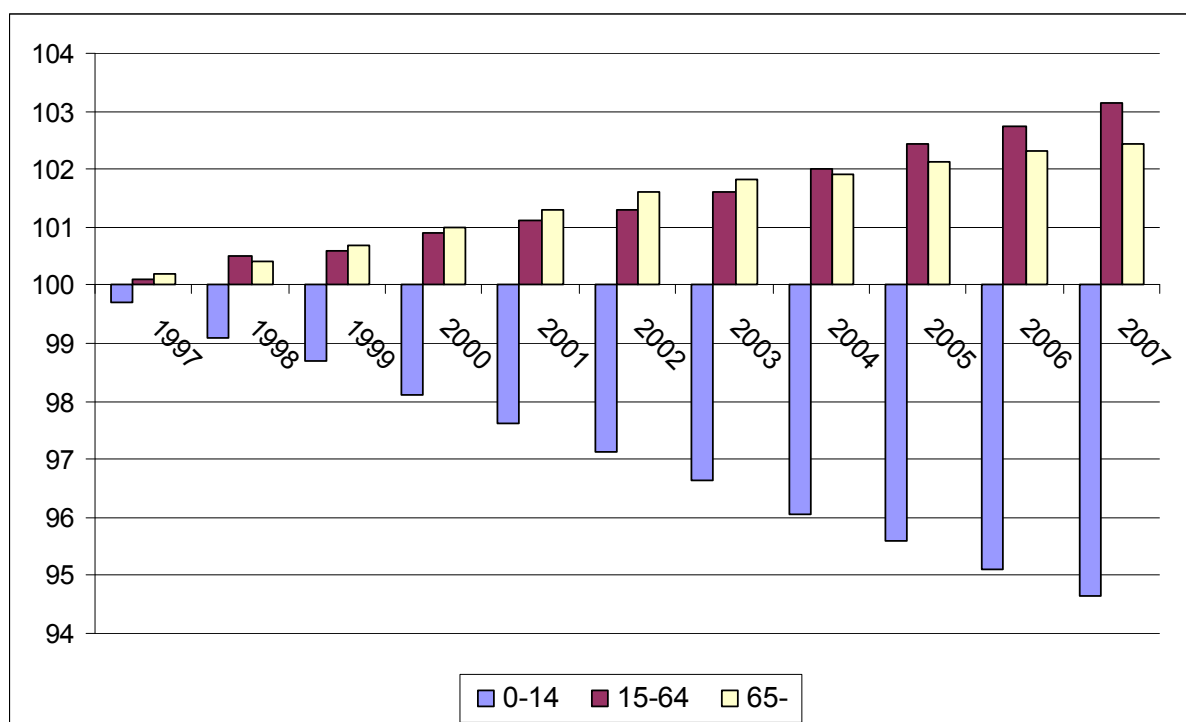
* za več podatkov glej Prilogo 1, Tabela 3

Vir: Eurostat, 2009.

Prebivalstvo Republike Makedonije kot rezultat pozitivne naravne prirasti, še vedno raste (glej Tabela 1), a iz leta v leto z znatno nižjo stopnjo. V obdobju od 1997 do 2007 se je prebivalstvo povečalo za 42.837 oseb ali 2,1 odstotka (glej Prilogo 1, Sliko 1). Občutne spremembe v smeri staranja prebivalstva so prinesle spremembe v starostni strukturi prebivalstva. V obdobju od 1997 do 2007 se je relativni delež mlade populacije (starostna skupina do 14 let) v celotnem prebivalstvu zmanjšal iz 23,5 odstotka na 18,5 odstotka, delež starejšega prebivalstva (starostna skupina 65 let in več) pa se je povečal iz 9,3 odstotka na 11,4 odstotka (glej Sliko 1). Vidno je stalno upadanje rojstev v državi, ki je prispevalo k

zmanjšanju naravne rasti prebivalstva: 11,1 živorojenih otrok na tisoč prebivalcev v letu 2007 v primerjavi z 14,7 živorojenih otrok na tisoč prebivalcev leta 1997 (glej Tabelo 1 in Prilogo 1, Tabelo 2). Izjema je leto 2000, kar je posledica psihološkega trenutka (začetek novega tisočletja), ko se je število živorojenih otrok, če primerjamo z letom 1999, povečalo za 6,8 odstotkov. Spremembe v starostni strukturi imajo vpliv tudi na število smrtnih primerov v državi. Povečevanje števila smrtnih primerov je povzročilo povečanje smrtnosti na 9,6 umrlih na tisoč prebivalcev v letu 2007 v primerjavi z 8,2 umrlih na tisoč prebivalcev v letu 1997.

Slika 1: Starostni razredi prebivalstva – indeks rasti od 1997 do 2007 (1996 = 100)

* za bolj podrobne podatke glej Prilogo 1, Tabelo 3

Vir: Eurostat, 2009.

1.1.3 Potek privatizacije

Preoblikovanje lastništva je ključno za prehod v tržno gospodarstvo in privatizacija je bila prednostna naloga nove neodvisne države Makedonije. Čeprav jo je kot nujo sprejela večina brez obotavljanja, so se mnenja pri možnih načinih njene izvedbe zaradi različnih interesov razlikovala. Postavila je temelje delovanja gospodarstva in podjetij, ki v njem delujejo.

S privatizacijo se želi doseči tri osnovne cilje: povečanje prihodka podjetij, povečanje dobičkonosnosti podjetja ter povečanje zaposlenosti. Vse to deluje pod predpostavko povečane racionalnosti in posledično učinkovitosti ter uspešnosti. Posledica privatizacije na ravni gospodarstva je nova lastniško upravljavaska struktura (na podlagi katere bom izvedel

analizo), boljši sistem nagrajevanja, ki krepi silnice rasti, deregulacija, demonopolizacija, liberalizacija trga in odpravljanje ali vsaj omilitev vstopnih in izstopnih ovir, zmanjšanje protekcionizma, odpravljanje neučinkovitega kapitala, spodbujanje podjetništva (Schusselbauer, 1999, str. 66-68) ...

Prestrukturiranje se ne sme zanašati le na lastniško strukturo in njeno spreminjanje, temveč v veliki meri na odpravljanje deficitov z vzpostavljanjem zdravega konkurenčnega okolja in temu primernih institucij. Zdrav konkurenčni trg je predpogoj vsega delovanja (Domadenik, Prašnikar in Svejnar, 2003, str. 5). Eno najbolj občutljivih področij je izboljšanje delovanja fleksibilnosti trga dela, saj običajno prinese neodobravanje s strani »poražencev« transzicije, ki so izgubili delo zaradi množičnega neracionalnega zaposlovanja v prejšnjem sistemu. Poleg tega svoj del upora prinese tudi fleksibilnost plač in posledična odprava enakomerne dohodkovne razdelitve¹. Država se včasih odzove tako, da obdrži del lastništva v svojih rokah za blažitev teh posledic. Makedonija ni izjema (Schusselbauer, 1999, str. 69-73).

Privatizacija je lahko po obliki masovna, polna ali mešana. Masovna privatizacija je definirana kot prodaja prevladujočega lastniškega deleža podjetij po njihovi nominalni ceni in je najbolj množično uporabljana. Najbolj pogosto uporabljena oblika te privatizacije je s certifikati. Polna privatizacija pomeni prodajo prevladujočega deleža podjetij tujcem po polni ceni. Mešana privatizacija zajema vse ostale oblike prodaje podjetij, ki jih ne zajemata prejšnji dve. Najbolj množično uveljavljen mehanizem te metode je notranji odkup s strani managerjev in zaposlenih (Hossain, 1998, str. 78-80).

Glede na metodo se privatizacija običajno izvede prek prodaje podjetij. V nekaterih primerih se uporablja tudi metode delne privatizacije, kjer obvladujoči delež obdrži država v obliki pogodbenega oddajanja, koncesij, skupnega vlaganja (angl. *joint venture*), likvidacije, prekvalificiranja podjetja v občinsko, neprofitno ali javno podjetje in tako dalje. Prodaja podjetij lahko poteka neposredno, npr. z dražbo, z notranjimi odkupi s strani managerjev in zaposlenih (takšen je bil prevladujoči prvi del privatizacije v Makedoniji) ali posredno z vrednostnimi papirji, katerih oblika so tudi certifikati. Podjetje se lahko proda v enem kosu ali po delih, kjer se recimo prodaja sredstva podjetja po njegovih enotah ali s prenosom sredstev na novo ustanovljeno neodvisno podjetje (angl. *spin-off*) (Bennett et. al., 2004, str. 3-4).

Izbira modela privatizacije v Makedoniji je temeljila na značilnostih gospodarstva. Pravzaprav je bila prvotno uvedena že leta 1989 z Zakonom o družbenem kapitalu iz nekdanje jugoslovanske federacije. V tem času je vlada predsednika vlade Ante Markovića uvedla koncept privatizacije prek notranjih delnic, ki so bile izdane za vse zaposlene v podjetju in so se jim prodajale z velikimi popusti. V tem postopku je bilo več kot 600 podjetij v Makedoniji preoblikovanih v delniške družbe ali družbe z omejeno odgovornostjo. Vendar pa je proces privatizacije močno spodbudo dobil šele s sprejetjem novega zakona o preoblikovanju podjetij

---

¹ Za več o makedonskem trgu dela glej Micevska, M., Eftimovski, D. in Petkovska, T. (2004). The Failure of the labour market in Macedonia: A labour demand analysis.

v juniju leta 1993, katerega glavni cilji so bili: povečati učinkovitost gospodarstva, privabljanje tujega kapitala, razvoj trga kapitala in zagotavljanje novih možnosti za odplačevanje notranjega in zunanjega dolga države (Privatization in the Republic of Macedonia, 2002). Privatizirana podjetja pod Markovičevim zakonom so bila dana v postopek revizije in od začetnih 600 podjetij jih je na koncu odobritev dobilo le 66.

Sprejeti privatizacijski model je imel pristop »od primera do primera«. To pomeni, da je bilo vsak delež pridobljen v procesu privatizacije potrebno plačati. Vsako podjetje je bilo v procesu privatizacije individualno obravnavano. Privatizacijska shema je bila sledeča: 1) 30 odstotkov družbenega kapitala je bilo ponujenega zaposlenim – EBO (angl. *employee buy-out*) pod velikimi popusti (začetni 30 odstotni popust in dodaten 1 odstotek popusta za vsako leto dela v podjetju), nakup delnic pa ni smel presegati vrednosti 25.000 nemških mark (možno je bilo plačati v petih obrokih brez začetnega pologa, z dvoletnim odlogom); 2) 15 odstotkov kapitala je bilo danega državnemu pokojninskemu zavodu; in 3) 55 odstotkov kapitala je bilo danega v prosto prodajo pod enakimi pogoji za domače in tuje kupce (Slavevski, 1997, str 38-41).

Ker na začetku privatizacijskega obdobja kapitalski trgi še niso bili razviti, je privatizacijski zakon iz leta 1993 priskrbel več modelov za privatizacijo, odvisno od velikosti podjetja. Majhna podjetja so se privatizirala preko odkupa celotnega podjetja s strani zaposlenih ali s prodajo deleža podjetja zaposlenim. Zaposleni so v zadnjem primeru imeli možnost odkupa 51 odstotnega deleža podjetja in odkupa preostalega deleža po obrokih najkasneje v obdobju sledečih petih let (Prašnikar et al., 2002, str. 16-17).

Srednje velika podjetja so se preoblikovala z: 1) odkupom dela podjetja; 2) odkupom celotnega podjetja, kjer je postopek prodaje organiziralo podjetje samo (ponudniki so morali le oddati ponudbo na Makedonsko Agencijo za privatizacijo); 3) odkupom s strani managerjev - MBO (angl. *management buy-out*). Po modelu MBO je ponudnik z najbolj privlačno ponudbo programa nadaljnjega delovanja podjetja in s pologom 20 odstotkov vrednosti podjetja dobil pravico do upravljanja podjetja, kot da ima v lasti večinski delež 51 odstotkov. V naslednjih petih letih je moral odkupiti preostali delež; 4) izdajo novih vrednostnih papirjev za pridobitev dodatnega kapitala; 5) zamenjavo kapitala z dolgom (angl. *debt equity swap*) (Prašnikar et al., 2002, str. 17-18).

Velika podjetja so se privatizirala po isti metodi kot srednje velika podjetja, z edino razliko v začetnem pologu za odkup deleža ali celote podjetja. V primeru MBO odkupa je bil zahtevan znesek pologa 10 odstotkov vrednosti podjetja. Makedonska agencija za privatizacijo je pri privatizaciji velikih podjetij igrala vidnejšo vlogo. Dodatne metode, ki so se uporabljale pri privatizaciji, so bile oddaja in prodaja sredstev podjetja in preoblikovanje podjetij v okviru zakona o stečajih. Leta 1999 je bila uvedena metoda, po kateri se je lahko podjetje prodalo neposredno tujemu strateškemu investitorje, a je bila umaknjena že leta 2000 zaradi pritiska javnosti (Prašnikar et al., 2002, str. 19).

Do leta 2001 je bilo 95 odstotkov podjetij, ki je vstopilo v proces privatizacije, tudi privatiziranih. 1.628 podjetij je zaposlovalo 226.311 ljudi, njihova skupna vrednost pa je znašala 2,25 milijard evrov. Prevladujoča metoda privatizacije glede na število podjetij je bil EBO. Majhna podjetja, ki so predstavljala 65 odstotkov vseh podjetij, so v veliki meri bila odkupljena s strani delavcev. Prevladujoča metoda privatizacije glede na število zaposlenih in vrednost podjetja je bil MBO, predvsem zaradi nizkega zanimanja tujih investitorjev v tem obdobju, ugodnih pogojev odkupa podjetij s strani domačih managerjev po tej metodi in zaradi narave »pospešene« privatizacije (Markovska Vasileva, 2001, str 15-18).

Svetovna banka je podprla privatizacijski proces z uporabo kreditov za prilagajanje finančnega in podjetniškega sektorja (angl. *Financial and Enterprise Sector Adjustment Credit – FESAC*) za 23 velikih in srednje velikih podjetij z najvišjo stopnjo zadolženosti, ki so skupaj prinesla 13 odstotkov bruto domačega proizvoda in so povzročala 80 odstotkov izgube celotnega gospodarstva. Razcepili so jih na manjše enote in neprofitne enote zaprli. Več kot 15.000 delavcev je bilo odpuščenih. Svetovna banka je dala finančno pomoč brezposelnim, da bi lahko ustanovili lastno podjetje (Markovska Vasileva, 2001, str 19).

Metoda notranjih odkupov je tako v Makedoniji postala najbolj množično uporabljana. Več kot 80 odstotkov vseh podjetij je pristalo v rokah notranjih lastnikov, delavcev in managerjev. Ostala podjetja so imela zunanje lastništvo. Zunanji lastniki so bili: 1) podjetja iz držav nekdanje Jugoslavije, ki so že prej sodelovala s privatiziranim makedonskim podjetjem; 2) banke, ki so privatizirale predvsem najbolj zadolžena podjetja preko zamenjave dolga za lastniški kapital ali preko oddaje sredstev; 3) tuji lastniki, ki so kupili podjetja s konkurenčnimi prednostmi v svetovnih merilih, po metodi neposredne prodaje leta 1999; 4) materinska podjetja, ki so ustanovila novoustanovljena neodvisna podjetja ali hčerinska podjetja (Petkovski & Bishev, 2003).

1.2 Gospodarstvo

Makedonije ima majhno odprto gospodarstvo, ki je izpostavljeno gospodarskim gibanjem v Evropi in po svetu. Za nadaljevanje gospodarske rasti je odvisna od regionalne vključenosti in povezanosti ter napredka za članstvo v EU. Ob neodvisnosti, septembra 1991, je proizvedla le 5 odstotkov takratne celotne jugoslovanske proizvodnje blaga in storitev. Propad Jugoslavije je končal plačila centralne oblasti in odpravil ugodnosti iz vključitve v območje proste trgovine na območju nekdanje Jugoslavije (Taleski, D., 2007).

1.2.1 Makroekonomski kazalci

Makedonija ohranja makroekonomsko stabilnost z nizko inflacijo. Kljub obsežnim davčnim reformam in reformam v poslovnem sektorju je doslej zaostajala pri privabljanju tujih naložb in ustvarjanju novih delovnih mest. Uradna brezposelnost je še vedno visoka, skoraj 35 odstotna, vendar precenjena zaradi obstoja obsežne sive ekonomije, ki se ocenjuje na velikost med 20 pa celo do 40 odstotkov BDP in ni zajeta v uradno statistiko. Kljub temu predstavlja enega največjih socialnih, ekonomskih in političnih problemov. Zaradi svetovne gospodarske recesije je Makedonija doživela zmanjšanje neposrednih tujih investicij, zmanjšanje kreditov in upočasnitev rasti izvoza (World economic outlook: Crisis and Recovery, 2009, str. 199).

Pomanjkljiva infrastruktura, sankcije UN-ja proti Srbiji in grški gospodarski embargo so ovirali gospodarsko rast do leta 1996. Ob pogledu na Sliko 3 je razvidno, da je BDP Makedonije po osamosvojitvi do leta 1993 padal skupaj s povprečjem tranzicijskih držav. Od leta 1994 naprej je rast BDP-ja Makedonije presejala to povprečje do vključno leta 2000, kar je logično glede na to, da je bil BDP prej tako nizek.

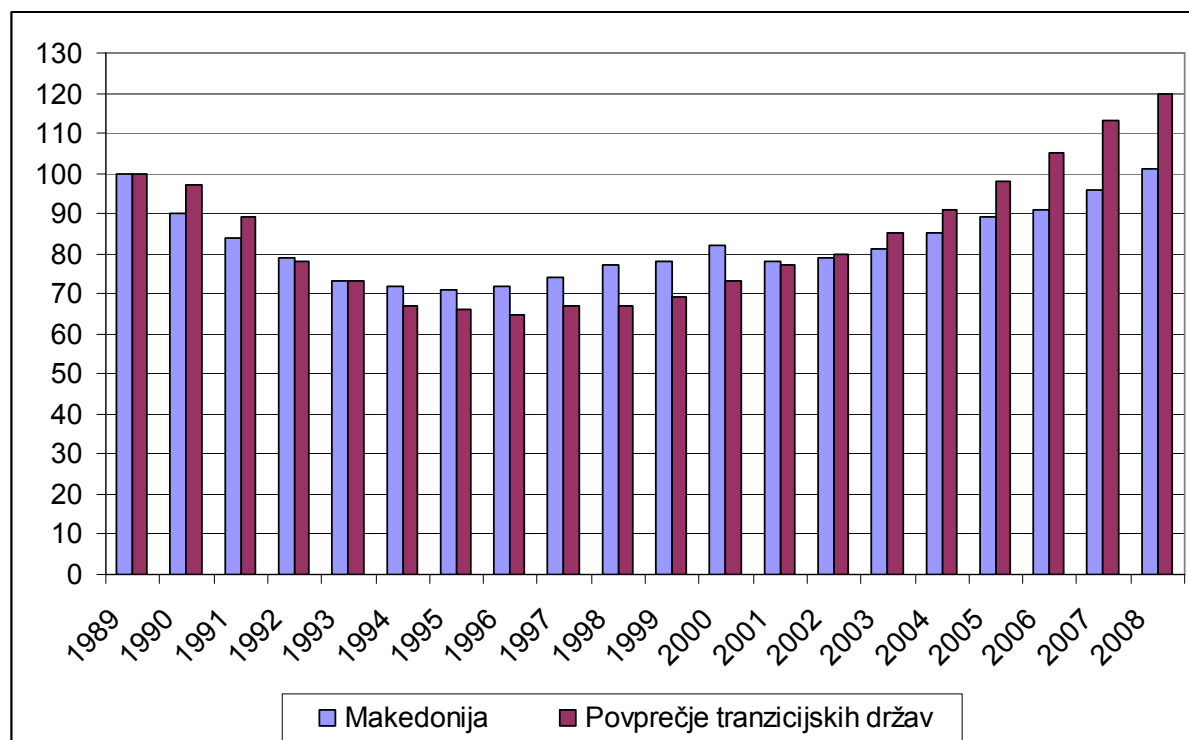
Leta 2001 se je gospodarstvo skrčilo za 4,5 odstotka zaradi zmanjšane poslovanja, občasnih zapor meje, povečanih izdatkov za varnostne ukrepe ter negotovosti investitorjev. BDP se je do danes zadržal pod povprečjem. Rast si je počasi opomogla v letu 2002, ko je dosegla 0,9 odstotka, nato pa nadaljevala v povprečju 4 odstotke na leto v obdobju od 2003 do 2007 (glej Tabelo 2). Realni BDP je leta 2007 zrasel za 5,9 odstotka, kar je najvišja zabeležena stopnja rasti makedonskega gospodarstva v tranzicijskem obdobju do danes. Podprta je bila z močnim povečanjem izvoza, visoko gospodarsko učinkovitostjo in višjo potrošnjo gospodinjev.

Industrijska proizvodnja, katere osnovni faktorji rasti so stroji, rudarstvo, kovine in naftni proizvodi, se je še naprej povečevala in sicer za 9,7 odstotka v prvih osmih mesecih leta 2008 v primerjavi z istim obdobjem leta 2007 (EBRD, 2009). Šele leta 2008, po 19 letih, je BDP dosegel raven iz leta 1989. Ni si težko predstavljati trend od leta 1995 naprej, preko leta 2000, ki bi v normalnih razmerah lahko vsaj sledil povprečju ali ga presegal (pod predpostavko rasti kot je bila v obdobju od 1995 do 2000). Razpon med tem neuresničenim trendom in dejansko ravni BDP-ja je danes najmanj 10 do 15 odstotkov. Zaradi razmer v globalnem okolju se, po realni rasti 5 odstotkov v letu 2008, napoveduje upad realnega BDP-ja v letu 2009 za okoli 2 odstotka.

Inflacija je bila v letu 2007 le 2,3 odstotna (glej Prilogo 3, Tabelo 8), kar odraža dejanski menjalni tečaj (vezava denarja na evro), a je začela naraščati konec leta 2007. Ostala je malo pod 10 odstotki v prvi polovici leta 2008. Poleg naraščajočih cen hrane in energije se vedno bolj kažejo znaki dejavnikov povpraševanja, ki prispevajo k inflacijskim pritiskom. V odgovor na naraščajočo inflacijo je centralna banka trikrat dvignila svojo ključno obrestno mero: februarja, marca in maja 2008 iz 5,1 na 7,0 odstotka (EBRD, 2009).

Po inflaciji 8,3 odstotka v letu 2008 se zdi precej verjetno, da bo v letu 2009 padla na 1 odstotek. K tem inflacijskim pritiskom je botrovala tudi visoka rast proizvodnje in naraščajoči stroški energije. Širši primanjkljaj skupaj z možnim večjim negativnim vplivom mednarodnih finančnih pretresov na kapitalske tokove poudarja potrebo po nadaljevanju preudarne vladne davčne politike (World economic outlook: Crisis and Recovery, 2009, str. 194-199).

Slika 2: Primerjava indeksa realnega BDP-ja Makedonije in povprečja tranzicijskih držav od 1989 do 2008 (1989 = 100)

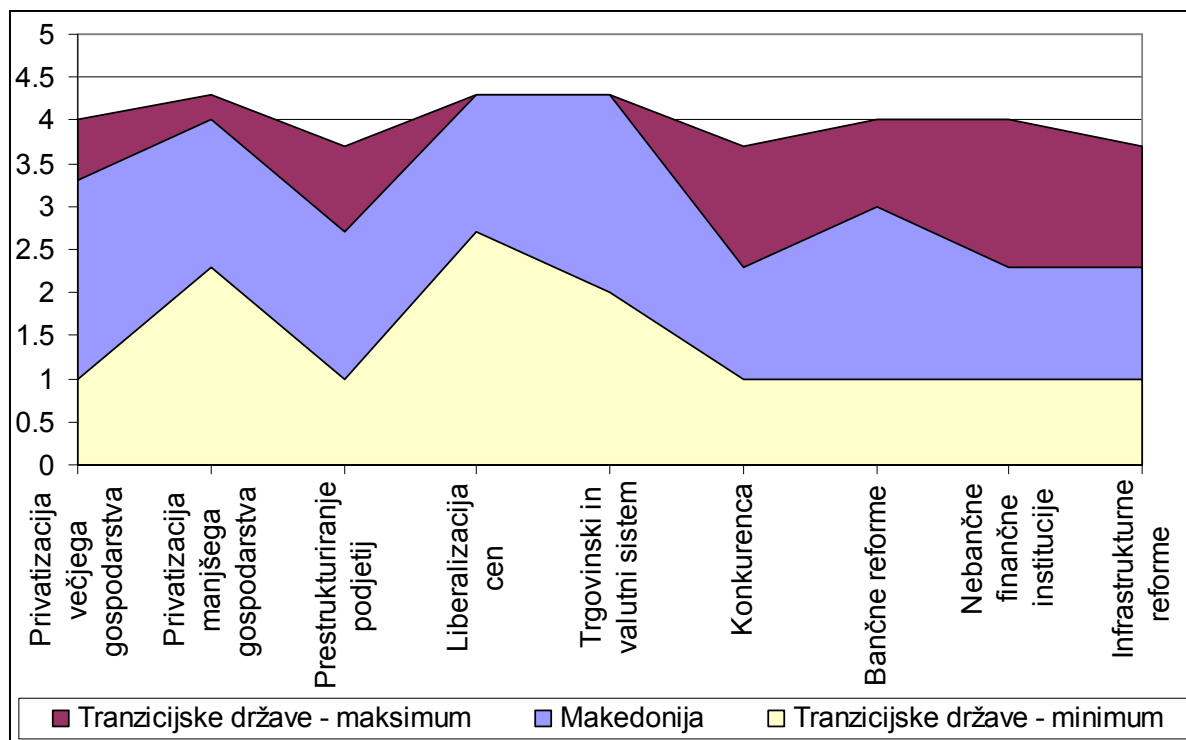
Vir: EBRD, 2009.

V primerjavi z drugimi tranzicijskimi državami je Makedonija glede na tranzicijske kazalce, sestavljene in izračunane s strani EBRD (glej Sliko 2), povprečno dobro prestala to obdobje preoblikovanja. Privatizacija večjih podjetij je skoraj končana, ostalo je le še par podjetij v državni lasti. Privatizacija malega gospodarstva je skoraj že končana. Prestrukturiranje podjetij je potekalo povprečno v primerjavi z drugimi državami in se še ni končalo. To je povezano tudi z velikimi podjetji, ki trenutno še delajo izgubo in niso bila privatizirana ter s tekočimi reformami.

Stabilizacija cen in skrb za stabilno valutno razmerje sta med primarnimi cilji, zato so kazalci tega področja precej visoki (Kjosev, 2007, str. 154-156). Uradno je nacionalna valuta denar (MKD) podvržena tekočemu tečaju, v realnosti pa je vezana na evro, kar pomaga pri omogočanju njene stabilnosti in posledično pri mednarodni trgovini. Politika o konkurenčnosti gospodarstva, bančne reforme, reforme za infrastrukturo in delovanje nebančnih finančnih institucij poteka dobro in ne odstopa od povprečja drugih tranzicijskih

držav. Makedonija na nobenem področju ni najslabša. Na dveh področjih je dosegla najvišji rezultat med vsemi tranzicijskimi državami, ima pa vseeno še dovolj prostora za izboljšave. V povzetku bi lahko rekel, da se s procesom tranzicije spopada kar dobro.

Slika 3: Kazalci tranzicije za leto 2008

Vir: EBRD, 2009.

Glede na omejeno prilagodljivost proračuna je pomembno boljše načrtovanje javnih izdatkov zlasti zaradi potrebnih javnih naložb v infrastrukturo. V srednjeročnem obdobju je splošna gospodarska rast okoli 4 odstotke letno vzdržna, a je odvisna od prizadevanj za reforme, napredka pri pogajanjih za vstop v EU in ohranitve domače in regionalne politične stabilnosti (EBRD, 2009).

Indeks BDPP.c. po standardih kupne moči (angl. *Purchasing Power Standards - PPS*) je izražen v odnosu na povprečje 27 držav EU, ki je vrednostno enako 100. Če je indeks države višji od 100, je BDPP.c. te države nad povprečjem 27 držav EU in obratno. Ta indeks izključuje razlike v cenah med državami in je izračunan izključno za medsebojno primerjavo med vključenimi državami.

Kot je razvidno iz podatkov, je Makedonija precej pod povprečjem 27 držav EU. Njen položaj se je zelo počasi izboljševal do leta 2001, nato se je poslabšal. Od takrat pa se ponovno izboljšuje in pridobiva okoli eno odstotno točko na leto, v primerjavi s povprečjem. Proračunski primanjkljaj je trenutno zmeren, medtem ko negativni saldo tekočega računa predstavlja večjo težavo, predvsem zaradi velike razlike med manjšim izvozom in večjim

uvozom. Trenutno to neravnovesje rešujejo transferji iz tujine, ki pa tega ne bodo mogli početi večno in bo na tem področju v prihodnosti potrebno še veliko narediti v smeri spodbujanja izvoza.

Tabela 2: Makroekonomski podatki od 2000 do 2007

	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
BDP nominalni (mio EUR)	3.892,8	3.838,9	4.000,9	4.105,1	4.324,5	4.676	5.081	5.790
Realna letna rast BDP	4,5	-4,5	0,9	2,8	4,1	4,1	4,0	5,9
BDP na prebivalca (EUR)	1.925	1.890	1.962	2.028	2.130	2.297	2.491	2.824
Indeks BDP na prebivalca v standardih kupne moči	26,9	25,1	25,2	25,6	26,6	28,5	29,4	31,3
Proračunski primanjkljaj/presežek (% od BDP)*	1,8	-7,2	-5,7	-1,1	0,0	0,2	-0,5	0,6
Saldo tekočega računa (% od BDP)	-2,7	-6,9	-10,0	-4,0	-8,4	-2,7	-0,9	-7,5
Zunanji dolg (% od BDP)^a	43,1	43,5	43,5	39,7	38,7	39,1	37,8	
Inflacija	5,8	5,5	1,8	1,2	-0,4	0,5	3,2	2,3
Stopnja aktivnega prebivalstva	53	53,6	53,2	53,6	51,5	52,9	54	55,1
Stopnja brezposelnosti	32,2	30,5	31,9	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9

* za mednarodno primerjavo glej Prilogo 3

Vir: ILO, Svetovna banka, Narodna banka Republike Makedonije², 2009.

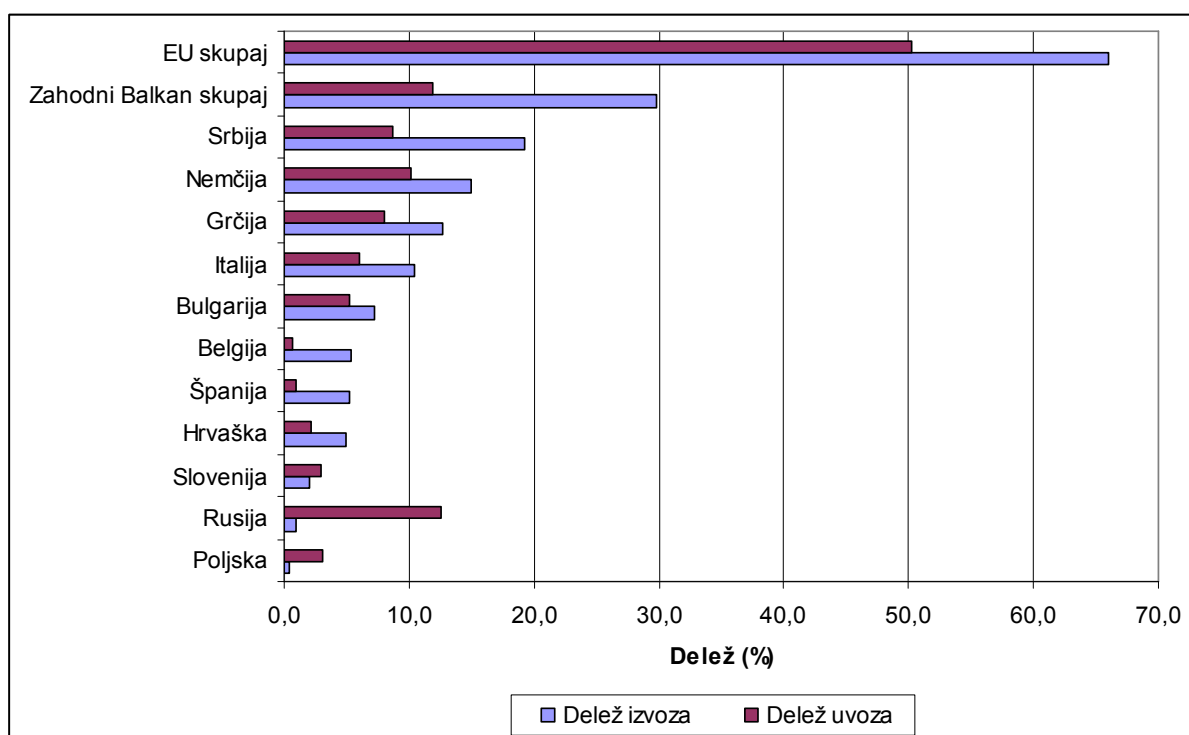
V letu 2007 se je izvoz povečal za 23 odstotkov. Glavni razlog je udeležba Makedonije v razširjenem Srednjeevropskem sporazumu o prosti trgovini (angl. *Central European Free Trade Agreement - CEFTA*), ki je pripomogel k skromnejšemu primanjkljaju v višini 3,2 odstotka BDP. Vendar se je na drugi strani v prvi polovici leta 2008 znatno povečal trgovinski primanjkljaj, predvsem zaradi višjih stroškov uvoza energije in močnega domačega povpraševanja. Ti dejavniki so, skupaj z ostrim padcem zasebnih transferjev, prispevali k povečanju primanjkljaja na 408 milijonov EUR v prvi polovici leta 2008, v primerjavi s presežkom 92 milijonov EUR v istem obdobju leta 2007. Neposredne tuje naložbe so zaradi privatizacije v energetske sektorju padle iz 345 milijonov EUR v letu 2006 na 240 milijonov EUR v letu 2007. Delež neposrednih tujih naložb je 4,2 odstotka v BDP, kar je še vedno relativno nizko v primerjavi z drugimi državami v regiji. Vendar pa je osredotočenost vlade na privabljanje tujih neposrednih investicij povzročilo prejemke v višini 269 milijonov EUR neposrednih tujih investicij v prvi polovici leta 2008, to je več od celotnih neposrednih tujih naložb prejetih v letu 2007 (Background Note: Macedonia, 2008).

² Od tu naprej **NBRM**.

Neposredne tuje investicije nimajo le učinka potiska (angl. *push effect*), ki ga ponazarja izboljšanje neučinkovite domače konkurence, ampak ima tudi učinek vlečenja (angl. *pull effect*), ki privlači tuje strateške investitorje zaradi določenih stroškov (dela), virov ali posebnosti prodajnega trga. V tranzicijskih gospodarstvih posodobitve in pritiski na hitro prilagajanje na spremembe relativnih cen in preferenc povečujejo fleksibilnost ponudbe. Povečana baza znanja in investicij pripeljeta do večjega obsega inovacij proizvodov in procesov ter tehnološkega napredka. Struktura trga se na ta način zaradi povečane konkurence na podlagi večjega uvoza, ki ga je omogočila liberalizacija, investicijski projekti in alokacija proizvodnih kapacitet, močno reformira (Schusselbauer, 1999, str. 73-74).

V obdobju od 2002 do 2006 je obseg neposrednih tujih investicij rasel (glej Prilogo 4, Tabela 13). Izjema je bilo leto 2005, ko so se zmanjšale, vendar so se že v letu 2006 ponovno povečale za 189,9 milijona EUR v primerjavi s predhodnim letom. Največ neposrednih investicij v obdobju od 2002 do 2006 je bilo mogoče opaziti v naslednjih sektorjih: električna energija, plin in voda, proizvodnja, transport, skladiščenje in komunikacije, finančno posredništvo, rudarstvo ter trgovino na debelo in drobno.

Slika 4: Delež uvoza in izvoza po državah za leto 2007

Vir: Državni statistični urad države Makedonije, 2009.

Makedonski izvoz in uvoz iz leta v leto naraščata. Velika večina uvoza je iz EU (okoli 65 odstotkov) in Zahodnega Balkana (okoli 30 odstotkov) (glej Sliko 7 in za bolj podrobne podatke Prilogo 5). Večina izvoza je ravno tako namenjena v to geografsko območje (okoli 60 odstotkov), pomemben izvozni trg pa predstavljajo tudi države nekdanje Sovjetske zveze, še

posebno Rusija. Od posameznih držav so najpomembnejše trgovske partnerice Nemčija, Srbija, Grčija, Italija in Bolgarija. Tudi Slovenija ni nepomembna, čeprav skupaj predstavlja manj kot 5 odstotkov menjave.

V obdobju od 1997 do 2007 se je stopnja aktivnosti, stopnja zaposlitve in stopnja brezposelnosti minimalno spreminjala iz leta v leto. V tem obdobju je bila najvišja stopnja aktivnosti v letu 2007, ki je dosegla 55,1 odstotkov celotnega prebivalstva (glej Tabelo 3). Najnižja stopnja brezposelnosti 30,5 odstotka je bila zabeležena v letu 2001.

V skupnem številu zaposlenih oseb leta 1997 in leta 2001 je najvišjo udeležbo predstavljala starostna skupina od 40 do 44 let. Stopnja zaposlenosti za to starostno skupino je bila v letu 1997 62,6 odstotka in leta 2001 64,2 odstotka. Leta 2007 je v skupnem številu zaposlenih oseb najvišjo udeležbo imela starostna skupina od 45 do 49 let, za katere je bila stopnja zaposlenosti 58,5 odstotka. Žensk je v skupnem številu zaposlenih bilo relativno manj kot moških. Leta 1997 je bilo relativno število zaposlenih žensk v skupnem številu zaposlenih 41,2 odstotka, medtem ko je bilo v letih 2001 in 2007 45,5 odstotka in 44,1 odstotka.

Tabela 3: Delovna sila in stopnje aktivnosti od 1997 do 2007

	1997	2001	2007
Delovna sila	800.513	862.504	907.138
Moški	490.122	506.638	548.141
Ženske	310.392	355.867	358.998
Stopnja aktivnosti	54,0	53,6	55,1
Moški	66,5	65,6	67,3
Ženske	41,2	45,5	44,1
Zaposleni	512.301	599.308	590.234
Moški	328.404	357.266	358.835
Ženske	183.896	242.042	231.399
Brezposelni	288.213	263.196	316.905
Moški	161.717	149.372	189.306
Ženske	126.496	113.825	127.599
Stopnja brezposelnosti	36,0	30,5	34,9
Moški	33,0	29,5	34,5
Ženske	40,8	32,0	35,5

* za mednarodno primerjavo glej Prilogo 3, Tabelo 6

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 18.

V skupnem številu brezposelnih oseb je največ mlajšega prebivalstva od 15 do 24 let. Stopnja brezposelnosti je bila za to starostno skupino v letu 1997 74,2 odstotka, v letu 2001 56,1 odstotka in v letu 2007 57,7 odstotka. V obdobju od 1997 do 2007 je največje število brezposelnih oseb iskalo zaposlitev več kot 1 leto (glej Tabelo 4). Leta 2007 je njihova udeležba v skupnem številu brezposelnih znašala 84,9 odstotka.

Tabela 4: Brezposelni po trajanju statusa brezposelnost od 1997 do 2007

	1997	2001	2007
Skupaj	288.213	263.196	316.905
Do 1 meseca	6.917	8.960	7.378
2–5 mesecev	15.696	11.592	19.490
6–11 mesecev	26.135	14.042	21.044
12–17 mesecev	20.950	15.490	17.962
18–23 mesecev	24.817	13.844	14.597
2 leti	40.499	2.473	2.622
3 leta	27.525	26.225	27.745
4 leta in več	125.674	170.570	206.068

* za mednarodno primerjavo glej Prilogo 3, Tabela 7

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 19.

1.2.2 Prednosti in pomanjkljivosti - Indeks ekonomske svobode

Heritage Foundation takole opisuje (glej Tabela 5) možnosti delovanja gospodarskih osebkov v Makedoniji (Index of Economic Freedom: Macedonia, 2009):

- Indeks poslovne svobode

Celotno gledano je svoboda odprtja, delovanja in zaprtja podjetja omejena z makedonsko zakonodajo. Potreben čas za odprtje podjetja je v povprečju devet dni. Svetovno povprečje je 38 dni. Vendar je pridobitev poslovne licence draga in zahteva več od svetovnega povprečja 18-ih postopkov. Stečajni postopki so lahko dolgotrajni in težavni.

- Indeks svobodne menjave

Povprečna tehtana tarifna stopnja je znašala v letu 2006 4,2 odstotka. Uvozne dajatve, uvozne in izvozne kvote, nekatere omejitve uvoza, nekatera uvozna dovoljenja, nepregledni predpisi in standardi ter korupcija dvigajo stroške trgovanja. Zaradi netarifnih ovir je Indeks svobodne menjave izgubil deset točk.

- Indeks fiskalne svobode

Makedonija ima nizke davke. Januarja 2008 se je davek na prihodke in davek na dobiček znižal iz 12 odstotkov na 10 odstotkov. Drugi pomembnejši davki so davek na dodano vrednost (DDV) in davek na prenos premoženja. V zadnjih letih so skupni davčni prihodki znašali 29,3 odstotka BDP-ja. Davčne reforme so še v teku.

- Indeks svobode od države

Skupni vladni izdatki, vključno s potrošnjo in prenosi plačil, so zmerni. V zadnjih letih je javna poraba znašala 34,1 odstotka BDP-ja. V januarju 2008 je vlada odpravila subvencije za električno energijo in začela s spodbujanjem zasebnega sektorja na področju energije s privatizacijo malih in srednje velikih hidroelektrarn. Elektroenergetski sektor ostaja pomemben cilj za nadaljnje reforme.

- Indeks monetarne svobode

Inflacija je nizka. V povprečju je med letoma 2005 in 2007 znašala 2,3 odstotka. Večina cen se določi na trgu, vendar vlada subvencionira kmetijstvo in ohranja vpliv na nekatere cene preko podjetij v državni lasti in javnih storitev, kot je električna energija. Pet točk je bilo odšteti od Indeksa monetarne svobode na račun politik, ki izkrivljajo domače cene.

- Indeks svobode investiranja

Tuji in domači vlagatelji so deležni enakega obravnavanja. Tujci lahko vlagajo v domača podjetja razen podjetja, ki se ukvarjajo s proizvodnjo orožja in proizvodnjo farmacevtskih izdelkov. Kljub ukrepom za privabljanje tujih naložb je birokracija lahko počasna, neučinkovita, primanjkuje tudi ustreznih virov in je podvržena političnim pritiskom ter korupciji. Rezidenti in nerezidenti imajo lahko devizne račune, ki so podvrženi nekaterim omejitvam. Plačila in prenosi imajo malo nadzora in omejitev. Večina aktivnosti na kapitalskem in denarnem trgu zahteva registracijo ali soglasje vlade. Valuta ni konvertibilna na mednarodnih trgih. Tujim investitorjem so dovoljene pravice do rabe zemljišč, ne pa lastništvo zemljišč.

- Indeks finančne svobode

Finančni sektor še ni popolnoma razvit, vendar raste, medtem ko država spodbuja razvoj zasebnega sektorja in tuje naložbe. Tuja prisotnost v finančnem sistemu je občutna, saj predstavlja okoli 60 odstotkov celotnih bančnih sredstev. Kljub postopnim prizadevanjem za okrepitev finančnega sektorja je še vedno razmeroma šibek. Bančni sektor je močno koncentriran, kjer tri največje banke držijo okoli 70 odstotkov vseh vlog in posojil. Bančno posredništvo je razmeroma nizko, vendar so krediti dodeljeni po tržnih pogojih. Regionalno sprejetje evra v letu 2002 je privedlo do številne alokacije nebančnih prihrankov v novo valuto in dviga depozitnih obrestnih mer. Kapitalski trgi so nerazviti in ne zagotavljajo celotnega spektra kreditnih alternativ za podjetja. Dejavnost na makedonski borzi raste in število podjetij, ki kotirajo na borzi, se je povečalo.

- Indeks svobode privatne lastnine

Varstvo premoženja je slabo. Na sodstvo vplivajo ljudje na visokih družbenih položajih. Pomanjkanje učinkovitega pravnega sistema in zaščite premoženjskih pravic, zlasti pri registraciji nepremičnin ter pridobivanju naslovov zemljišč, ogroža naložbe in razvoj. Vlada je sprejela nekaj ukrepov za boj proti piratstvu izdelkov kot so zgoščenke, DVD-ji, in programske opreme, vendar je na prodaj vseeno veliko piratskih izdelkov.

- Indeks svobode pred korupcijo

Korupcija je zaznana med ljudmi in prisotna v precejšnji meri. Makedonija zaseda 72. mesto od 180 držav pri organizaciji Transparency International za leto 2008³, kar predstavlja izboljšanje v primerjavi z letom 2007 (84. mesto) in 2006 (105. mesto). Korupcija je v vseh vejah oblasti, še posebno v policijskem in pravosodnem sistemu. Uveljavljanje zakonodaje proti kaznivim dejanjem, kot je zloraba drog, pranje denarja in korupcija, je bilo pogosto oteženo.

- Indeks svobode dela

Obremenjujoči delovni predpisi ovirajo rast zaposlenosti, kar prispeva k eni najvišjih stopenj brezposelnosti v regiji. Neplačni stroški zaposlitve delavca so zelo visoki in težave pri odpuščanju delavcev ustvarjajo neprivačen položaj za nov najem delavcev. Uredbe, ki se nanašajo na število delovnih ur, so toge.

Tabela 5: Indeks ekonomske svobode (IEF) za Makedonijo od 2002 do 2009

	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	evropsko povprečje '09
IEF	58,0	60,1	56,8	56,1	59,2	60,6	61,1	61,2	66,3
Indeks poslovne svobode	55,0	55,0	55,0	55,0	54,4	60,1	65,2	58,2	76,2
Indeks svobodne menjave	63,0	56,0	57,4	57,4	68,8	83,4	83,4	81,6	83,4
Indeks fiskalne svobode	81,0	80,3	84,6	83,6	80,4	85,0	88,1	89,4	70,2
Indeks svobode od države	63,3	85,7	48,1	49,6	65,1	60,9	61,6	65,1	47,1
Indeks monetarne svobode	77,2	80,9	83,3	86,6	90,3	90,7	85,5	85,4	77,9
Indeks svobode investiranja	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	64,7
Indeks finančne svobode	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	60,0	60,0	60,0	65,1
Indeks svobode privatne lastnine	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	61,3
Indeks svobode pred korupcijo	33,0	33,0	33,0	23,0	27,0	27,0	27,0	33	56,6
Indeks svobode dela				56,2	56,4	58,8	60,2	59,8	60,9

Legenda: 100 = popolnoma svobodno, 0 = popolnoma nesvobodno

Vir: *Index of Economic Freedom: Macedonia, 2009.*

Tabela 6 se vsebinsko morda ne zdi ravno zanimiva, a priča o konstantno srednje visoki ravni državljske in politične svobode. Makedonija je volilna demokracija. Večina volitev je od razglasitve neodvisnosti bilo v skladu z mednarodnimi standardi, čeprav so volitve junija 2008 potekale s številnimi nepravilnostmi. Korupcija še vedno ovira gospodarsko rast in politično preglednost, čeprav je država v zadnjih letih dosegla napredek pri soočanju z njo. Ustava zagotavlja svobodo tiska. Politični zastopniki so pogosto imenovani na višje položaje v medijskih hišah v državni lasti. Ustava zagotavlja svobodo veroizpovedi, vendar je nov zakon, ki je začel veljati maja 2008 bolj naklonjen že uveljavljenim verskim organizacijam

³ Je zadnji objavljen podatek. Za več podatkov glej Corruption Perceptions Index.

kot novejšim. Akademska svoboda ni omejena. Ustavna jamstva svobode zbiranja in združevanja so splošno spoštovana. Nevladne organizacije običajno delujejo brez vladnega vmešavanja. Ustava priznava pravico delavcev, da se organizirajo in kolektivno pogajajo. Delavci imajo malo vzvoda glede na slabo stanje gospodarstva, a stavke so pogoste. Okoli 50 odstotkov delovne sile je včlanjenih v sindikat. Sodstvo je v preteklem letu doseglo nekaj napredka pri krepitevi svoje neodvisnosti in učinkovitosti. Kljub temu ostajajo resne težave s korupcijo. Mednarodne nadzorne skupine so ob številnih priložnostih obtožile makedonsko policijo mučenja in slabega ravnanja z zaporniki. Zakon, ki je začel veljati januarja 2008 je dal lokalnim vladam več moči pri odločanju o gospodarskih razvojnih vprašanjih. Vendar pa se spori med etnično albanskimi in makedonsko slovanskimi politikami nadaljujejo na temo uporabe albanskega jezika v vsej Makedoniji, izobešanje zastave sosednje Albanije in povečanje števila etničnih Albancev v vladi. V mnogih pogledih v Makedoniji ostaja etnično razdrobljena družba z dvema glavnima etničnima skupinama, ki v večini primerov živita na ločenih območjih in se udeležujeta ločenih šol. Ženske v Makedoniji uživajo enake pravice kot moški, a družbeni odnosi omejujejo njihovo udeležbo v netradicionalnih vlogah. Nasilje in trgovina z ženskami ostajajo resna težava, čeprav je v zadnjih letih število žrtev trgovine z ženskami v upadu. V albanskih muslimanskih območjih je mnogim ženskam pogosto onemogočen dostop do izobrazbe. (Nations in Transit: Macedonia, 2009).

Tabela 6: Indeks svobode (FIW) za Makedonijo od 2002 do 2009

	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	Status
PR	4	3	3	3	3	3	3	3	PF
CL	4	3	3	3	3	3	3	3	

Legenda: 1 = popolnoma svobodno, 7 = popolnoma nesvobodno

Razlaga kratic: PR – politične pravice, CL – civilna svoboda, PF – delno svobodna država

Vir: Nations in Transit: Macedonia, 2009.

2 MODEL POGAJANJ IN KAZALNIKI POSLOVANJA

Preučevanje obnašanja podjetij se bom lotil na osnovi študije obnašanja makedonskih podjetij v obdobju od 1994 do 1999, avtorjev Koman in Markovska Vasileva (2007). Za obdobje od 1994 do 1999 se je izkazalo, da se podjetja bolj obnašajo v skladu z maksimiranjem koristnosti delavcev⁴.

⁴ Model maksimiranja koristnosti delavcev so razvili Ward, B. (1958), Domar, E. (1966) in Vanek, J. (1970) v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, a je v določenih pogojih dajal protislovne rezultate. To neracionalno obnašanje podjetij so pred Prašnikarjem et al. (1994) poskušali z modeli popraviti že drugi kot recimo Steinherr in Thisse (1979), Miyazaki in Neary (1983), Bonin (1984), Kahana, N. in Weiss, A. (1994) in drugi, a so bili le delno uspešni.

Pri izdelavi analize obnašanja makedonskih podjetij po letu 2000 se bom opiral na model pogajanj, ki je predstavljen v Prašnikar et al. (1994), s pomočjo katerega bom preizkušal postavljene hipoteze. Model bo preizkušen s pomočjo linearne regresije najmanjših kvadratov (angl. *Linear ordinary least square regression*) in nelinearne regresije najmanjših kvadratov (angl. *Nonlinear ordinary least square regression*). Za primerjavo med skupinami lastnikov bom uporabil z-test. Tu poudarjam, da ta model prikazuje obnašanje podjetij, ne prikazuje vzrokov za to obnašanje. Poleg tega bom za preiskovanje uspešnosti podjetji z različnimi prevladujočimi skupinami lastnikov uporabil statistični t-test.

V podjetju se med seboj pogaja več odločevalskih skupin. V grobem so to »zaposleni« in »zunanji lastniki«. Navedeni model pogajanj omogoča tudi upoštevanje lastnosti makedonskega načina privatizacije družbene lastnine in testiranje medsebojnega vplivanja pogajanj oblikovanih upravljavskih skupin. Osnovan je na Nashevem kooperativnem nesimetričnem konceptu pogajanj s prilagoditvijo Von Neuman-Morgensternove funkcije koristnosti »zaposlenih« (U_Z) (managerjev (U_M) in delavcev (U_L)) in »zunanjih lastnikov« (U_O) (privatnih (U_P) in države (U_G)), ki odraža njihove koristnosti. Zaposleni in država lahko nastopajo kot lastniki ali tudi ne, njihovi cilji pa se temu primerno prilagajajo. S poskusom maksimiranja koristnosti je mogoče sklepati, da se podjetja obnašajo v skladu s sledečo enačbo:

$$U = U_M^{\lambda_M} U_L^{\lambda_L} U_P^{\lambda_P} U_G^{\lambda_G} \quad (1)$$

Krajšano:

$$U = U_Z^{\lambda_Z} U_O^{\lambda_O} \quad (2)$$

Kjer je:

λ_M = pogajalska moč managerjev

λ_L = pogajalska moč delavcev

λ_P = pogajalska moč privatnih zunanjih lastnikov

λ_G = pogajalska moč države

λ_Z = pogajalska moč zaposlenih

λ_O = pogajalska moč zunanjih lastnikov

Pod pogoji:

$$\lambda_M + \lambda_L = \lambda_Z$$

$$\lambda_P + \lambda_G = \lambda_O$$

$$0 \leq \lambda_Z, \lambda_O \leq 1$$

$$\lambda_Z + \lambda_O = 1$$

Iz enačbe (1), ki je najbolj osnovna podlaga za razumevanje delovanja Prašnikarjevega modela pogajanj, je mogoče izpeljati različne posebne primere obnašanja podjetij:

- podjetje, kjer imajo *managerji* pomembno vlogo pri upravljanju;

$$U = U_M, \text{ ko } \lambda_G = \lambda_L = \lambda_P = 0,$$

- *delavsko* podjetje;

$$U = U_L, \text{ ko } \lambda_G = \lambda_M = \lambda_P = 0,$$

- podjetje, ki *maksimira dobiček*;

$$U = U_P, \text{ ko } \lambda_G = \lambda_M = \lambda_L = 0,$$

- *državno* podjetje, ko je zunanji lastnik država;

$$U = U_G, \text{ ko } \lambda_P = \lambda_M = \lambda_L = 0.$$

Za nadaljnjo udeležanje enačbe (2) je potrebno vanjo vplesti cilje vpletenih interesnih skupin, ki jih poenostavljeno lahko izrazim kot: $W - W^d$, $L - L^d$ in $r - r^d$, kjer je W povprečen dohodek zaposlenega, L število zaposlenih, r donosnost kapitala, W^d , L^d in r^d pa so najboljše alternativne uporabe/zaposlitve teh enot in njihove cene točke ogroženosti oziroma cena minimalne uporabe/zaposlitve, pod katero ne bodo prispevali svojih vložkov podjetju. Cilji pa so vseeno malo bolj večstranski. Po raziskavah so cilj zaposlenih višji dohodki in stabilna zaposlenost. Tudi če imajo delavci v lasti delež podjetja, je ta lastniški delež običajno tako majhen, da predstavlja zelo majhno spremembo v skupnih prihodkih delavca in ne vpliva na njegove cilje⁵. Cilj managerjev se razlikuje glede na to, ali imajo sami občuten lastniški delež v podjetju ali ne. Če nimajo velikega deleža, so bolj nagnjeni k maksimiranju osebnih dohodkov in h kariernemu napredovanju. Če imajo občuten lastniški delež podjetja, se dodatno zavzemajo tudi za profit, ki jim prinaša občuten del k celotnemu osebnemu prihodku. Kot upravljavci so odgovorni tako delavcem kot tudi lastnikom, ki jih najamejo, zato morajo upoštevati tudi njihove cilje. Država ima za cilj višje dohodke delavcev in dobiček, od katerega lahko pobere višje davke. Cilj privatnih lastnikov je predvsem dobiček.

Funkcija koristnosti zunanjih lastnikov se podreja cilju privatnih lastnikov in države, zato ima obliko kot:

$$U_o = V_o(W/C, L, \Pi/C) - V_o^d \quad (3)$$

⁵ Po raziskavi (Pagano, Rowthorn, 1996, str. 255-256) opravljene v Evropi, delež dobička v prihodku delavca predstavlja od 2 do 7 odstotkov, zelo redko pa presega 10 odstotkov.

Kjer je:

V_O – ciljna funkcija zunanjih lastnikov

V_O^d - točka ogroženosti zunanjih lastnikov/raven koristnosti zunanjih lastnikov v nesoglasju,

ko je pri nesoglasju $U_O = 0$

Π - dobiček

W – realni dohodek na delavca

C – indeks življenjskih stroškov

L – stopnja zaposlenosti (število zaposlenih)

Funkcija koristnosti zaposlenih se podreja cilju managerjev in delavcev, zato ima obliko kot:

$$U_Z = V_Z(W/C, L, \Pi/C) - V_Z^d \quad (4)$$

Kjer je:

V_Z – ciljna funkcija zaposlenih

V_Z^d - točka ogroženosti zaposlenih / raven koristnosti zaposlenih v nesoglasju, ko je pri nesoglasju $U_Z = 0$

Obe funkciji koristnosti lahko zapišem prilagojeni po Stone-Gary specifikaciji, kjer sta zaposlenost in dobiček definirana na način, da je njuna raven v nesoglasju enaka 0. Prilagojeni funkciji imata obliko kot:

$$U_Z = \Phi(W/C - W^d/C)^{\alpha_Z^1} (L - L^d)^{\alpha_Z^2} (\Pi/C)^{1-\alpha_Z^1-\alpha_Z^2} \quad (5)$$

$$U_O = \Theta(W/C - W^d/C)^{\alpha_O^1} (L - L^d)^{\alpha_O^2} (\Pi/C)^{1-\alpha_O^1-\alpha_O^2} \quad (6)$$

Kjer je:

$$\Phi, \Theta > 0$$

Z združitvijo funkcij (5) in (6) in s funkcijo (2) dobim ciljno funkcijo podjetja oblike:

$$U_p = \Psi_1(W/C - W^d/C)^{\gamma_1} \Psi_2(L - L^d)^{\gamma_2} \Psi_3(\Pi/C)^{\gamma_3} \quad (7)$$

Kjer je:

$$\gamma_1 = \alpha_Z^1 \gamma_Z + \alpha_O^1 \gamma_O$$

$$\gamma_2 = \alpha_Z^2 \gamma_Z + \alpha_O^2 \gamma_O$$

$$\gamma_3 = (1 - \alpha_Z^1 - \alpha_Z^2) \gamma_Z + (1 - \alpha_O^1 - \alpha_O^2) \gamma_O$$

$$\Psi_1, \Psi_2, \Psi_3 > 0$$

Enačba (7) prikazuje, da je obseg maksimiranja dohodka na zaposlenega, zaposlovanja ali dobička v odvisnosti od pogajalske moči posamezne interesne skupine in pomembnosti posameznega cilja v ciljni funkciji zaposlenih in zunanjih lastnikov.

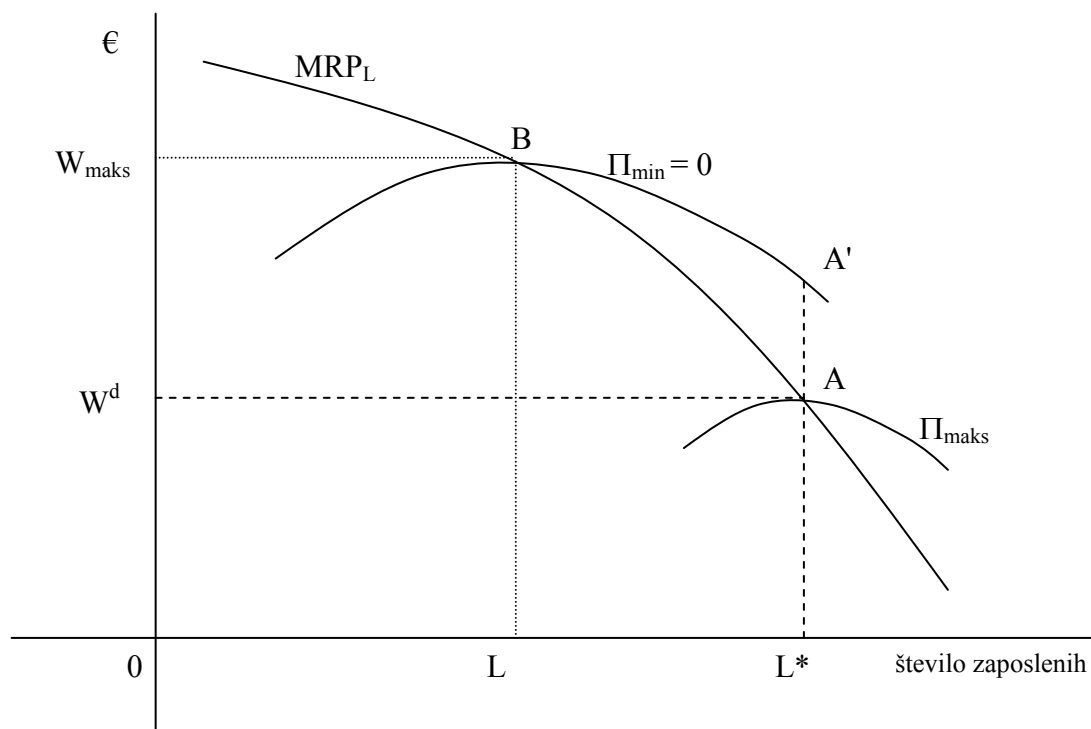
Pogoj prvega reda za maksimiranje ciljne funkcije z odvajanjem po dohodku in zaposlenosti razvije naslednjo enačbo:

$$MRP_L = W - \frac{\gamma_2}{\gamma_1} \frac{(W - W^d)L}{L - L^d} \quad (8)$$

Kjer razmerje γ_2 / γ_1 predstavlja pomembnost oziroma težo, ki jo podjetje daje na zaposlovanje proti ustvarjanju višjega dohodka na zaposlenega.

Pri enačbi (8) je vredno omeniti dva posebna primera obnašanja podjetij. Kadar podjetje ne daje nobenega poudarka na zaposlovanje ($\gamma_2 = 0$) in maksimira dohodek na zaposlenega, je $MRP_L = W_{maks}$ in deluje v točki B na Sliki 5. Tako podjetje se obnaša kot čisto delavsko podjetje. Drug zanimiv primer se zgodi, ko podjetje daje enak poudarek na zaposlovanje in dohodek na zaposlenega ($\gamma_2 / \gamma_1 = 1$). V tem primeru je $MRP_L = W^d$. Podjetje kot delavsko podjetje ali podjetje, ki maksimira dobiček, zaposlenim plačuje W^d in se posledično nahaja v točki A⁶.

Slika 5: Izbira med zaposlenostjo in dohodkom na zaposlenega

Vir: Prašnikar et al., *Behavior of participatory firms in Yugoslavia: Lessons for transforming economies*, 1994, str. 729.

⁶ Te dve podjetji sta kot nasprotujoča si pola definirala že Mead, J.E. (1972) in Steinherr, A. (1975).

Težava enačbe (7) se lahko dogodi, ko $\gamma_2 / \gamma_1 < 0$, kar so nekateri tudi ugotovili v svojih študijah (Brown, J. N. & Ashenfelter, O. C., 1986 in Card, D., 1986). V tem primeru podjetje daje negativni pomen na zaposlovanje ali na dohodek na zaposlenega. Za to težavo je več rešitev. Najboljšo rešitev daje vključitev stroškov fluktuacije zaposlenih v dobiček. Kadar podjetje plačuje višji dohodek na zaposlenega od W_d , je strošek odpuščanja in najema ter uvajanja novega zaposlenega manjši. Dobiček se lahko definira kot:

$$\Pi = TR - WL - C(W - W^d) - H \quad (9)$$

Kjer je:

WL – stroški dela

$C(W - W^d) = C' < 0$ - strošek fluktuacije (ali česa drugega), ki pada z rastjo dohodka

H – ostali stroški

Enačbo (8) se na podlagi tega preoblikuje kot:

$$MRP_L = W - \xi \frac{(W - W^d)L}{L - L^d} \quad (10)$$

Kjer je:

$$\xi = (\gamma_2 / \gamma_1) (1 + C' / L)$$

V primeru, ko je $C' / L < 1$, $\xi < 0$ in $MRP_L > W$, se podjetje nahaja na levi strani MRP_L krivulje na Sliki 5. V primeru, ko je $\xi = 0$ in je $MRP_L = W$, se podjetje nahaja na MRP_L krivulji. To se lahko zgodi v primeru, ko je $C' / L = 1$ ali $\gamma_2 = 0$. Če je $\xi > 0$, je $MRP_L < W$ in se podjetje nahaja na desni strani MRP_L krivulje.

Za empirično preizkušanje se predpostavlja produkcijsko funkcijo konstantne elastičnosti zamenjave (angl. *Constant elasticity of substitution - CES production function*) kapitala (K) in dela (L),⁷ ki se lahko spreminja skozi čas: $Q = A(\delta L^{-\rho} + (1 - \delta)K^{-\rho})^{1/\rho}$ ter konstantno elastičnost krivulje povpraševanja: $TR = P(1 - \varepsilon)Q$, kjer je P – cena proizvoda, ε - elastičnost povpraševanja in Q – količina prodanih proizvodov. S temi predpostavkami se funkcijo (10) lahko preoblikuje v:

$$\ln(L/Q) = \lambda_0 - \sigma \ln\left(w - \xi \frac{(w - w^d)L}{(L - L^d)}\right) \quad (11)$$

⁷ V preteklosti se je uporaba te funkcije dobro obnesla. Glej Prašnikar, J., Svejnar, J. & Klinedinst, M. (1992).

Kjer je:

λ_0 – konstanta, ki vsebuje produkcijsko funkcijo in parametre elastičnosti povpraševanja

$\sigma = (1 / 1 - \rho)$ – konstantna elastičnost zamenjave vložkov, ki določa obliko produkcijske funkcije. Če je $\sigma = 1$ je produkcijska funkcija Cobb-Douglas oblike ($Y = AL^\alpha K^\beta$).

Q – realna dodana vrednost

$w = W / P$ – dohodek na ceno proizvoda (angl. *product wage*)

$w^d = W^d / P$ – alternativni dohodek na ceno proizvoda (ob nesoglasju)

Pri uveljavitvi pogoja $L^d = 0$ dobimo naslednjo izpeljavo enačbe (11):

$$\ln(L/Q) = \lambda_0 - \sigma \ln(w - \xi(w - w^d)) \quad (12)$$

Ker je $(W - W^d) / W$ pri mojih podatkih majhen in s predpostavko, da je $(W - R_L) / W$ majhen, se lahko naredi približek enačbe (12). V končni obliki ima model pogajanj obliko kot:

$$\ln(L/Q) \approx \lambda - \sigma(1 - \xi) \ln(w) - \sigma \cdot \xi \ln(w^d) \quad (13)$$

Kjer je na podlagi mojih podatkov:

$\ln(L/Q)$ = logaritem (število zaposlenih v podjetju / poslovni prihodki podjetja)

$\ln(w)$ = logaritem (dohodek); dohodek je povprečen mesečni (ali letni) dohodek na zaposlenega v podjetju

$\ln(w^d)$ = logaritem (alternativni dohodek); alternativni dohodek = (1 - stopnja brezposelnosti) * povprečni dohodek v panogi + (stopnja brezposelnosti) * (nadomestilo za brezposelnost⁸)

ξ = predstavlja razmerje preferenc podjetja do zaposlovanja proti višjemu dohodku na zaposlenega = $\gamma_{i,p} / \gamma_{i,p} \Rightarrow \gamma_{\text{pogajalska moč skupine } i, \text{ lastništvo (npr. notranje-zunanje, državno-privatno, tuje-domače)}$, je ključen koeficient za mojo raziskavo

Sledi opis kazalnikov, ki bodo temelj za primerjavo uspešnosti podjetij z različnimi lastniškimi strukturami. Prvo pravilo pri sestavljanju kazalnikov se nanaša na njihovo kvaliteto, ki je v prvi točki odvisna od kvalitete uporabljenih računovodskih podatkov, sicer nam še tako dober kazalnik ne bo dal zanesljivih rezultatov. Tu bi rad poudaril, da skozi magistrsko nalogo uporabljam termin »uspešnost podjetij« v smislu celotne (skupne oz. agregirane) uspešnosti in se s tem ne navezujem le na kazalnike uspešnosti poslovanja, ki sta v mojem primeru dobičkonosnost sredstev (ROA) in dobičkonosnost kapitala (ROE). Za primerjavo uspešnosti podjetij z različnimi lastniškimi strukturami je na voljo precej standardnih finančnih kazalcev, ki predstavljajo relativna razmerja med posameznimi ali sestavljenimi postavkami. Jaz sem izbral in bom uporabil sledeče (Hitchner, 2003, str. 78-84):

---

⁸ Nadomestilo za brezposelnost je v Makedoniji izplačano v razmerju z zadnjo prejeto plačo. Prvo leto brezposelnosti upravičenec do nadomestila za brezposelnost dobi 50 odstotkov povprečne plače, ki jo je prejemal v zadnjem delovnem letu, nato pa še dva meseca dobiva 40 odstotkov povprečne plače. Po 14 mesecih brezposelnosti ni več upravičen do nadomestila.

- Ekonomičnost poslovanja:

Izračun – $(\text{prihodki} / \text{odhodki}) * 100$

Razlaga – izraža razmerje med celotnimi prihodki in celotnimi odhodki in torej pove koliko denarnih enot prihodkov ustvari podjetje na vsako denarno enoto (od tu naprej evro) odhodka.

- Tekoča likvidnost:

Izračun – $\text{gibljiva sredstva} / \text{kratkoročne obveznosti}$

Razlaga – izraža razmerje med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi in je izhodišče za ugotavljanje plačilne sposobnosti družbe ter kaže sposobnost financiranja tekočega poslovanja podjetja.

- Obračanje sredstev:

Izračun – $\text{prihodki} / \text{sredstva}$

Razlaga – je kazalnik likvidnosti podjetja. Izraža razmerje med celotnimi prihodki in celotnimi sredstvi podjetja ter posledično pove koliko prihodkov ustvari podjetje na vsak evro vrednosti sredstev. Torej odgovarja na vprašanje, kako podjetje učinkovito izkorišča sredstva s ciljem ustvarjanja prihodkov.

- Dobičkonosnost prihodkov:

Izračun – $(\text{dobiček pred davki} / \text{prihodki}) * 100$

Razlag – Izraža razmerje med dobičkom pred davki (v mojem primeru, sicer čistim dobičkom) in celotnimi prihodki. Podjetju da informacijo, koliko evrov dobička je ustvarilo na en evro prodaje. Njegova vrednost je v veliki meri odvisna od panoge, v kateri podjetje deluje. Panoge, kjer je obračanje sredstev hitro, imajo navadno nižjo dobičkonosnost prihodkov, in obratno.

- ROE (angl. *Return on Equity*) – dobičkonosnost kapitala:

Izračun – $(\text{dobiček pred davki} / \text{kapital}) * 100$

Razlaga – je kazalnik uspešnosti poslovanja. Izraža razmerje med dobičkom pred davki (v mojem primeru, sicer čistim dobičkom) in kapitalom. Podjetju da informacijo, koliko evrov čistega dobička je ustvarilo na en evro kapitala. Je eden od najbolj agregiranih kazalnikov uspešnosti podjetij, primerljiv tudi med panogami. Pomemben je predvsem s stališča lastnikov. Pojasnjuje, kako uspešno se upravlja s premoženjem lastnikov. Dobičkonosnost kapitala je zmnožek treh komponent - dobičkonosnosti celotnih prihodkov, obračanja sredstev ter razmerja med sredstvi in kapitalom, ki izraža finančno tveganje. Odvisen je od strukture financiranja. Višja vrednost kazalnika lahko pomeni tudi večjo zadolženost podjetja.

- ROA (angl. *Return on Assets*) – dobičkonosnost sredstev:

Izračun – (dobiček pred davki / sredstva) * 100

Razlaga – je kazalnik uspešnosti poslovanja. Kaže razmerje med dobičkom pred davki (v mojem primeru, sicer čistim dobičkom) in sredstvi. Podjetju pove, koliko evrov čistega dobička je ustvarilo na en evro sredstev. Kaže, kako uspešno se upravlja s sredstvi, oziroma z drugimi besedami: pove, koliko dobička podjetje zasluži z obstoječimi sredstvi. V primerjavi z ROE je ROA ustrežnejši pri ocenjevanju uspešnosti delovanja poslovanja, ker se v njem v manjši meri odraža vpliv strukture financiranja.

- Finančna stabilnost:

Izračun – (lastniški kapital / sredstva) * 100

Razlaga – je kazalnik zadolženosti podjetja. Izraža razmerje med kapitalom in sredstvi podjetja. Praviloma višji kot je, večje možnosti zadolževanja ima podjetje, oziroma manj je trenutno relativno zadolženo. Financiranje z dolgovi vpliva na finančno tveganje ter donosnost podjetja.

- Struktura sredstev:

Izračun – (stalna sredstva / gibljiva sredstva) * 100

Razlaga – je kazalnik zadolženosti podjetja. Izraža razmerje med stalnimi sredstvi in gibljivimi sredstvi podjetja.

- Dodana vrednost na zaposlenega:

Izračun – (prihodki – stroški materiala) / število zaposlenih

Razlaga – je kazalnik produktivnosti. Z njim merimo ustvarjeno vrednost v obdobju na zaposlenega. Izraža razmerje razlike med celotnimi prihodki in stroški materiala ter številom zaposlenih v podjetju.

- Izdatki R&R na prihodek:

Izračun – (Izdatki R&R / prihodki) * 100

Razlaga – izraža razmerje med izdatki za raziskave in razvoj ter celotnimi prihodki podjetja. Ta in naslednji kazalnik izdatkov za raziskave in razvoj na zaposlenega sem dodal za vpogled v strateško investiranje podjetij, oziroma za vpogled v investiranje v »mehki« kapital (angl. *soft capital*).

- Izdatki R&R na zaposlenega:

Izračun – (Izdatki R&R / število zaposlenih) * 100

Razlaga – izraža razmerje med izdatki za raziskave in razvoj ter številom zaposlenih podjetja.

3 OPIS PODATKOV

Za izdelavo kvalitetne analize so potrebni zanesljivi in ažurni podatki. Bilančni podatki so bili zbrani s strani Raziskovalnega Centra Ekonomske Fakultete (RCEF) v okviru projekta z naslovom »Vpliv lastništva in participacije zaposlenih v kapitalu, dobičku ter v upravljanju podjetij na ekonomske rezultate podjetij v državah bivše Jugoslavije« in zajemajo 194 največjih makedonskih podjetij po prihodku v letu 2007, za obdobje od vključno leta 2000 do vključno leta 2007. Skupaj torej za obdobje osmih let, deflacionirani pa so na leto 2000. Makedonija je, podobno kot Slovenija, relativno majhna država in pridobitev podatkov od tolikšnega števila podjetij pomeni zajeti relativno velik del gospodarstva.

Ostali podatki, so bili zbrani na podlagi lastnega raziskovanja. Bili so pridobljeni od priznanih agencij (za lastniške deleže – Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije) ali s pomočjo javno objavljenih in dosegljivih podatkov (organizacijska oblika podjetij, dejavnost delovanja podjetij).

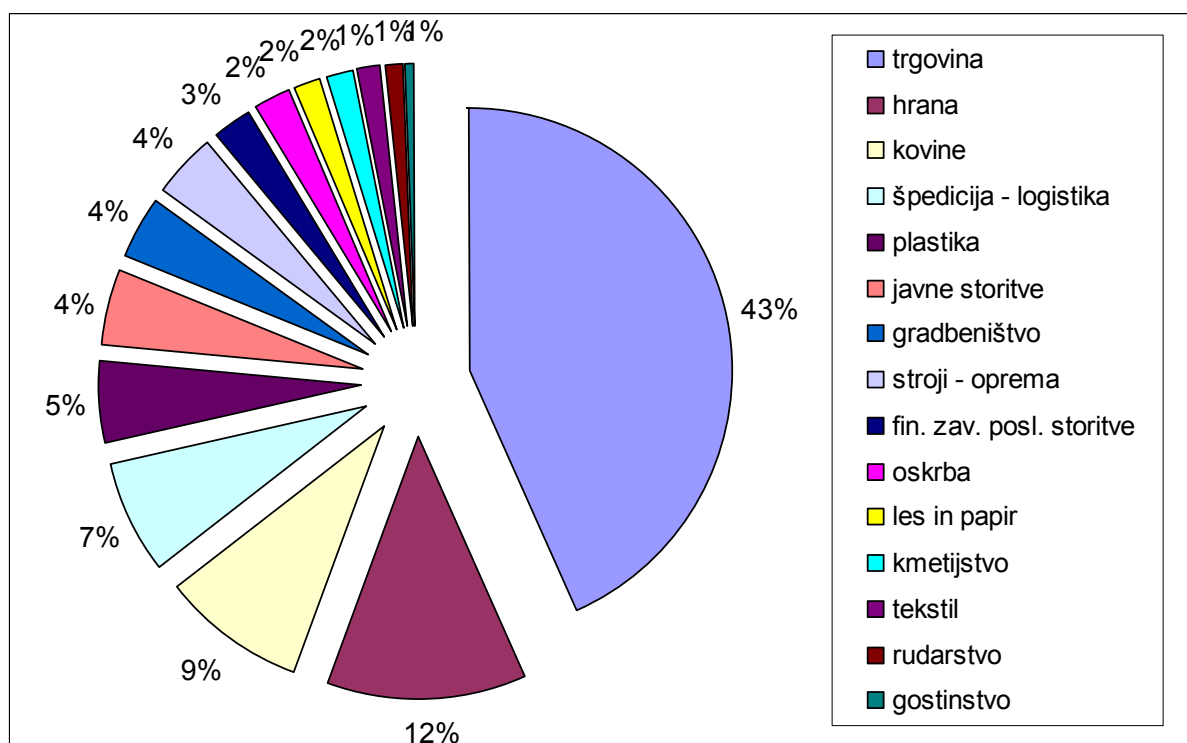
Zajeta podjetja se zelo razlikujejo po panogah, v katerih delujejo (glej Sliko 6). Prevladujoči delež podjetij je iz trgovske panoge (»trgovina«), kjer prevladuje trgovina na drobno. To odraža tudi zelo podobno razmerje podjetij po dejavnosti v celotnem gospodarstvu Republike Makedonije, kjer trgovska podjetja kot številčno prevladujoča, skupaj z drugimi storitvenimi podjetji, doprinesejo okoli 55 odstotkov makedonskega bruto domačega proizvoda (Macedonia in Figures 2008, str. 23).

Po velikosti, zavzetega deleža v vzorcu, sledijo podjetja, ki delujejo v panogi proizvodnje hrane, pijač, krmil in tobačnih izdelkov (»hrana«). Zavzemajo 12 odstotkov. Tretji največji delež z 9 odstotki zavzemajo podjetja, ki proizvajajo oziroma predelujejo kovine in kovinske izdelke (»kovine«). Naslednji največji delež zavzemajo podjetja z delovanjem na področju prometa, prekladanja, skladiščenja in zvez, javne pošte, kurirske dejavnosti in telekomunikacij (»špedicija - logistika«). Ta podjetja zavzemajo 7 odstotkov celotnega vzorca izbranih podjetij. Peta so podjetja, ki imajo 5 odstotkov velik delež in poslujejo v panogi proizvodnje koksa, naftnih derivatov, jedrskega goriva, kemikalij, kemičnih izdelkov, umetnih vlaken, izdelkov iz gume, plastičnih mas in drugih nekovinskih mineralnih izdelkov (»plastika«).

Manjši delež imajo podjetja javnega značaja, ki delujejo v dejavnostih izobraževanja, zdravstva in socialnega varstva in drugih javnih, skupnih in osebnih storitvenih dejavnosti (»javne storitve«). Ta podjetja zajemajo v celotnem vzorcu podjetij le 4 odstotni delež. Z istim 4 odstotnim deležem sledijo podjetja delujoča v gradbeništvu (»gradbeništvo«) in podjetja, ki proizvajajo stroje, naprave, opremo, elektroniko, vozila, plovila, pohištvo ali se ukvarjajo s predelovalnimi dejavnostmi in/ali recikliranjem (»stroji - oprema«).

Vsa ostala podjetja, ki delujejo na področju finančnih, zavarovalnih in poslovnih storitev (»fin. zav. posl. storitve«), oskrbe z električno energijo, plinom in vodo (»oskrba«), obdelavo in predelavo lesa ter papirja (»les in papir«), kmetijstvom, gozdarstvom in ribištvom (»kmetijstvo«), proizvodnjo tekstilnih izdelkov (»tekstil«), pridobivanjem surovin, rudnin in kamnin (»rudarstvo«) in v najmanjšem deležu tudi z gostinstvom zavzemajo posamezno manj kot štiri odstoten delež celotnega zajetega vzorca podjetij. Skupaj pa zajemajo nezanemarljiv delež 12 odstotkov.

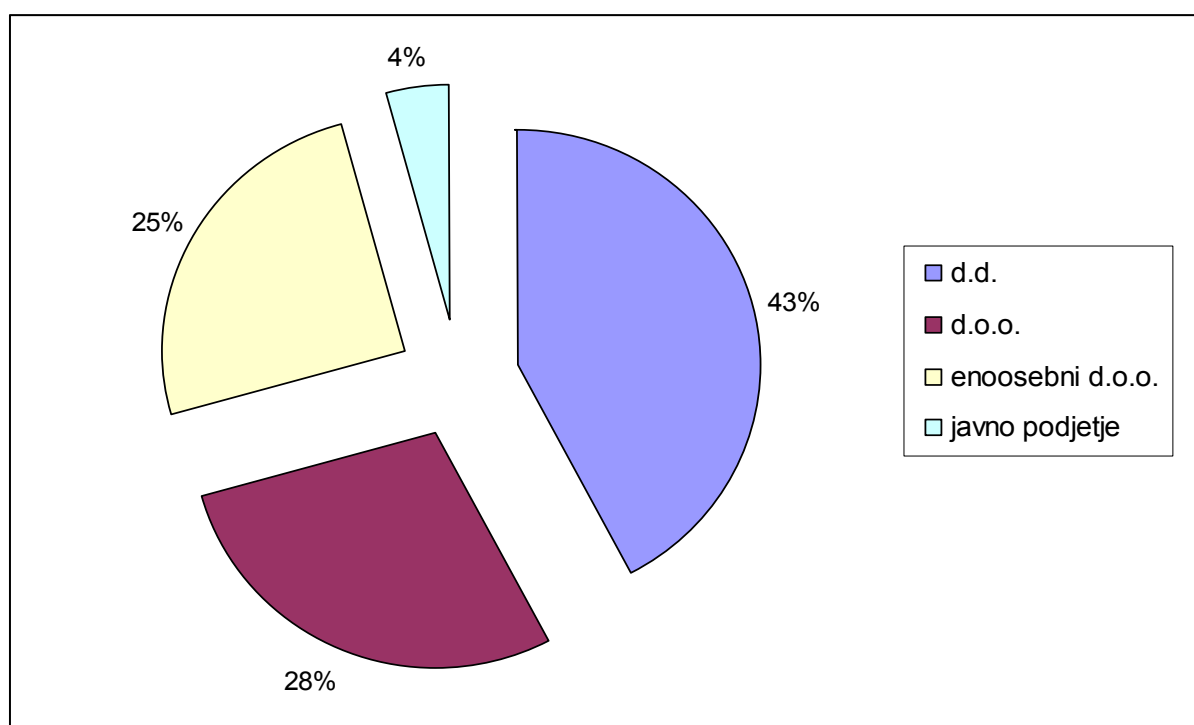
Slika 6: Razdelitev podjetij po dejavnostih

Vir: Lastna raziskava, 2009.

Po organizacijski obliki razdelitev podjetij (zaradi objektivnih razlogov - zakonodajnih lastnosti) ne more biti tako kompleksna (glej Sliko 7). Največji delež zajemajo delniške družbe (»d.d.«). Skupno gledano večji delež, 53 odstotkov, zajemajo družbe z omejeno odgovornostjo, ki se naprej razdelijo v družbe z omejeno odgovornostjo z več lastniki (»d.o.o.«) in družbe z omejeno odgovornostjo z enim samim lastnikom (»enoosebni d.o.o.«). Slednje so običajno mlajše po dosedanem obdobju delovanja. Nekaj zajetih je celo javnih podjetij, a teh je le 4 odstotke.

Slika 7: Razdelitev podjetij po organizacijski obliki

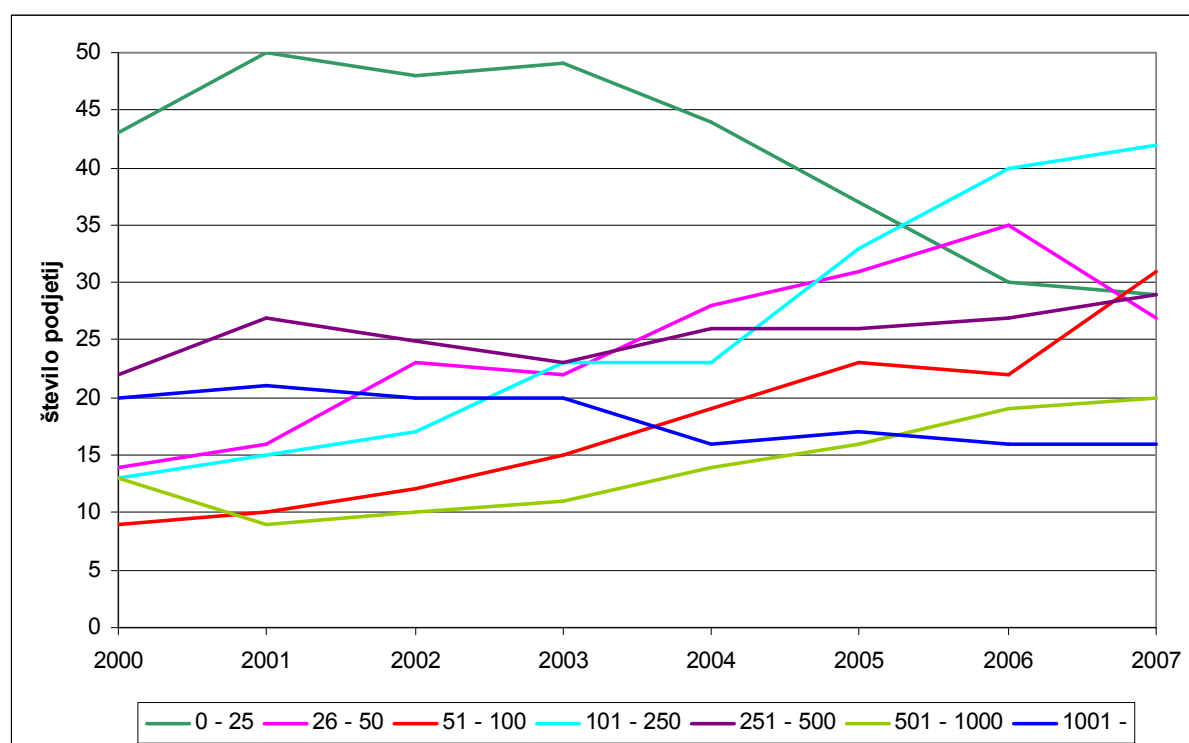

*za podrobnejše podatke glej Prilogo 7 , Tabela 21

Vir: Lastna raziskava, 2009.

Z razdelitvijo podjetij po velikosti, glede na število zaposlenih, izstopajo podjetja, ki imajo do 25 zaposlenih (glej Sliko 8). Število teh je v proučevanem obdobju najprej naraslo in nato po letu 2003 pričelo močno upadati, vse do konca proučevanega obdobja. Po letu 2003 je veliko teh manjših podjetij zraslo in preraslo kategorijo velikosti do 25 zaposlenih. Torej so se znašla v kategoriji večjih podjetij, kar potrjujejo tudi podatki. Na nasprotni strani namreč ni bilo med zajetimi podjetji niti enega, ki bi se v obdobju proučevanja znašlo v likvidaciji, kar bi sicer lahko (vsaj delno) pojasnjevalo padec števila podjetij v kateremkoli letu in pri podjetjih v katerikoli kategoriji. Poleg tega tudi ni manjkajočih podatkov, ki bi nekako umetno lahko povzročili padec v številu podjetij. Ker so se podjetja skozi obdobje le vključevala je edina logična posledica, da so podjetja iz ravni podjetij z (relativno) manj zaposlenimi prešla v ravni podjetij z več zaposlenimi. Za nekatera podjetja je verjetno res ravno obratno, a so bolj osamljeni primeri, kot kaj drugega. Število večjih podjetij v petih kategorijah od 26 zaposlenih do 1000 zaposlenih se je od začetka do konca proučevanega obdobja povečalo. To gibanje se sklada s predhodno povedanim o najmanjših podjetjih v vzorcu. Edina izjema so največja podjetja z več kot 1001 zaposlenimi, ki so številčno rahlo upadla. Skozi obdobje je najbolj zraslo število podjetij z 101 do 250 zaposlenimi. Leta 2000 je bilo takih podjetij le 13, leta 2007 pa kar 42 v celotnem vzorcu.

Slika 8: Razdelitev podjetij po številu zaposlenih od 2000 do 2007

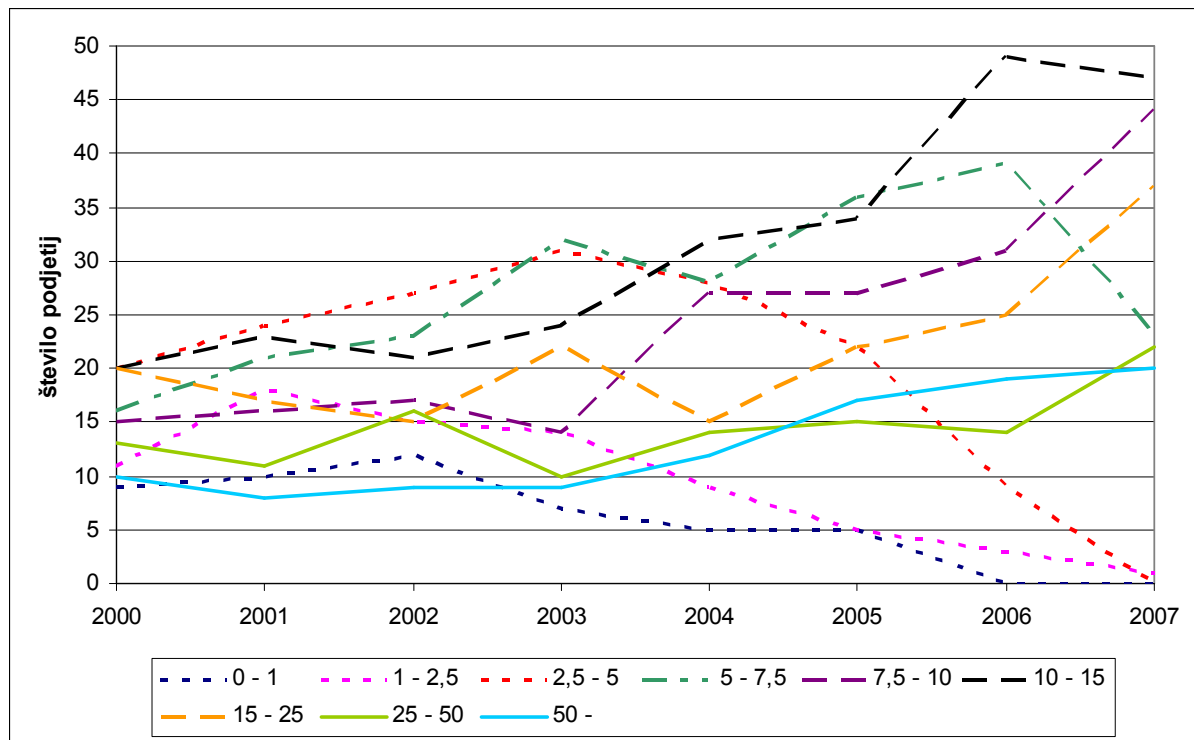

*za podrobnejše podatke glej Prilogo 7 , Tabelo 22

Vir: Raziskava RCEF, 2009.

Največja podjetja v Makedoniji po prihodku leta 2007 prikazujejo precej zanimivo gibanje števila podjetij (v razredih), ko se jih razdeli po višini letnega prihodka, ki ga dosegajo. Število podjetij, ki dosega do 5 milijonov evrov prihodkov na leto se je zmanjšalo in so že leta 2005 predstavljala manjši del vzorca. Na koncu obdobja je bilo v vzorcu le še eno podjetje z manj kot 5 milijoni letnih prihodkov. Število podjetij z letnimi prihodki od 5 milijonov evrov do 7,5 milijonov evrov je na začetku obdobja hitro naraščalo dve oziroma tri leta, nato pa začelo upadati in na koncu, v primerjavi z izhodišnim številom podjetij, precej strmo upadlo. Število podjetji, ki imajo od 7,5 milijonov evrov do 25 milijonov evrov prihodkov na leto, je močno naraslo od začetka do konca obdobja. Gibanje števila teh podjetij je bilo ravno obratno od predhodnih podjetij z manjšimi prihodki. Prvih nekaj let je bila rast minimalna, nato pa je po treh do štirih letih začela močno naraščati. Logika v ozadju teh gibanj je enaka kot pri prehajanju podjetij iz enega v drug razred po številu zaposlenih (glej Sliko 8). V ta razred je prešlo marsikatero podjetje, ki je v predhodnih letih imelo manj prihodkov. Število podjetij z letnimi prihodki nad 25 milijoni evrov in nad 50 milijoni evrov se je prav tako povečalo, a za manj. V kategoriji največjih podjetij nad 50 milijonov evrov letnega prihodka je v letu 2007 tudi slabo polovico podjetij z več kot 100 milijoni evrov prihodka, največjih par pa ima skoraj 500 milijonov evrov letnega prihodka.

Slika 9: Razdelitev podjetij po višini prihodka od 2000 do 2007 (mio EUR)

*za podrobnejše podatke glej Prilogo 7, Tabela 23

Vir: Raziskava RCEF, 2009.

Za boljšo preglednost pri predstavitvi podatkov so vrednosti v tabelah pretvorjene v evre, sicer pa je analiza izvedena na izvirnih podatkih v makedonski nacionalni valuti denar – MKD (glej Prilogo 6), saj valuta sama nima vpliva na analizo, pretvarjanje v druge valute, kot sta evro ali dolar, pa analizi ne bi dodatno koristilo.

Kot je razvidno iz opisne statistike v Tabeli 7, podatki prikazujejo razumne srednje vrednosti, a z občutnimi standardnimi odkloni. Število zaposlenih v podjetjih se razlikuje. Največje podjetje (po številu zaposlenih) ima 4121 zaposlenih (glej Prilogo 6, Tabela 18). V povprečju (mišljeno kot aritmetična sredina, kar velja tudi naprej) pa ima podjetje v vzorcu 370 zaposlenih. Skozi obdobje je jasno razvidno vsakoletno znižanje povprečnega števila zaposlenih v podjetjih, kar je povezano tudi z razvojem gospodarstva, rastjo števila (predvsem manjših) podjetij in dvigom produktivnosti obstoječih podjetij. Temu sledi znižanje stroškov dela, ki kljub rasti podjetij, v skupnem znesku upadajo.

Višina letnih dohodkov na zaposlenega (plače in ostali prejemki) v podjetjih je bila v povprečju 4.734 EUR, s precejšnjim razponom med izplačanimi dohodki. Dohodki, ki so bili izplačani na ravni posamezne dejavnosti imajo manjši razpon, povprečen izplačan dohodek po dejavnostih pa je malo manjši od povprečnega izplačanega dohodka s strani zajetih podjetij, kar je smiselno glede na izbor podjetij. Rast je bila iz leta 2000 na leto 2001 negativna, od

tega leta naprej pa pozitivna in solidno visoka, okoli štirih odstotkov na letni ravni. Povprečen alternativni dohodek je manjši od prej omenjenih in z vidika zaposlenega delavca ustreza negotovosti s katero je soočen ob primeru zamenjave ali izgube zaposlitve.

Tabela 7: Opisna statistika za izbrane spremenljivke (EUR)

Spremenljivka	Leto	Število opazovanj	Aritmetična sredina	Rast	Standardni odklon
Število zaposlenih v podjetju	2000	134	477		814
	2001	148	416	-12,79	723
	2002	155	381	-8,41	663
	2003	163	363	-4,72	627
	2004	170	340	-6,34	575
	2005	183	356	4,71	616
	2006	189	336	-5,62	567
	2007	194	330	-1,79	536
	Skupaj/povp.	1.336	370		636
Letni dohodek na delavca v podjetju	2000	134	4.833		3.733
	2001	148	4.472	-7,46	3.097
	2002	155	4.501	0,65	3.541
	2003	163	4.554	1,18	3.230
	2004	170	4.661	2,34	3.015
	2005	183	4.613	-1,04	2.893
	2006	189	5.009	8,59	3.112
	2007	194	5.115	2,11	2.871
	Skupaj/povp.	1.336	4.734		3.171
Letni dohodek Po dejavnostih	2000	134	4.181		1.016
	2001	148	3.838	-8,19	907
	2002	155	3.982	3,75	947
	2003	163	4.067	2,14	891
	2004	170	4.295	5,61	926
	2005	183	4.550	5,92	1.087
	2006	189	4.587	0,82	1.168
	2007	194	4.683	2,10	1.261
	Skupaj/povp.	1.336	4.301		1.082
Alternativni letni dohodek	2000	134	3.481		846
	2001	148	3.229	-7,22	763
	2002	155	3.321	2,85	790
	2003	163	3.291	-0,92	721
	2004	170	3.464	5,27	747
	2005	183	3.667	5,86	876
	2006	189	3.728	1,66	949
	2007	194	3.833	2,81	1.032
	Skupaj/povp.	1.336	3.521		878

Vir: Raziskava RCEF, 2009.

se nadaljuje

nadaljevanje

Tabela 8: Opisna statistika za izbrane spremenljivke (EUR)

Spremenljivka	Leto	Število opazovanj	Aritmetična sredina	Rast	Standardni odklon
Prihodki	2000	134	19.706.564		42.236.032
	2001	148	15.958.696	-19,02	31.710.530
	2002	155	15.952.065	-0,04	31.856.769
	2003	163	15.776.438	-1,10	32.225.607
	2004	170	17.711.899	12,27	32.804.975
	2005	183	20.564.527	16,11	41.120.089
	2006	189	25.322.458	23,14	51.393.892
	2007	194	29.394.242	16,08	58.347.596
	Skupaj/povp.	1.336	20.441.209		42.257.213
Stroški dela	2000	134	1.960.435		3.316.132
	2001	148	1.627.921	-16,96	2.832.084
	2002	155	1.528.920	-6,08	2.712.869
	2003	163	1.467.802	-4,00	2.616.344
	2004	170	1.460.089	-0,53	2.629.235
	2005	183	1.438.812	-1,46	2.440.592
	2006	189	1.607.285	11,71	3.313.091
	2007	194	1.613.416	0,38	3.186.547
	Skupaj/povp.	1.336	1.577.966		2.894.946
Čisti dobiček	2000	134	1.148.645		5.906.423
	2001	148	987.760	-14,01	5.269.958
	2002	155	967.307	-2,07	4.089.028
	2003	163	1.043.298	7,86	4.234.328
	2004	170	1.053.604	0,99	3.423.809
	2005	183	1.362.566	29,32	5.935.159
	2006	189	1.533.460	12,54	5.154.275
	2007	194	2.574.730	67,90	12.114.870
	Skupaj/povp.	1.336	1.375.659		6.493.417
Dodana vrednost na zaposlenega	2000	134	17.904		20.121
	2001	148	18.572	3,73	22.233
	2002	155	18.360	-1,15	27.678
	2003	163	22.458	22,32	41.309
	2004	170	30.228	34,60	114.559
	2005	183	21.850	-27,72	33.386
	2006	189	26.876	23,00	47.964
	2007	194	32.210	19,85	68.501
	Skupaj/povp.	1.336	24.042		56.863

Vir: Raziskava RCEF, 2009.

Povprečni prihodki podjetij so precej upadli prvo leto preučevanega obdobja, nato pa se je položaj v sledečih dveh letih popravil in rast prihodkov je iz leta v leto še vedno visoka, nad deset odstotkov. Ena od bolj zanimivih postavk v tabeli je čisti dobiček. Sklada se z dinamiko

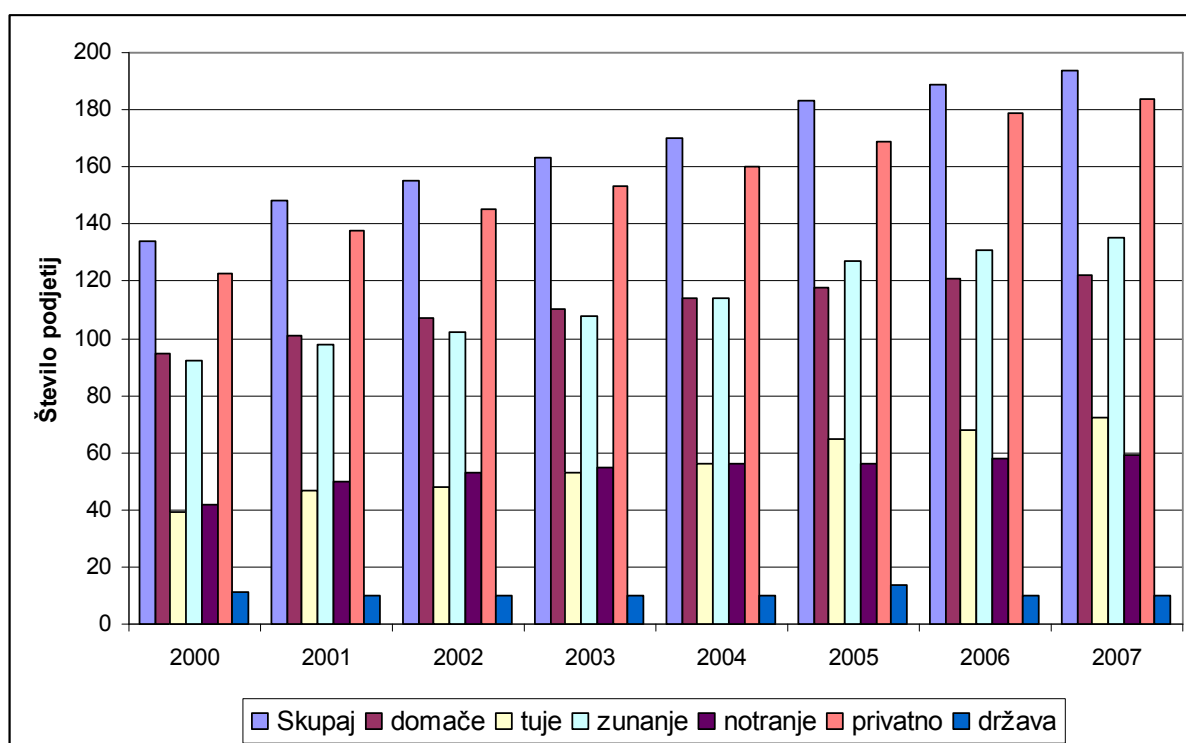
drugih postavk in ima zadnja tri leta zelo visoko rast. Dodana vrednost na zaposlenega je precej dinamična, a ima v povprečju pozitivno rast skozi obdobje.

Ker se moja raziskava osredotoča na obnašanje podjetij v Makedoniji na podlagi lastniške strukture, je bilo podjetja potrebno razdeliti na logične lastniške interesne skupine. Odločil sem se za tri delitve. Prva je delitev podjetij glede na to, ali so večinski lastniki v podjetju tuji ali domači lastniki. Pod tuje lastnike se razume vse tuje institucionalne lastnike, tuje individualne lastnike in druge tuje lastnike. Med domače lastnike prav tako sodijo institucionalni, individualni in drugi lastniki, poleg tega je lahko lastnik tudi država. Tu moram poudariti, da imajo večinski lastniki katerekoli skupine več kot 50 odstotni lastniški delež, saj se s tem izognem morebitnim dvomom o prevladujoči pogajalski moči skupine večinskih lastnikov, saj nobena druga skupina ne more imeti enak ali večji delež, kar bi se lahko zgodilo, če bi bil lastniški delež te skupine enak ali manjši od 50 odstotkov. Druga delitev deli podjetja glede na to, ali so večinski lastniki v podjetju notranji lastniki, kamor prištevam managerje ter delavce in ali so večinski lastniki zunanji in torej niso zaposleni v podjetju, kamor spadajo vsi ostali, tako domači kot tuji lastniki. Tretja delitev je delitev lastnikov na državo in privatne lastnike, kjer je država lahko neposredni lastnik ali posredni lastnik preko skladov, zavodov, drugih državnih podjetij itd. Privatni lastniki so lahko notranji, zunanji, tuji ali domači.

Kot je razvidno iz Slike 10 se deleži lastniških skupin razlikujejo. Skupno število zajetih podjetij v vzorec narašča iz leta v leto. To je posledica vključevanja podjetij v vzorec. Podjetja so dejansko začela obratovati v tem obdobju in torej za njih ni podatkov celotnega obdobja, temveč so na voljo le podatki od začetka obratovanja do leta 2007. Sicer pa je od 194 zajetih podjetij v letu 2007, skozi celotno preučevano obdobje od leta 2000 sodelovalo 134 podjetij (za bolj podrobne podatke glej Prilogo 7, Tabelo 19 in 20). Okoli dve tretjini podjetij ima lastniško strukturo, kjer prevladujejo domači lastniki, ena tretjina pa jih imajo v večinski lasti tuji. Enako razmerje velja za zunanje lastništvo proti notranjemu, kjer imajo dve tretjini v lasti zunanji lastniki, eno tretjino pa notranji lastniki. Podjetij v državni lasti je okoli 6 odstotkov. Ostalo je v privatni lasti, kar tudi odraža dejansko stanje gospodarstva in obseg državnega lastništva v Makedoniji.

Če najprej primerjam podjetja v pretežno tuji in domači lasti, je jasno razviden letni dohodek zaposlenega v podjetju s tujim lastnikom v povprečju višji od dohodka zaposlenega v podjetju z domačim lastnikom. Je pa res tudi razpon med višjim in nižjim dohodkom med temi podjetji višji. V povprečju ima tuje podjetje manj zaposlenih, večji prihodek z večjim nihanjem, višji čisti dobiček in ravno tako tudi dodana vrednost na zaposlenega (glej Tabelo 8). Po malo bolj podrobnem pregledu podatkov je opazen višji prihodek na podlagi aritmetične sredine, v mediani pa sta višini prihodkov zelo podobni. Isto velja za čisti dobiček, medtem ko dodana vrednost vseeno ostaja veliko višja. Večji kot je razmak med povprečjem in mediano, večje so najmanjše ali največje ekstremne vrednosti.

Slika 10: Lastniška struktura podjetij v vzorcu od 2000 do 2007

Vir: Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije, 2009.

Podobno zgodbo prikazuje primerjava podjetij s pretežno notranjim in zunanjim lastništvom, kjer so podjetja z višjim in bolj enakomernim dohodkom na zaposlenega, višjim prihodkom in čistim dobičkom podjetja z zunanjim lastništvom in so v tem pogledu bolj podobna podjetjem s tujim lastništvom. Na drugi strani so podjetja z notranjim lastništvom bolj podobna podjetjem z domačim lastništvom, a imajo kljub nižjim ostalim postavkam v primerjavi s podjetji z zunanjim lastništvom višjo dodano vrednost na zaposlenega. To pomeni, da imajo poleg nižjih prihodkov relativno gledano nižje stroške materiala. Sicer je podobno kot pri prejšnji delitvi večja razlika pri aritmetični sredini podatkov kot pri mediani. Poleg vsega je razvidno, da je precej manjše število zaposlenih v podjetjih z notranjim lastništvom. Po vsemu temu lahko sklepam, da so podjetja s pretežno notranjim lastništvom manjša od podjetij s pretežno zunanjim lastništvom.

Razlike med vsemi tremi delitvami podjetij so pri delitvi na državno in zasebno podjetje najmanjše. Ker je podjetij v državni lasti okoli pet odstotkov v vzorcu, je tudi število opazovanj temu primerno relativno manjše: 85. Primerjava prikazuje zelo podobne številke pri treh primerjanih kategorijah: osebnem dohodku zaposlenih, prihodku in čistem dobičku podjetij. Razlika je vidna pri številu zaposlenih, saj ima država še vedno v lasti nekaj največjih podjetij po številu zaposlenih (majhna in najbolj dobičkonosna podjetja so se najhitreje privatizirala).

Tabela 9: Opisna statistika za izbrane spremenljivke glede na lastništvo

		Letni dohodek (EUR)	Število zaposlenih	Prihodek (EUR)	Čisti dobiček (EUR)
Tuje lastništvo	povp.	6.006	332	27.683.320	3.057.360
	sd	4.319	604	58.128.170	11.251.379
	p50	4.454	65	9.592.752	203.654
	n	448	448	448	448
	Maks	27.338	3.832	463.600.371	139.575.887
Domače lastništvo	povp.	4.093	389	16.787.531	786.530
	sd	2.124	651	30.739.844	3.062.908
	p50	3.577	126	9.442.150	175.433
	n	888	888	888	888
	maks	29.002	4.121	297.418.358	77.829.286
Notranje lastništvo	povp.	3.519	98	9.153.541	408.350
	sd	1.791	181	8.849.102	736.310
	p50	3.037	34	7.201.501	157.901
	n	429	429	429	429
	maks	11.905	1.270	74.492.454	9.248.277
Zunanje lastništvo	povp.	5.309	498	25.780.138	2.087.049
	sd	3.503	727	50.053.440	8.495.639
	p50	4.341	205	11.715.220	208.719
	n	907	907	907	907
	maks	29.002	4.121	463.600.371	139.575.887
Državno lastništvo	povp.	4.190	1.431	20.657.454	1.759.595
	sd	1.025	845	26.780.757	8.839.076
	p50	3.950	1.294	15.488.475	64.686
	n	85	85	85	85
	maks	7.335	3.925	233.918.096	77.829.286
Privatno lastništvo	povp.	4.771	298	20.426.516	1.533.629
	sd	3.263	550	43.114.939	6.921.110
	p50	3.833	84	8.963.439	190.235
	n	1.251	1.251	1.251	1.251
	maks	29.002	4.121	463.600.371	139.575.887
Skupaj	povp.	4.734	370	20.441.209	1.548.006
	sd	3.171	636	42.257.213	7.054.848
	p50	3.849	101	9.547.053	181.159
	n	1.336	1.336	1.336	1.336
	maks	29.002	4.121	463.600.371	139.575.887

Legenda: povp. – povprečje; sd – standardni odklon; p50 – mediana; n – število opazovanj; maks – najvišja vrednost

Vir: Raziskava RCEF, Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije, 2009.

4 ANALIZA

V tem poglavju bodo preizkušene postavljene hipoteze. Na podlagi rezultatov bom nato lahko naredil zaključke o obnašanju podjetij v Makedoniji. Primerjava med podjetji z različnimi lastniškimi strukturami bo dala odgovore na vprašanja, kako so se podjetja prilagodila razmeram, ali se med seboj razlikujejo in katera so bolj uspešna.

4.1 Celoten vzorec podjetij

Pri zajetju celotnega vzorca podjetij sem pri prvi analizi linearne regresije najmanjših kvadratov uporabil dve slamnati spremenljivki: dejavnost in leto (glej Tabelo 9). Posledično je bila medsebojna primerjava, tako po letih znotraj podjetja in podjetij med seboj, bolj statistično zanesljiva, saj se rezultati pri nobeni analizi niso razlikovali od odvisnosti uporabe slamnatih spremenljivk. Zajetje vseh podjetij je nanoslo na 1335 opazovanj. Na podlagi determinacijskega koeficienta (prilagojenega R-kvadrata) lahko sklepam, da v modelu neodvisne spremenljivke pojasnjujejo 27,5 odstotka variabilnosti odvisne spremenljivke. Elastičnost zamenljivosti (imenovana tudi elastičnost substitucije) med kapitalom in delom oziroma vložki v proces nam v glavnem pove kakšne oblike je produkcijska funkcija. Ta elastičnost je tudi visoko statistično značilna pri vrednosti t-statistike 6,84.

Pri drugi analizi linearne regresije sem vključil v model le slamnato spremenljivko za leta. Število opazovanj je ostalo enako pri 1335, prilagojen determinacijski koeficient je izgubil na vrednosti in je padel na 0,098. Koeficient elastičnosti zamenljivosti se je povečal na 1,349 in prav tako se je povečala statistična značilnost koeficienta elastičnosti. Podobne vrednosti so se pokazale tudi, ko sem iz modela vzel obe slamnati spremenljivki.

Najpomembnejši podatki za mojo analizo pa so v spodnjem delu Tabele 9 linearne in nelinearne regresije najmanjših kvadratov. ξ je pokazatelj razmerja moči med pogajalskimi skupinami. Če je vrednost tega koeficienta bližje 1 pomeni, da je prevladujoča upravljavska-lastniška skupina bolj usmerjena k zaposlovanju, če pa je vrednost bližje 0, je skupina bolj usmerjena k višjemu dohodku na zaposlenega. Vmesna vrednost okoli 0,5 pomeni, da skupina ni izrazito bolj usmerjena niti k enemu niti k drugemu cilju. Moja prva hipoteza se glasi:

H_1 : Podjetja v Makedoniji prilagajajo zaposlenost oziroma se obnašajo:

a) kot podjetja, ki maksimirajo dobiček: $\gamma_2 = \gamma_1 \rightarrow \xi = 1$

b) kot podjetja, ki maksimirajo dohodek na zaposlenega: $\gamma_2 = 0 \rightarrow \xi = 0$

c) v skladu s »pogajalskim obnašanjem«, kjer podjetje daje poudarek tako na višji dohodek na zaposlenega kot na zaposlovanje: $\gamma_2 < \gamma_1 \rightarrow 0 < \xi < 1$

Kot je razvidno, se podjetja v vzorcu v povprečju obnašajo v skladu z nagnjenostjo k maksimiranju dobička, Potrdim lahko torej hipotezo H_{1b}. Znotraj vzorca so seveda različne nagnjenosti, bolj k zaposlovanju enih skupin lastnikov in bolj k dohodku na zaposlenega drugih skupin lastnikov, a to bom ločeno preučeval v naslednjih poglavjih. Rezultate za celoten vzorec podjetij potrjujejo vsi trije ξ kazalci linearne regresije in vsi trije ξ kazalci nelinearne regresije, ki so tudi v petih primerih statistično značilni pri 1 odstotku stopnje tveganja in statistično značilni pri 5 odstotkih stopnje tveganja v enem primeru linearne regresije, ko sta v model vključeni obe slamnati spremenljivki. Torej lahko potrdim ničelno hipotezo in ovržem alternativno hipotezo pri stopnji tveganja 1 odstotka, da sem naredil napako druge stopnje.

Tabela 10: Linearna in nelinearna regresija za celoten vzorec

<i>Linearna regresija najmanjših kvadratov</i>				
		Celoten vzorec	Celoten vzorec	Celoten vzorec
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne
Število opazovanj		1335	1335	1335
Prilagojen R-kvadrat		0,275	0,084	0,083
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	0,844	1,310	1,367
	t-statistika	6,84	9,70	10,34
	P	***	***	***
ξ	koeficient	0,599	0,751	0,758
	t-statistika	2,04	3,24	3,45
	P	**	***	***
<i>Nelinearna regresija najmanjših kvadratov</i>				
Število opazovanj		1335	1335	1335
Prilagojen R-kvadrat		0,283	0,098	0,097
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	0,910	1,349	1,400
	t-statistika	7,54	10,18	10,77
	P	***	***	***
ξ	koeficient	0,668	0,764	0,770
	t-statistika	7,34	13,11	13,95
	P	***	***	***

* za več podatkov linearne regresije glej Prilogo 8, Tabela 24

Legenda: P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

4.2 Podjetja s pretežno tujim in s pretežno domačim lastništvom

Pri delitvi lastništva na tuje in domače sem, kot je razvidno iz Tabele 10, prvo naredil analizo prevladujočega tujega lastništva v podjetjih. Število opazovanj, ki ustrezajo kriteriju večinskega lastništva v tujih rokah, je 447. Ko vključim v analizo obe slamnati spremenljivki determinacijski koeficient znaša 0,474. To je precej dobra vrednost, ki potrjuje ustreznost modela. Koeficient elastičnosti je malo nad ena, kar pomeni, da je produkcijska funkcija modela blizu oblike Cobb-Douglassove produkcijske funkcije. Koeficient t-statistike je visok, torej je elastičnost zamenljivosti visoko statistično značilna pri stopnji tveganja 1 odstotka. Če odvezam obe slamnati spremenljivki, determinacijski koeficient pade, elastičnost zamenljivosti, ξ koeficient in ravno tako njuni statistični značilnosti pa zrastejo. Popolnoma enako gibanje se zgodi, ko so lastniki domači.

Pri proučevanju lastniške strukture glede na delitev na tuje (F) in domače (D) lastništvo sem postavil naslednjo hipotezo:

H₂: Podjetja v Makedoniji se med seboj ne razlikujejo po obnašanju glede na to, ali so prevladujoči lastniki tuji ali domači: $\mu_{\xi,F} = \mu_{\xi,D}$

H₃: Podjetja v Makedoniji se med seboj razlikujejo po obnašanju glede na to, ali so prevladujoči lastniki tuji ali domači: $\mu_{\xi,F} \neq \mu_{\xi,D}$

H₄: Podjetja v Makedoniji s prevladujočim tujim in domačim lastništvom prilagajajo zaposlenost, oziroma se obnašajo:

a) kot podjetja, ki maksimirajo dobiček: $\gamma_{2,p} = \gamma_{1,p} \rightarrow \xi_{i,F} = 1$ in $\xi_{i,D} = 1$

b) kot podjetja, ki maksimirajo dohodek na zaposlenega: $\gamma_{2,p} = 0 \rightarrow \xi_{i,F} = 0$ in $\xi_{i,D} = 0$

c) v skladu s »pogajalskim obnašanjem«, kjer podjetje daje poudarek tako na višji dohodek na zaposlenega kot na zaposlovanje: $\gamma_{2,p} < \gamma_{1,p} \rightarrow 0 < \xi_{i,F} < 1$ in $0 < \xi_{i,D} < 1$

Z visoko statistično značilnostjo lahko zavrnem ničelno hipotezo H₂ in potrdim alternativno hipotezo H₃. Kjer so večinski lastniki podjetja tuji ali domači je z-test z vrednostjo 18,81, 31,43 in 33,01 linearne regresije in vrednostjo 30,37, 66,04 in 70,31 nelinearne regresije potrdil razliko v ξ koeficientih pri nizki stopnji tveganja 1 odstotka.

Na podlagi linearne regresije najmanjših kvadratov lahko sklepam, da imajo podjetja, kjer so lastniki tuji nižjo vrednost ξ koeficienta. Vsi podatki so visoko statistično značilni. Podjetja pretežno v lasti tujcev pri poslovanju posvečajo toliko pozornosti zaposlovanju kot ga posvečajo doseganju višjega dohodka na zaposlenega, torej za ta podjetja lahko potrdim hipotezo H_{4c}. Na drugi strani podjetja pretežno v domači lasti prilagajajo zaposlenost kot podjetja, ki maksimirajo dobiček, torej za ta podjetja lahko potrdim hipotezo H_{4a}. Najbolj verjetna razlaga je, da so tuji dejansko bolj usmerjeni tudi v zadovoljevanje koristnosti delavcev (U_L). Te rezultate potrjuje tudi nelinearna regresijska analiza najmanjših kvadratov.

Tabela 11: Linearna in nelinearna regresija za tuje in domače lastništvo

Linearna regresija najmanjših kvadratov							
		1	2	3	4	5	6
		Tuji lastniki	Tuji lastniki	Tuji lastniki	Domači lastniki	Domači lastniki	Domači lastniki
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		447	447	447	888	888	888
Prilagojen R-kvadrat		0,474	0,256	0,264	0,195	0,038	0,040
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	1,218	1,826	1,873	0,513	0,838	0,888
	t-statistika	6,45	8,37	8,81	3,24	4,94	5,34
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,519	0,561	0,566	1,126	1,303	1,294
	t-statistika	1,80	2,39	2,51	1,29	2,10	2,25
	P	*	**	**		**	**
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ : z-test		18,81		31,43		33,01	
Nelinearna regresija najmanjših kvadratov							
		1	2	3	4	5	6
Število opazovanj		447	447	447	888	888	888
Prilagojen R-kvadrat		0,473	0,266	0,272	0,197	0,033	0,035
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	1,194	1,817	1,859	0,566	0,908	0,959
	t-statistika	6,49	8,59	8,96	3,58	5,35	5,78
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,622	0,666	0,669	0,852	0,982	0,988
	t-statistika	5,61	8,42	8,84	5,23	11,05	11,95
	P	***	***	***	***	***	***
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ : z-test		30,37		66,04		70,31	

* za več podatkov linearne regresije glej Prilogo 8, Tabela 25

Legenda: P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Na podlagi izbranih kazalnikov poslovanja (k) podjetij v Tabeli 11 lahko statistično preizkusim naslednjo hipotezo:

H₅: Podjetja z večinskim tujim lastništvom so enako uspešna kot podjetja s pretežno domačim lastništvom: $\mu_{k,F} = \mu_{k,D}$

H₆: Podjetja z večinskim tujim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno domačim lastništvom: $\mu_{k,F} \neq \mu_{k,D}$

Na podlagi statistične analize, opravljene s t-testom za primerjave aritmetičnih sredin kazalnikov, lahko ovržem ničelno hipotezo H_5 . Sklepam, da podjetja s pretežno tujim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno domačim lastništvom, saj je t-test s statistično značilnostjo pri več kazalnikih pokazal razliko med aritmetičnima sredinama kazalnikov.

Podjetja v pretežno domači lasti veliko bolj težijo k doseganju dobička in nagrajujejo zaposlene po obstoječi tržni ceni, a jim v primerjavi s tujimi podjetji to ne prinaša prednosti, saj so tuja podjetja bolj uspešna. Skoraj enakomerno zasledovanje uravnotežene zaposlenosti v podjetju in višjega dohodka na zaposlenega s strani tujih podjetij dosega višjo produktivnost in enkrat višjo dodano vrednost na zaposlenega, s tem pa podjetju prinaša boljše poslovne rezultate. Ta sklep potrjuje večina kazalnikov v tabeli, ki se po svojih rezultatih sklada z opisno statistiko podjetij glede na lastništvo v Tabeli 8 poglavja »Opis podatkov«.

Tabela 12: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med tujim in domačim lastništvom

		Število opazovanj	Povprečje	Standardna napaka	Standardni odklon	
Ekonomičnost	D	888	103,4	0,3	9,8	
	F	448	110,6	4,6	97,2	
Količnik tekoče likvidnosti	D	490	2,25	0,21	4,75	
	F	214	2,13	0,27	3,96	
Koeficient obračanja sredstev	D	886	2,35	0,11	3,33	***
	F	448	1,72	0,06	1,31	
Dobičkonosnost prihodkov	D	888	4,13	0,18	5,39	***
	F	448	6,80	0,52	10,99	
Dobičkonosnost kapitala – ROE	D	888	19,23	2,56	76,15	
	F	445	23,52	2,82	59,56	
Dobičkonosnost sredstev – ROA	D	886	6,55	0,28	8,47	***
	F	448	9,00	0,59	12,48	
Finančna stabilnost	D	886	44,88	1,04	30,92	***
	F	445	36,64	1,28	27,06	
Struktura sredstev	D	888	149,55	16,85	502,02	
	F	442	151,11	27,33	574,65	
Dodana vrednost na zaposlenega	D	888	17.912	844	25.145	***
	F	448	36.192	4.273	90.441	
Izdatki R&R na zaposlenega	D	888	48,7	22,7	677,3	
	F	448	60,8	20,9	443,2	
Izdatki R&R na prihodek	D	888	0,03	0,01	0,43	**
	F	447	0,22	0,08	1,66	

Legenda: F – tuje lastništvo, D – domače lastništvo, statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

4.3 Podjetja s pretežno notranjim in s pretežno zunanjim lastništvom

Pri analizi delitve lastništva na notranje in zunanje sem najprej naredil analizo prevladujočega notranjega lastništva v podjetjih (glej Tabela 12). Število opazovanj, ki ustrezajo kriteriju večinskega zunanjega lastništva, je 429. Ko sta v analizo vključeni obe slamnati spremenljivki, determinacijski koeficient znaša 0,207. Koeficient elastičnosti je malo pod ena. Koeficient t-statistike je visok in elastičnost zamenljivosti je visoko statistično značilna pri stopnji tveganja 1 odstotka. Če odvezamem obe slamnati spremenljivki, determinacijski koeficient pade, elastičnost zamenljivosti, ξ koeficient in ravno tako njuni statistični značilnosti pa zrastejo. Enako se zgodi, ko so lastniki zunanji.

Pri proučevanju lastniške strukture glede na delitev na notranje (I) in zunanje (E) lastništvo sem postavil naslednjo hipotezo:

H₇: Podjetja v Makedoniji se med seboj ne razlikujejo po obnašanju glede na to, ali so prevladujoči lastniki notranji ali zunanji: $\mu_{\xi,I} = \mu_{\xi,E}$

H₈: Podjetja v Makedoniji se med seboj razlikujejo po obnašanju glede na to, ali so prevladujoči lastniki notranji ali zunanji: $\mu_{\xi,I} \neq \mu_{\xi,E}$

H₉: Podjetja v Makedoniji s prevladujočim notranjim in zunanjim lastništvom prilagajajo zaposlenost oziroma se obnašajo:

a) kot podjetja, ki maksimirajo dobiček: $\gamma_{2,p} = \gamma_{1,p} \rightarrow \xi_{i,I} = 1$ in $\xi_{i,E} = 1$

b) kot podjetja, ki maksimirajo dohodek na zaposlenega: $\gamma_{2,p} = 0 \rightarrow \xi_{i,I} = 0$ in $\xi_{i,E} = 0$

c) v skladu s »pogajalskim obnašanjem«, kjer podjetje daje poudarek tako na višji dohodek na zaposlenega kot na zaposlovanje: $\gamma_{2,p} < \gamma_{1,p} \rightarrow 0 < \xi_{i,I} < 1$ in $0 < \xi_{i,E} < 1$

Z nizko stopnjo tveganja lahko zavrnem ničelno hipotezo H₇ in potrdim alternativno hipotezo H₈. Kjer so večinski lastniki podjetja notranji ali zunanji je z-test z vrednostjo 11,70, 18,96 in 18,45 linearne regresije in vrednostjo 17,08, 41,49 in 39,95 nelinearne regresije potrdil razliko v ξ koeficientih pri nizki stopnji tveganja 1 odstotka.

Na podlagi linearne regresije najmanjših kvadratov lahko sklepam, da imajo podjetja, kjer so prevladujoči notranji lastniki višjo vrednost ξ koeficienta. Podatki so visoko statistično značilni. Podjetja pretežno v lasti zaposlenih se obnašajo kot podjetja, ki maksimirajo dobiček, torej za ta podjetja lahko potrdim hipotezo H_{9a}. Na drugi strani podjetja pretežno v zunanji lasti niso bolj usmerjena niti proti zaposlovanju niti proti višjemu dohodku na zaposlenega, temveč prilagajajo zaposlenost v skladu s »pogajalskim obnašanjem«. Za ta podjetja lahko potrdim hipotezo H_{9c}. Najbolj verjeten razlog za tak izid je, da med notranjimi lastniki prevladujejo managerji, ki so skladno svojemu lastništvu podjetju prilagodili tudi funkcijo cilja podjetja.

Tabela 13: Linearna in nelinearna regresija za notranje in zunanje lastništvo

Linearna regresija najmanjših kvadratov							
		1	2	3	4	5	6
		Notranji lastniki	Notranji lastniki	Notranji lastniki	Zunanji lastniki	Zunanji lastniki	Zunanji lastniki
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		429	429	429	906	906	906
Prilagojen R-kvadrat		0,207	0,059	0,073	0,355	0,221	0,218
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	0,862	1,155	1,174	1,306	1,811	1,901
	t-statistika	4,46	5,63	5,91	8,86	11,60	12,41
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,724	0,919	0,918	0,444	0,520	0,543
	t-statistika	1,52	2,18	2,26	2,24	3,15	3,45
	P		**	**	**	***	***
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ : z-test		11,70		18,96		18,45	
Nelinearna regresija najmanjših kvadratov							
		1	2	3	4	5	6
Število opazovanj		429	429	429	906	906	906
Prilagojen R-kvadrat		0,216	0,065	0,078	0,364	0,239	0,235
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	0,934	1,206	1,222	1,369	1,858	1,931
	t-statistika	4,90	5,93	6,20	9,67	12,39	13,07
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,691	0,848	0,848	0,563	0,622	0,637
	t-statistika	4,80	8,10	8,29	6,77	10,15	11,19
	P	***	***	***	***	***	***
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ : z-test		17,08		41,49		39,95	

* za več podatkov linearne regresije glej Prilogo 8, Tabela 26

Legenda: P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Na podlagi izbranih kazalnikov poslovanja (k) podjetij v Tabeli 13 lahko statistično preizkusim naslednjo hipotezo:

H₁₀: Podjetja z večinskim notranjim lastništvom so enako uspešna kot podjetja s pretežno zunanjim lastništvom: $\mu_{k,I} = \mu_{k,E}$

H₁₁: Podjetja z večinskim zunanjim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno zunanjim lastništvom: $\mu_{k,I} \neq \mu_{k,E}$

Na podlagi primerjave aritmetičnih sredin kazalnikov lahko sklepam, da podjetja s pretežno notranjim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno zunanjim lastništvom, saj je t-test s statistično značilnostjo pri več kazalnikih pokazal razliko med aritmetičnima sredinama kazalnikov. Potrdim lahko alternativno hipotezo H_{11} . Vendar pa je na osnovi različnih kazalnikov težko določiti, katera so bolj uspešna. Podjetja notranjih lastnikov so se bolje izkazala pri koeficientu obračanja sredstev, dobičkonosnosti kapitala in dobičkonosnosti sredstev. Na drugi strani so se podjetja zunanjih lastnikov bolje izkazala pri količniku tekoče likvidnosti, dobičkonosnosti prihodkov in deležu R&R izdatkov. To kaže, da se obnašanje zunanje lastniških podjetij razlikuje od obnašanja podjetij s prevladujočim tujim lastništvom. Eden od pomembnih razlogov za to je, da v to skupino štejem tudi podjetja s prevladujočim državnim lastništvom. Zato v naslednjem poglavju posebej obravnavam to skupino podjetij.

Tabela 14: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med notranjim in zunanjim lastništvom

		Število opazovanj	Povprečje	Standardna napaka	Standardni odklon	
Ekonomičnost	E	907	106,7	2,3	69,0	
	I	429	104,0	0,3	5,4	
Količnik tekoče likvidnosti	E	530	2,44	0,22	5,07	***
	I	174	1,53	0,14	1,90	
Koeficient obračanja sredstev	E	905	1,47	0,04	1,32	***
	I	429	3,56	0,21	4,28	
Dobičkonosnost prihodkov	E	907	5,55	0,30	9,01	***
	I	429	3,91	0,20	4,21	
Dobičkonosnost kapitala – ROE	E	904	16,71	1,65	49,72	**
	I	429	29,01	4,92	101,94	
Dobičkonosnost sredstev – ROA	E	905	6,34	0,32	9,76	***
	I	429	9,54	0,50	10,35	
Finančna stabilnost	E	902	45,15	1,06	31,93	***
	I	429	35,78	1,16	24,02	
Struktura sredstev	E	901	192,39	21,14	634,68	***
	I	429	61,20	2,99	61,94	
Dodana vrednost na zaposlenega	E	907	23.910	2.185	65.819	
	I	429	24.321	1.460	30.248	
Izdatki R&R na zaposlenega	E	907	76,2	24,5	737,5	***
	I	429	3,3	1,5	30,6	
Izdatki R&R na prihodek	E	906	0,14	0,04	1,24	***
	I	429	0,01	0,00	0,07	

Legenda: I – notranje lastništvo, E – zunanje lastništvo, statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

4.4 Podjetja s pretežno državnim in s pretežno privatnim lastništvom

Prvo sem naredil analizo prevladujočega državnega lastništva v podjetjih. Število opazovanj, ki ustrezajo kriteriju večinskega lastništva v državnih rokah, je 85. Determinacijski koeficient v tem primeru znaša 0,207. Če odvezam obe slamnati spremenljivki, elastičnost zamenljivosti pade, determinacijski koeficient in ξ koeficient pa zrastejo pri nižji stopnji tveganja. Ko so lastniki privatni, je število opazovanj kar 1250. V tem izrednem primeru je zaradi velikega števila privatnih podjetij zajet skoraj celoten vzorec in torej ne preseneča, da so rezultati za privatna podjetja v Tabeli 14 podobni tistim v Tabeli 9 za celotni vzorec.

Pri proučevanju lastniške strukture glede na delitev na državno (S) in privatno (P) lastništvo sem postavil naslednjo hipotezo:

H₁₂: Podjetja v Makedoniji se med seboj ne razlikujejo po obnašanju glede na to, ali je prevladujoči lastnik država ali je privatni: $\mu_{\xi,S} = \mu_{\xi,P}$

H₁₃: Podjetja v Makedoniji se med seboj razlikujejo po obnašanju glede na to, ali je prevladujoči lastnik država ali je privatni: $\mu_{\xi,S} \neq \mu_{\xi,P}$

H₁₄: Podjetja v Makedoniji s prevladujočim državnim in privatnim lastništvom prilagajajo zaposlenost, oziroma se obnašajo:

a) kot podjetja, ki maksimirajo dobiček: $\gamma_{2,p} = \gamma_{1,p} \rightarrow \xi_{i,S} = 1$ in $\xi_{i,P} = 1$

b) kot podjetja, ki maksimirajo dohodek na zaposlenega: $\gamma_{2,p} = 0 \rightarrow \xi_{i,S} = 0$ in $\xi_{i,P} = 0$

c) v skladu s »pogajalskim obnašanjem«, kjer podjetje daje poudarek tako na višji dohodek na zaposlenega kot na zaposlovanje: $\gamma_{2,p} < \gamma_{1,p} \rightarrow 0 < \xi_{i,S} < 1$ in $0 < \xi_{i,P} < 1$

Z nizko stopnjo tveganja 1 odstotka lahko zavrnem ničelno hipotezo H₁₂ in potrdim alternativno hipotezo H₁₃. Kjer je večinski lastnik podjetja država in je na drugi strani privatni večinski lastnik podjetja, z-test prikazuje statistično značilno razliko med aritmetičnima sredinama ξ koeficientov, niso pa sami ξ koeficienti vedno statistično značilni. ξ koeficient je statistično značilen za državna podjetja le v enem primeru nelinearne regresije najmanjših kvadratov, ko v model ni vključenih slamnatih spremenljivk. Vseeno tudi v drugih primerih, ko ni statistično značilen, prikazuje enako zgodbo. Za državna podjetja lahko potrdim hipotezo H_{14b}, saj so nagnjena k višjemu dohodku na zaposlenega. Za privatna podjetja pa lahko potrdim hipotezo H_{14a}. Rezultat ni presenetljiv. Prikazuje probleme s korporacijskim upravljanjem, kadar so podjetja v lasti države. Očitno v makedonskih podjetjih z državnim lastništvom prevladujejo interesi zaposlenih⁹. To samo potrjuje obnašanje podjetij, ki sta ga v svoji raziskavi ugotovila Koman in Markovska Vasileva (2007) za celotni vzorec makedonskih podjetij v obdobju od leta 1994 do leta 1999.

⁹ Zaposleni imajo večjo moč v državnih in večjih podjetjih. Za več glej Micevska, M., Eftimovski, D. in Petkovska, T. (2004). The Failure of the labour market in Macedonia: A labour demand analysis.

Tabela 15: Linearna in nelinearna regresija za državno in privatno lastništvo

Linearna regresija najmanjših kvadratov							
		Lastnik-država	Lastnik-država	Lastnik-država	Privatni lastniki	Privatni lastniki	Privatni lastniki
		1	2	3	4	5	6
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		85	85	85	1250	1250	1250
Prilagojen R-kvadrat		0,207	0,215	0,211	0,367	0,104	0,103
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	1,534	1,350	1,355	0,949	1,400	1,453
	t-statistika	4,39	4,47	4,56	8,52	10,82	11,47
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,267	0,198	0,278	0,680	0,793	0,797
	t-statistika	0,87	0,65	0,90	2,73	3,71	3,92
	P				***	***	***
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ: z-test		12,14		17,79		15,18	
Nelinearna regresija najmanjših kvadratov							
		1	2	3	4	5	6
Število opazovanj		85	85	85	1250	1250	1250
Prilagojen R-kvadrat		0,219	0,226	0,227	0,374	0,123	0,117
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	1,603	1,425	1,438	0,973	1,417	1,467
	t-statistika	4,64	4,72	4,86	8,87	11,11	11,73
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koeficient	0,278	0,235	0,297	0,728	0,801	0,806
	t-statistika	1,63	1,28	1,76	10,45	16,24	17,18
	P			*	***	***	***
		1 - 4		2 - 5		3 - 6	
ξ: z-test		24,29		28,32		27,79	

* za več podatkov linearne regresije glej Prilogo 8, Tabela 27

Legenda: P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Na podlagi izbranih kazalnikov poslovanja (k) podjetij v Tabeli 15 lahko statistično preizkusim naslednjo hipotezo:

H₁₅: Podjetja z večinskim državnim lastništvom so enako uspešna kot podjetja s pretežno privatnim lastništvom: $\mu_{k,S} = \mu_{k,P}$

H₁₆: Podjetja z večinskim državnim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno privatnim lastništvom: $\mu_{k,S} \neq \mu_{k,P}$

Na podlagi primerjave aritmetičnih sredin kazalnikov lahko zavrnem ničelno hipotezo H_{15} in potrdim alternativno hipotezo H_{16} . Torej podjetja s pretežno državnim lastništvom niso enako uspešna kot podjetja s pretežno privatnim lastništvom, saj je t-test z nizko stopnjo tveganja pokazal razliko med aritmetičnima sredinama kazalnikov. Državna podjetja pri pregledu izbranih kazalnikov za primerjavo uspešnosti med državnim in privatnim lastništvom v Tabeli 15 niso boljša od privatnih podjetij niti pri enem samem kazalniku. Iz tega lahko enostavno sklepam, da so privatna podjetja bolj uspešna od državnih. Pri tem se sklicujem na izbrane kazalnike in se zavedam, da bi izbor drugih kazalnikov morda omilil ta izid, a dvomim, da bi ga lahko spremenil.

Tabela 16: Izbrani kazalniki za primerjavo uspešnosti med državnim in privatnim lastništvom

		Število opazovanj	Povprečje	Standardna napaka	Standardni odklon	
Ekonomičnost	P	1251	106,4	1,7	58,5	***
	S	85	97,7	2,3	21,4	
Količnik tekoče likvidnosti	P	639	2,25	0,19	4,73	
	S	65	1,90	0,15	1,19	
Koeficient obračanja sredstev	P	1249	2,25	0,08	2,89	***
	S	85	0,54	0,05	0,44	
Dobičkonosnost prihodkov	P	1251	5,11	0,22	7,82	
	S	85	3,79	0,85	7,85	
Dobičkonosnost kapitala – ROE	P	1248	21,90	2,07	73,25	***
	S	85	2,56	0,71	6,51	
Dobičkonosnost sredstev – ROA	P	1249	7,76	0,29	10,22	***
	S	85	1,63	0,46	4,26	
Finančna stabilnost	P	1246	40,67	0,84	29,53	***
	S	85	63,50	2,99	27,60	
Struktura sredstev	P	1245	120,53	12,10	426,85	***
	S	85	582,78	132,59	1.222,39	
Dodana vrednost na zaposlenega	P	1251	25.189	1.655	58.548	***
	S	85	7.158	904	8.337	
Izdatki R&R na zaposlenega	P	1251	56,3	17,8	628,9	***
	S	85	0,8	0,4	3,5	
Izdatki R&R na prihodek	P	1250	0,10	0,03	1,06	***
	S	85	0,01	0,00	0,02	

Legenda: S – državno lastništvo, P – privatno lastništvo, statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

SKLEP

Ker se moja raziskava osredotoča na obnašanje podjetij v Makedoniji na podlagi lastniške strukture, je bilo podjetja potrebno razdeliti na logične lastniške interesne skupine. Odločil sem se za tri delitve. Prva je delitev podjetij glede na to, ali so večinski lastniki v podjetju tujci ali domači lastniki. Druga delitev podjetij je na večinske notranje lastnike v podjetju, kamor prištevam predvsem managerje, in na večinske zunanje lastnike, kamor spadajo vsi ostali, ki niso zaposleni v podjetju. Tretja delitev pa je delitev lastnikov na državo in privatne lastnike, kjer je država lahko neposredni lastnik ali posredni lastnik preko skladov, zavodov, drugih državnih podjetij itd. Privatni lastniki so lahko notranji, zunanji, tuji ali domači. Večinski lastniki katerekoli skupine imajo več kot 50 odstotni lastniški delež, saj se s tem izognem morebitnim dvomom o prevladujoči pogajalski moči te skupine.

V magistrskem delu sem preučeval obnašanje podjetij z različno lastniško strukturo. Za proučevanje obnašanja podjetij sem izbral podjetja v Republiki Makedoniji, ki je do leta 1991 delovala v okviru tedanje skupne socialistične države Jugoslavije, nato pa se je osamosvojila. Pričela je s procesom tranzicije v kapitalistični sistem. Vzporedno je izvajala prestrukturiranje podjetij in privatizacijo. Država ima danes v svoji lasti predvsem še nekaj večjih podjetij.

Z analizo obnašanja podjetij v Makedoniji v obdobju od 2000 do 2007 sem prišel do zanimivih zaključkov. Pri zajetju celotnega vzorca podjetij, se podjetja v povprečju obnašajo v skladu z nagnjenostjo k maksimiranju dobička, obnašanje podjetij pa se razlikuje glede na lastniško strukturo. Koman in Markovska Vasileva (2007) sta s pomočjo modela pogajanj Prašnikar (et al. 1994) že proučevala makedonska podjetja v obdobju od 1994 do 1999. Izkazalo se je, da so se podjetja v tistem obdobju bolj obnašala v skladu z maksimiranjem koristnosti zaposlenih prek maksimiranja dohodkov na zaposlenega.

Podjetja v pretežnem lastništvu tujcev pri poslovanju posvečajo pozornost tako zaposlovanju kot doseganju višjega dohodka na zaposlenega, s čimer dosegajo višjo produktivnost in skorajda še enkrat višjo dodano vrednost na zaposlenega, kar podjetju prinaša boljše poslovne rezultate. Na drugi strani se podjetja pretežno v domači lasti obnašajo skladno s hipotezo največjega dobička.

Podjetja v pretežnem notranjem lastništvu se obnašajo kot podjetja, ki maksimirajo dobiček. Na drugi strani podjetja pretežno v zunanji lasti niso usmerjena samo k zaposlovanju ali pa samo k višjemu dohodku na zaposlenega, temveč oboje prilagajajo v skladu s »pogajalskim obnašanjem«. To še ne pomeni, da so tudi bolj uspešna, kar bi se morda dalo sklepati iz analize med tujimi in domačimi podjetji. V medsebojni primerjavi podjetij notranjega in podjetij z zunanjim lastništvom je težko pripisati večjo uspešnost eni ali drugi skupini podjetij. Eden od razlogov za to je tudi dejstvo, da so podjetja v lasti zaposlenih (predvsem managerjev) v povprečju manjša, med podjetji s prevladujočimi zunanjimi lastniki pa sodijo tudi podjetja v večinskem lastništvu države,

Za državna podjetja lahko potrdim, da se pravzaprav edina obnašajo v skladu z maksimiranjem dohodkov na zaposlenega, kar prikazuje nadaljevanje obrazca obnašanja, ki sta ga za celotni vzorec proučevanih podjetij v obdobju od 1994 do 1999 ugotovila Koman in Markovska Vasileva. Za privatna podjetja pa lahko trdim, da se obnašajo kot podjetja, ki zasledujejo maksimalni dobiček. Zanimivo je tudi, a ne presenetljivo, da so državna podjetja manj uspešna od podjetij v privatni lasti. Pri primerjavi izbranih kazalnikov poslovanja državna podjetja niso bila boljša niti v enem samem primeru.

Na podlagi vsega tega lahko zaključim svojo magistrsko nalogo s sklepom, da se obnašanje podjetij razlikuje glede na lastništvo, podjetja različnih prevladujočih lastniških skupin pa se tudi razlikujejo po uspešnosti poslovanja. V primerjavi vseh skupin med seboj lahko rečem, da so v Makedoniji najbolj uspešna podjetja tista, ki dajejo pri svojem poslovanju poudarek tako na dohodek na zaposlenega kot na zaposlenost, z rahlo večjim poudarkom na slednje. Torej so osredotočena na oboje in prilagajajo zaposlenost najbolj v skladu s pogajalskim obnašanjem. Podjetja z osredotočenostjo predvsem na eno od teh dveh skrajnih možnosti, niso izkazala najboljše uspešnosti.

LITERATURA

1. Background Note: Macedonia. (2008, september). *Background Notes on Countries of the World: Macedonia*.
2. Bennett, J., Estrin, S., Maw, J. & Urga, G. (2004). Privatization Methods and Economic Growth in Transition Economies. *Discussion Paper 4291*, Centre for Economic Policy Research, 27.
3. Bonin, J.P. (1984). Membership and Employment in an Egalitarian Cooperative. *Economica*, 51(3), 295-305.
4. Brown, J. N. & Ashenfelter, O. C. (1986). Testing the Efficiency of Employment Contracts. *Journal of Political Economy*, 94, 40-88.
5. Card, D. (1986). Efficient Contracts and Costs of Adjustment: Short Run Employment Determination for Airline Mechanics. *American Economic Review*, 76, 1045-1071.
6. Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije. Najdeno 15.6.2009 na spletni povezavi <http://www.cdhv.org.mk>.
7. Corruption Perceptions Index. Najdeno 26.07.2009 na spletnem naslovu http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi.
8. Demographic Yearbook 2006. Najdeno 26.7.2009 na spletnem naslovu <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybsets/2006%20DYB.pdf>.
9. Domadenik, P., Prašnikar, J. & Svejnar, J. (2003). Defensive and strategic restructuring of firms during the transition to a market economy. William Davidson Institute *Working Paper 541*. Michigan: Kresge Business Administration Library: University of Michigan. 36.
10. Domar, E. (1966). The Soviet Collective Form as a Producer Cooperative. *American Economic Review*, 56, 734-757.
11. Državni zavod za statistiko Republike Makedonije. Najdeno 06.06.2009 na spletnem naslovu <http://www.stat.gov.mk>.
12. Eurostat. Najdeno 09.07.2009 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.
13. Evropska banka za obnovo in razvoj. Najdeno 17.7.2009 na spletnem naslovu <http://www.ebrd.com>.
14. Grosfeld, I. & Roland, G. (1996). Defensive and strategic restructuring in central European enterprises. *Emergo, Journal of Transforming Economies and Societies*, 3(4), 44.
15. Hitchner, J.R. (2003). *Financial Valuation: Applications and Models*. Wiley Finance, 1030.
16. Hossain, M. & Malbon, J. (1998). Who benefits from privatisation?. *Rutledge Studies in the Modern World Economy*, 216.
17. Index of Economic Freedom: Macedonia, 2009. Najdeno 09.07.2009 na spletnem naslovu <http://www.heritage.org/Index/Country/Macedonia>.
18. Kahana, N. & Weiss, A. (1994). On the Revisiting Illyrian Model and Perversity: The Case of the Long-Run. *Bulletin of Economic Research*, 46(2). 131-137.

19. Kjosev, S. (2007). Unemployment in the Republic of Macedonia – Specifics and possible solutions. *Economics and Organization*, 4(2), 153-160.
20. Koman, M. & Markovska Vasileva, V.H. (2007). Transition Firms in Illyria: Do Workers Still Manage? Evidence from Macedonian Firms. *Economic and Business Review*, 9(1), 23-45.
21. Lampman, J. (2000). A tale of two successes. *Christian Science Monitor*, 92(109), 17.
22. Liotta, P. H. & Jebb, C. P. (2004). The Last Best Hope: The »Future« Republic of Macedonia (A Retrospective, 1991-1999). *Mapping Macedonia: idea and identity*, 192.
23. Macedonia in Figures 2008. Najdeno 22.06.2009 na spletnem naslovu http://www.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp?br=01.
24. Makedonska agencija za privatizacijo. Najdeno 12.07.2009 na spletnem naslovu <http://www.mpa.org.mk>.
25. Markovska Vasileva, V.H. (2001). Privatisation in the Republic of Macedonia as the Main Vehicle for Improving Corporate Governance. *Phare ACE project paper*. Brussels.
26. Meade, J. E. (1972). The Theory of Labour-Managed Firms and of Profit Sharing. *The Economic Journal*, 82(325), 402-428.
27. Mednarodna organizacija za delo. Najdeno 22.06.2009 na spletnem naslovu <http://www.ilo.org>.
28. Mednarodni denarni sklad. Najdeno 02.07.2009 na spletnem naslovu <http://www.imf>.
29. Micevska, M., Eftimovski, D. & Petkovska, T. (2004). The Failure of the labour market in Macedonia: A labour demand analysis. Association for Socio-Economic Development, Institute of Economics, University of St. Cyril and Methodius, Macedonia, 22.
30. Miyazaki, H. & Neary, H.M. (1983). The Illyrian Firm Revisited. *Bell Journal of Economics*, 14(1), 259-270.
31. Muller, M. H. & Warneryd, K. (2001). Inside versus outside ownership: a political theory on the firm. *RAND Journal of Economics*, 32(3), 527-541.
32. Narodna banka Republike Makedonije. Najdeno 13.07.2009 na spletnem naslovu <http://www.nbrm.gov.mk>.
33. Nations in Transit: Macedonia. Najdeno 28.06.2009 na spletnem naslovu <http://www.freedomhouse.hu/images/nit2009/macedonia.pdf>.
34. Pagano, U. & Rowthorn, R. (1996). Democracy and Efficiency in the Economic Enterprise. *Rutledge*, 337.
35. Perry, D. (2000). Macedonia's quest for security and stability. *Current History*, 99(635), 129.
36. Petkovski, M. & Bishev, G. (2003). Understanding reforms in macedonia. Understanding Reform in Southeast Europe. Najdeno 14.7.2009 na spletnem naslovu http://www.stb.com.mk/E_PAnaliziOpsto.asp?broj=3
37. Prasnjar, J., Svejnar, J. & Klinedinst, M. (1992). Structural Adjustment Policies and Productive Efficiency of Socialist Enterprises. *European Economic Review*, 36(1), 179-199.

38. Prasnikar, J., Svejnar, J., Mihaljek, D. & Prasnikar, V. (1994). Behavior of participatory firms in Yugoslavia: Lessons for transforming economies. *Review of Economics & Statistics*, 76(4), 728-741.
39. Prasnikar, J., Bartlett, W., Domadenik, P. & Markovska Vasileva, V.H. (2002). The productivity of firms in transition: The case of Slovenia and Macedonia. 11th conference of the International Association For the Economics of Participation (IAFEP), 55.
40. Privatization in the Republic of Macedonia. Najdeno 26.06.2009 na spletnem naslovu <http://faq.macedonia.org/economy/privatization.pdf>.
41. Rossos, A. (2008). Macedonia and the Macedonians: A History. *Hoover Press*, 367.
42. Schusselbauer, G. (1999, januar). Privatisation and Restructuring in Economies in Transition: Theory and Evidence Revisited. *Europe-Asia Studies*, 51(1), 65-83.
43. Slavevski, T. (1997). Privatization in Macedonia – Five Years After. *Eastern European Economics*, 35, 31-52.
44. Steinherr, A. (1975). Profit-maximizing vs. Labor-managed firms: A comparison of market structure and firm behavior. *Journal of Industrial Economics*, 24(2), 97-104.
45. Steinherr, A. & Thisse, J.F. (1979). Are Labor-Managers Really Perverse?. *Economics Letters*, 2(2), 137-142.
46. Svejnar, J. (1978). On the Theory of a Participatory firm. Princeton University, *Working Paper 113*, 24.
47. Svetovna banka. Najdeno 25.6.2009 na spletnem naslovu <http://www.worldbank.org>
48. Taleski, D. (2007). Public Opinion and EU Integration Attitudes on the EU Integration Process of the Republic of Macedonia in Macedonia and in the EU. *Conference Papers -- International Studies Association*.
49. Vanek, J. (1970). The General Theory of Labor-Managed Market Economies. Ithaca, New York: Cornell University Press, 414.
50. Ward, B. (1958). The Firm in Illyria: Market Syndicalism. *American Economic Review*, 566-589.
51. World economic outlook: Crisis and Recovery. (2009). Washington DC: Mednarodni denarni sklad. 228.

PRILOGE

Priloga 1: Podrobnejši demografski podatki

Tabela 1: Osnovni podatki o Makedoniji

Ime ^a :	Republika Makedonija
Dan osamosvojitve ^b :	08.09.1991
Število prebivalstva (31.12.2007)	2.045.177
Površina	25.713 km ²
Glavno mesto	Skopje
Število občin	84
Število naselij	1.728
Monetarna enota	Denar (MKD)
Pravni sistem:	temelji na sistemu civilnega prava
Povprečna starost prebivalstva (mediana)	Skupaj: 35,1 let
	Moški: 34,1 let
	Ženske: 36,2 let
Delež mestnega prebivalstva	59,6% (1997)
	67% (2008)
Letna stopnja urbanizacije	0,8% (2005-2010 predvideno)
Etnične skupine (popis prebivalstva 2002)	Makedonci 64,2%
	Albanci 25,2%
	Turki 3,9%
	Romi 2,7%
	Srbi 1,8%
	Drugi 2,2%
Veroizpoved (popis prebivalstva 2002):	Makedonska ortodoksna 64,7%
	Muslimanska 33,3%
	Krščanska (drugo) 0,37%
	Druga in neopredeljeni 1,63%
Pismenost (popis prebivalstva 2002):	Celotno prebivalstvo: 96,1%
	Moški: 98,2%
	Ženske: 94,1%

^a EU, UN in NATO jo še vedno priznavajo kot »Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija«

^b osamosvojitve dosežena na podlagi referendumu o odcepitvi od Jugoslavije

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 5-8, Demographic Yearbook 2006, str. 143.

Tabela 2: Število živorojenih in umrlih na leto od 1997 do 2007

	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Živorajeni	29.478	29.244	27.309	29.308	27.010	27.761	27.011	23.361	22.482	22.585	22.688
Umrli	16.596	16.870	16.789	17.253	16.919	17.962	18.006	17.944	18.406	18.630	19.594

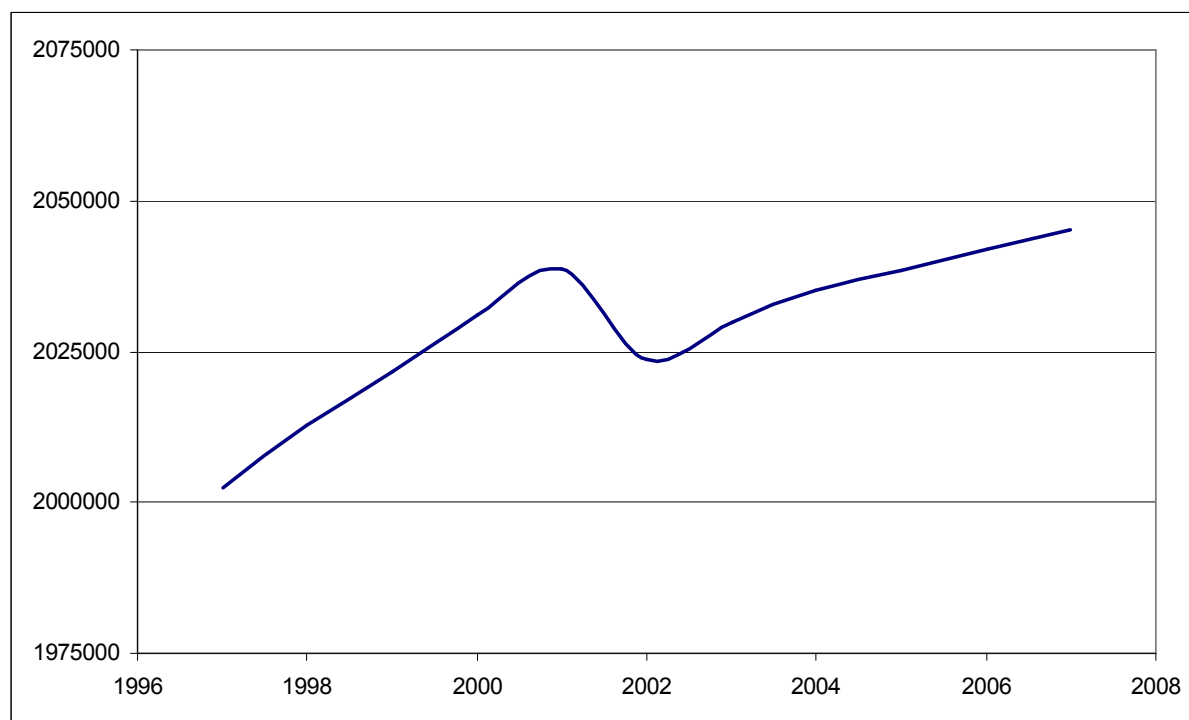
Vir: Državni zavod za statistiko Republike Makedonije, 2009.

Tabela 3: Izbrani kazalci prebivalstva od 1997 do 2007

	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Gostota naseljenosti prebivalstva	80,2	80,6	81,0	81,3	81,2	81,1	81,4	81,6	81,8	81,9	82,0
Starostna struktura:											
0-14	23,5	23,1	22,5	22,0	21,5	21,0	20,4	19,9	19,4	18,9	18,5
15-64	67,3	67,4	67,7	67,9	68,1	68,4	68,8	69,2	69,5	69,9	70,1
65-	9,2	9,5	9,8	10,1	10,4	10,6	10,7	10,9	11,1	11,2	11,4
Stopnja rodnosti	1,93	1,90	1,76	1,88	1,73	1,80	1,77	1,52	1,46	1,46	1,46
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu - moški	70,34	70,25	70,38	70,85	70,90	70,62	70,87	71,47	71,64	71,71	71,77
Pričakovana življenjska doba ob rojstvu - ženske	74,71	74,46	75,31	75,25	76,11	75,57	75,73	75,77	75,93	76,19	75,85

Vir: Eurostat, 2009.

Slika 1: Gibanje prebivalstva od 1997 do 2007

Vir: Eurostat, 2009.

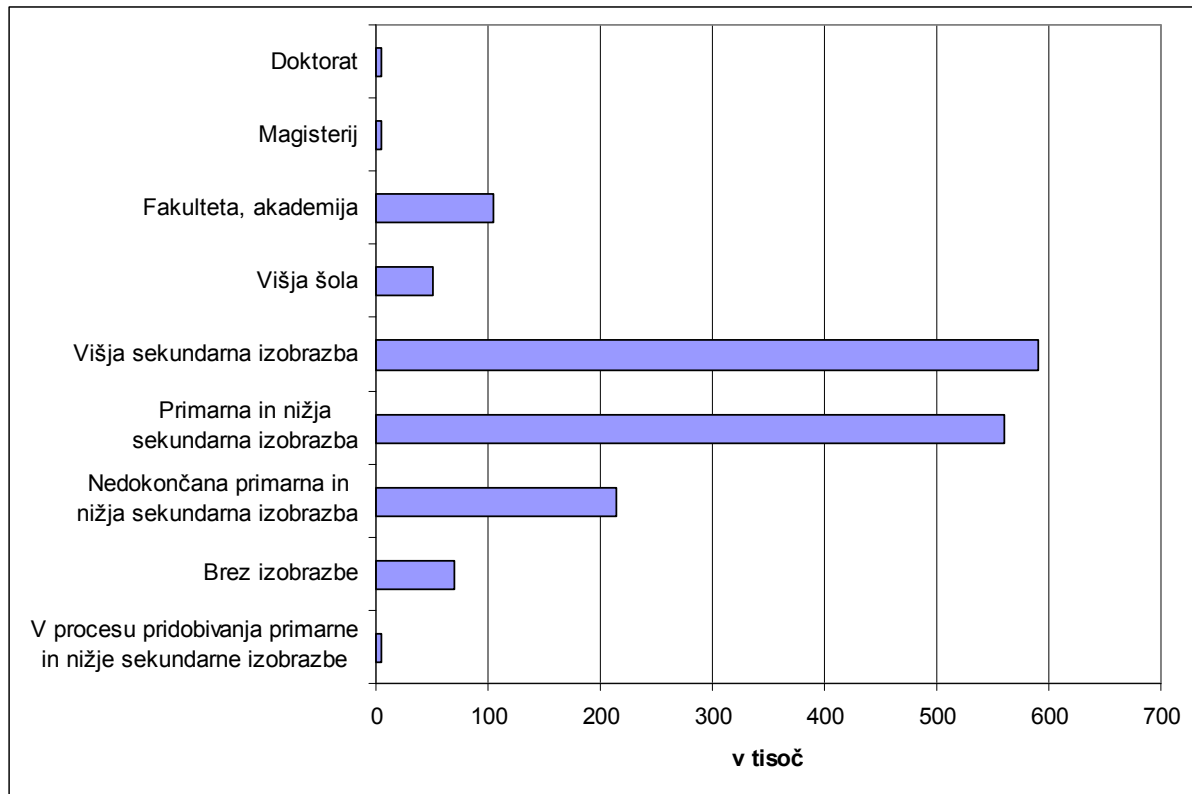
Tabela 4: Prebivalstvo po gostoti naseljenosti leta 2008

Število prebivalcev	Število naselij	Prebivalstvo (popis 2002)	Odstotek vseh naselij	Odstotek vseh prebivalcev	Število mest	Prebivalstvo v mestih	Urbano prebivalstvo (%)
0	141	0	8,0	0,0			
1–50	455	9.290	25,8	0,5			
51–100	180	12.906	10,2	0,6			
101–200	208	30.087	11,8	1,5			
201–500	294	96.769	16,7	4,8			
501–1000	210	152.214	11,9	7,5			
1001–5000	231	478.106	13,1	23,6	5	17.247	3,6
5001–10000	21	138.355	1,2	6,8	7	47.876	34,6
10001–20000	9	126.979	0,5	6,3	9	126.979	100,0
20001–50000	8	289.185	0,5	14,3	8	289.185	100,0
50001–100000	4	273.444	0,2	13,5	4	273.444	100,0
100001+	1	415.212	0,1	20,5	1	415.212	100,0

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 10.

Priloga 2: Izobrazba prebivalstva Makedonije

Slika 2: Prebivalstvo po najvišji končani izobrazbi leta 2002 (starost 15 let in več)

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 17.

Tabela 5: Osnovni podatki o izobrazbi od 1997 do 2007

	1997/1998	2001/2002	2007/2008
Primarna in nižja sekundarna izobrazba			
Število primarnih in nižjih sekundarnih šol	1 105	1 064	1 060
Študentje v primarni in nižji sekundarni šoli	260 216	246 773	223 982
Deklice	125 094	119 365	108 324
Dečki	135 122	127 408	115 658
Število učiteljev	13 667	13 657	15 583
Ženske	7 442	7 809	9 756
Moški	6 225	5 848	5 827
Višja sekundarna izobrazba			
Število višjih sekundarnih šol	98	101	111
Študentje višji sekundarni šoli	86 529	93 170	95 109
Deklice	41 454	44 705	44 449
Dečki	45 075	48 465	50 660
Število učiteljev	5 279	5 691	6 554
Ženske	2 738	3 102	3 737
Moški	2 541	2 589	2 817
Terciarna izobrazba			
Število institucij	30	30	81
Študentje terciarnem izobraževanju	32 048	44 710	64 254
Ženske	17 484	24 691	34 170
Moški	14 564	20 019	30 084
Število učiteljev	1 408	1 561	2 028
Ženske	414	535	730
Moški	994	1 026	1 298

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 16.

Priloga 3: Mednarodna primerjava

Tabela 6: Stopnje aktivnega prebivalstva po državah od 1996 do 2008

	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08
Albanija	61,9	61,4	61,4	61,3	61,1	60,9	60,8	60,8	60,6	60,4	60,2	60,3	60,2
Belorusija	61,5	60,6	59,7	58,8	58,8	58,9	58,9	59	59	59	59,1	59	59,2
Bosna in Hercegovina	63,7	63	62,4	61,9	61,4	61	60,7	60,4	60,1	59,8	59,6	59,5	59,5
Bolgarija	52,9	51,6	50,3	48,9	47,4	51	50,7	49,6	50,3	50,5	52,5	50,8	51
Hrvaška	55	54,6	54,3	54	53,7	53	53,1	52,9	52,9	52,6	52,3	52,1	51,8
Češka	61,2	61	61	60,9	60,4	60	59,9	59,5	59,2	59,4	59,2	59,1	58,8
Estonija	61,5	60,5	60,5	60,2	59,8	59,6	58,9	59,5	58,2	59,2	58,7	59,2	59,7
Grčija	51,8	51,6	52,4	52,7	52,6	51,8	52,3	52,7	53,5	53,4	53,7	54	54,1
Madžarska	49	48,1	48,3	49,4	49,8	49,5	49,6	50,3	50,3	50,8	51,2	51	50,9
Latvija	59,2	59,1	58,2	57,7	56,2	56,4	58,2	58,2	58,7	58,7	60,7	60,4	61,3
Litva	62,2	61,4	61,8	62,1	59,7	58,8	58	58,1	57,1	56,4	55,8	55,5	55,4
Makedonija	54,4	54	53,5	53	53	53,6	53,2	53,6	51,5	52,9	54	53,6	53,6
Poljska	57,9	57,3	56,8	55,8	56,1	55,9	55	54,7	54,6	54,7	54,1	53,8	53,6
Romunija	64,8	64,9	63,7	63,6	63,4	62,2	57,7	56,5	54,8	54,1	55,1	52,9	52,3
Rusija	61,2	60,8	60,4	60	60,4	60,7	60,8	60,9	60,8	61,3	61,2	62,6	63,1
Srbija in Črna gora	58,4	58,4	58,4	58,5	58,6	58,7	58,8	59	59,1	59,2	59,3	59,4	59,5
Slovaška	60,2	59,7	59,6	59,8	60,1	60,6	60,3	60,5	60,3	59,6	59,2	60	60
Slovenija	58,1	58,7	59,8	58,4	58,1	57,7	58,1	56,4	58,9	58,7	59,7	58,6	58,6
Turčija	54,6	53,3	53,4	53,3	50,5	50,3	50	48,7	49,1	48,7	48,3	47,5	47,1
Ukrajina	62,9	63,8	64,7	56,2	56,6	57,1	57,2	57	57,1	57,8	57,7	58,3	58,7

Vir: ILO, 2009.

Tabela 7: Brezposelnost po državah od 1996 do 2007 (ILO metoda)

	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Albanija ^a	12,3	14,9	17,7	18,4	16,8	16,4	15,8	15	14,4	14,1	13,8	
Belorusija ^a	4	2,8	2,3	2,1	2,1	2,3	3	3,1	1,9	1,5	1,2	1
Bolgarija	13,5	13,7	12,2	14,1	16,3	19,4	17,6	13,7	12	10,1	9	6,9
Hrvaška	10,0	9,9	11,8	13,5	16,1	15,8	14,8	14,3	13,8	12,7	11,1	9,6
Češka	3,9	4,8	6,5	8,7	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3
Estonija	9,9	9,6	9,8	12,2	13,6	12,6	10,3	10	9,7	7,9	5,9	4,7
Grčija	9,9	8,7	7,8	7	6,4	5,7	5,8	5,7	6,1	7,2	7,5	7,4
Latvija	20,6	15,1	14,1	14,3	14,4	13,1	12,0	10,6	10,4	8,7	6,8	6
Litva	16,4	14,1	13,2	14,6	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3
Makedonija	31,9	36,0	34,5	32,4	32,2	30,5	31,9	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9
Poljska	12,3	11,2	10,5	13,9	16,1	18,2	19,9	19,6	19	17,7	13,8	9,6
Romunija	6,7	6	6,3	6,8	7,1	6,6	8,4	7	8	7,2	7,3	6,4
Rusija	9,7	11,8	13,3	12,6	9,8	8,9	7,9	8	7,8	7,2	7,2	6,1
Srbija in Črna gora	13,2	13,8	13,7	13,7	12,6	12,8	13,8	15,2				
Srbija									18,5	20,8	20,9	18,1
Slovaška	11,3	11,8	12,5	16,2	18,6	19,2	18,5	17,4	18,1	16,2	13,3	11
Slovenija	7,3	7,1	7,7	7,4	7,2	5,9	5,9	6,6	6,1	5,8	5,9	4,6
Turčija	6,5	6,7	6,8	7,7	6,5	8,4	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9	9,9
Ukrajina	7,6	8,9	11,3	11,6	11,6	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4

^a registrirana brezposelnost

Vir: ILO, 2009.

Tabela 8: Letna inflacija od 1997 do 2007

	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Makedonija ^a	2,6	-0,1	-0,7	5,8	5,5	1,8	1,2	-0,5	0,5	3,2	2,3
Bolgarija		18,7	2,6	10,3	7,4	5,8	2,3	6,1	6,0	7,4	7,6
Češka	8,0	9,7	1,8	3,9	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,6	2,1	3,0
Estonija	9,3	8,8	3,1	3,9	5,6	3,6	1,4	3,0	4,1	4,4	6,7
Grčija	5,4	4,5	2,1	2,9	3,7	3,9	3,4	3,0	3,5	3,3	3,0
Latvija	8,1	4,3	2,1	2,6	2,5	2,0	2,9	6,2	6,9	6,6	10,1
Litva	10,3	5,4	1,5	1,1	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7	3,8	5,8
Madžarska	18,5	14,2	10,0	10,0	9,1	5,2	4,7	6,8	3,5	4,0	7,9
Poljska	15,0	11,8	7,2	10,1	5,3	1,9	0,7	3,6	2,2	1,3	2,6
Romunija	154,8	59,1	45,8	45,7	34,5	22,5	15,3	11,9	9,1	6,6	4,9
Slovenija	8,3	7,9	6,1	8,9	8,6	7,5	5,7	3,7	2,5	2,5	3,8
Slovaška	6,0	6,7	10,4	12,2	7,2	3,5	8,4	7,5	2,8	4,3	1,9
Hrvaška ^a	4,1	6,4	3,6	5,3	4,5	1,7	1,8	2,0	3,3	3,2	2,9
Turčija	85,6	82,1	61,4	53,2	56,8	47,0	25,3	10,1	8,1	9,3	8,8

* inflacija je merjena kot Indeks cen življenjskih potrebščin

Vir: Eurostat, ^aILO, 2009.

Tabela 9: Inflacija razdeljena po blagu in storitvah od 2005 do 2007 (predhodno leto = 100)

	2005	2006	2007
Skupaj	100,5	103,2	102,3
Hrana in brezalkoholne pijače	98,8	102,1	103,7
Alkoholne pijače in tobak	107,5	123,9	102,3
Oblačila in obutev	102,2	100,2	101,8
Nastanitev, voda, elektrika, plin in druga goriva	100,8	102,7	106,0
Pohištvo, gospodinjska oprema in vzdrževanje	97,0	100,1	100,1
Zdravje	97,0	101,7	99,5
Prevoz	107,5	105,6	101,4
Komunikacije	100,0	96,5	90,6
Šport in kultura	100,2	103,7	100,6
Izobraževanje	101,0	108,3	101,3
Hoteli in restavracije	101,5	102,3	104,2
Raznovrstno blago in storitve	99,5	106,0	103,4

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 22.

Tabela 10: Realna letna rast BDP-ja od 1996 do 2008

	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08
Albanija	9,1	-10,2	12,7	10,1	7,3	7,0	4,2	5,8	5,7	5,8	5,5	6,3	6,8
Belorusija	2,8	11,4	8,4	3,4	5,8	4,7	5,0	7,0	11,5	9,4	10,0	8,6	10,0
Bosna in Hercegovina		29,9	28,9	9,5	5,2	3,6	5,0	3,6	6,3	3,9	6,9	6,8	5,5
Bolgarija	-8,0	-5,8	4,1	2,3	5,4	4,1	4,5	5,0	6,6	6,2	6,3	6,2	6,0
Hrvaška	5,8	6,8	2,1	-1,5	3,0	3,8	5,4	5,0	4,2	4,2	4,7	5,5	2,4
Češka	4,0	-0,7	-0,8	1,3	3,6	2,5	1,9	3,6	4,4	6,3	6,8	6,0	3,2
Estonija	5,7	11,7	6,7	-0,3	9,7	7,7	7,8	7,1	7,5	9,2	10,4	6,3	-3,6
Grčija	2,4	3,6	3,4	3,4	4,5	4,2	3,4	5,6	4,9	2,9	4,5	4,0	2,9
Madžarska	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	4,1	4,1	4,2	4,8	4,0	4,0	1,1	0,6
Latvija	3,9	8,4	4,7	3,3	6,9	8,0	6,5	7,2	8,7	10,6	12,2	10,0	-4,6
Litva	5,1	8,5	7,5	-1,5	4,2	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	8,9	3,0
Makedonija	1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,9	2,8	4,1	4,1	4,0	5,9	5,0
Črna gora				0,0	0,0	1,1	1,9	2,5	4,4	4,2	8,6	10,7	7,5
Poljska	6,2	7,1	5,0	4,5	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,2	6,7	4,8
Romunija	3,9	-6,1	-4,8	-1,2	2,9	5,6	5,0	5,3	8,4	4,1	7,9	6,2	7,1
Rusija	-3,6	1,4	-5,3	6,4	10,0	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4	7,7	8,1	5,6
Srbija				-11,2	5,3	5,6	3,9	2,4	8,3	5,6	5,2	6,9	5,4
Slovaška	6,1	4,6	4,4	0,0	1,4	3,4	4,8	4,7	5,2	6,5	8,5	10,4	6,4
Slovenija	3,6	4,9	3,6	5,4	4,4	2,8	4,0	2,8	4,3	4,3	5,9	6,8	3,5
Turčija	7,0	7,5	3,1	-3,4	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	1,1
Ukrajina	-10,0	-3,0	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,3	7,9	2,1

Vir: IMF, 2009.

Tabela 11: Saldo tekočega računa od 1996 do 2008 (% od BDP)

	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08
Albanija	-5,7	-10,6	-3,3	2,3	-3,7	-3,1	-7,2	-5,1	-4,0	-6,1	-5,6	-9,1	-13,5
Belorusija	-3,6	-6,1	-6,7	-1,6	-3,2	-3,3	-2,2	-2,4	-5,3	1,4	-3,9	-6,8	-8,4
Bosna in Hercegovina			-5,7	-7,6	-6,9	-12,5	-17,8	-19,4	-16,3	-18,0	-8,4	-12,7	-15,0
Bolgarija	0,2	4,1	-0,5	-5,0	-5,6	-5,6	-2,4	-5,5	-6,6	-12,4	-18,4	-25,1	-24,4
Hrvaška	-4,2	-10,7	-5,8	-6,7	-2,5	-3,2	-7,3	-5,4	-4,6	-5,8	-6,7	-7,6	-9,4
Češka	-6,7	-6,3	-2,1	-2,4	-4,7	-5,3	-5,7	-6,3	-5,3	-1,3	-2,6	-3,2	-3,1
Estonija	-8,5	-11,2	-8,6	-4,3	-5,4	-5,2	-10,6	-11,3	-11,7	-10,0	-16,7	-18,15	-9,2
Grčija	-2,5	-2,4	-4,4	-6,3	-7,8	-7,2	-6,5	-6,6	-5,8	-7,5	-11,1	-14,1	-14,4
Madžarska	-3,9	-4,5	-7,2	-7,8	-8,4	-6,0	-7,0	-8,0	-8,4	-7,5	-7,5	-6,4	-7,8
Latvija	-3,8	-4,6	-8,8	-9,0	-4,7	-7,5	-6,7	-8,2	-12,8	-12,5	-22,5	-22,6	-13,2
Litva	-4,9	-7,8	-11,6	-10,9	-5,9	-4,7	-5,2	-6,9	-7,6	-7,1	-10,7	-14,6	-11,6
Makedonija	-7,7	-7,7	-7,8	-1,8	-2,7	-6,9	-10,0	-4,0	-8,4	-2,7	-0,9	-7,5	-15,3
Poljska	-2,1	-3,7	-4,0	-6,9	-5,8	-2,8	-2,5	-2,1	-4,0	-1,2	-2,7	-4,7	-5,5
Romunija	-6,7	-5,4	-7,1	-4,1	-3,7	-5,5	-3,3	-5,8	-8,4	-8,9	-10,3	-13,9	-12,6
Rusija	2,8	0,0	0,1	12,6	18,0	11,1	8,4	8,2	10,1	11,0	9,5	5,9	6,1
Srbija					-1,8	-2,5	-8,3	-7,2	-12,1	-8,7	-10,1	-15,3	-17,3
Slovaška	-9,9	-9,2	-9,5	-4,8	-3,3	-8,3	-8,0	-5,9	-7,8	-8,5	-7,1	-5,4	-6,3
Slovenija	0,3	0,3	-0,7	-4,0	-3,2	0,2	1,1	-0,8	-2,7	-1,7	-2,5	-4,2	-5,9
Turčija	-1,0	-1,0	0,8	-0,4	-3,7	1,9	-0,3	-2,5	-3,7	-4,6	-6,0	-5,8	-5,7
Ukrajina	-2,7	-2,7	-3,1	5,3	4,7	3,7	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7	-7,2

Vir: IMF, NBRM, 2009.

Tabela 12: Indeks BDP na prebivalca v standardih kupne moči od 1997 do 2007 (EU-27 = 100)

	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07
Makedonija	26,6	26,6	26,8	26,9	25,1	25,2	25,6	26,6	28,5	29,4	31,3
Bolgarija	26,4	26,9	26,9	27,8	29,3	31,0	32,5	33,7	34,5	36,5	37,3
Češka	72,9	70,5	69,5	68,5	70,2	70,4	73,4	75,1	75,9	77,4	80,2
Estonija	41,8	42,3	42,3	44,6	46,1	49,8	54,4	57,2	61,1	65,3	67,9
Grčija	84,6	83,3	82,7	84,1	86,5	90,2	92,1	94,0	92,8	94,1	94,9
Latvija	34,6	35,6	36,0	36,7	38,7	41,2	43,3	45,7	48,6	52,5	57,9
Litva	38,1	40,1	38,7	39,3	41,5	44,1	49,1	50,5	52,9	55,5	59,5
Madžarska	51,5	52,7	53,5	56,0	58,7	61,3	63,2	63,1	63,2	63,5	62,8
Poljska	46,8	47,8	48,6	48,2	47,6	48,3	48,9	50,6	51,3	52,3	53,7
Romunija			26,0	26,1	27,8	29,4	31,3	34,1	35,0	38,3	42,1
Slovenija	77,7	78,6	80,6	79,8	79,7	82,3	83,4	86,4	87,4	87,6	89,3
Slovaška	51,3	52,1	50,5	50,1	52,4	54,1	55,5	57,1	60,2	63,5	67,0
Hrvaška	52,0	51,7	49,5	49,2	50,3	52,3	54,3	55,8	56,6	58,4	61,1
Turčija	32,1	42,6	39,1	39,9	35,5	34,3	33,9	37,3	40,4	42,5	44,7

Vir: Eurostat, 2009.

Priloga 4: Neposredne tuje investicije v Makedoniji

Tabela 13: Neposredne tuje investicije v Makedoniji po aktivnostih od 2002 do 2006 (v tisočih EUR)

	2002	2003	2004	2005	2006
Skupaj	81.232	70.705	106.466	91.873	281.756
Kmetijstvo, lov in gozdarstvo	150	1.105	1.190	2.287	723
Ribištvo	602	0	0	0	0
Rudarstvo in kamnolomi	0	4	3.360	21.022	16.098
Proizvodnja	32.247	31.508	29.457	42.698	40.575
Oskrba z elektriko, plinom, paro in toplo vodo	0	3	0	17	181.558
Gradbeništvo	281	53	4.797	1.908	2.691
Trgovina na debelo in drobno	6.431	6.222	10.098	6.301	10.657
Hoteli in restavracije	384	18	17	2.185	4.205
Prevoz, skladiščenje in komunikacija	9.840	762	50.382	586	3.592
Finančno posredništvo	30.972	16.816	5.884	10.110	6.540
Nepremičnine, najem in poslovne dejavnosti	159	11.769	1.169	2.857	11.392
Javna uprava in obramba; obvezno socialno zavarovanje	0	0	0	1.507	260
Izobraževanje	0	2.421	2	8	14
Zdravstveno in socialno delo	0	0	5	73	870
Druge javne, skupne in osebne storitvene dejavnosti	166	25	104	314	2.582

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 26.

Tabela 14: Izmenjava blaga med Makedonijo in drugimi državami v obdobju 1–12.2007

	Vrednost izvoza v EUR	Vrednost uvoza v EUR	Delež uvoza (v %)	Delež izvoza (v %)
ZDA	37.963.984	57.224.800	1,6	1,5
Japonska	493.552	29.749.894	0,0	0,8
Kanada	1.292.345	11.490.003	0,1	0,3
Avstralija	2.601.617	2.514.721	0,1	0,1
Švica	7.867.069	82.349.975	0,3	2,2
Norveška	538.342	2.411.660	0,0	0,1
EU skupaj	1.617.349.950	1.907.715.673	66,0	50,2
Združeno kraljestvo	55.626.064	38.605.892	2,3	1,0
Švedska	11.165.833	39.893.183	0,5	1,1
Španija	128.111.316	38.015.103	5,2	1,0
Slovenija	50.471.045	113.391.337	2,1	3,0
Slovaška	4.420.198	20.707.345	0,2	0,6
Romunija	14.044.074	70.711.065	0,6	1,8
Portugalska	7.033.655	3.817.045	0,3	0,1
Poljska	8.127.545	117.994.553	0,3	3,1
Nizozemska	53.566.341	54.735.430	2,2	1,4
Malta	1.239.625	8.637	0,0	0,0
Litva	315.311	948.774	0,0	0,0
Latvija	511.491	72.397	0,0	0,0
Italija	255.318.967	227.761.778	10,4	6,0
Madžarska	4.908.890	39.852.734	0,2	1,1
Grčija	309.618.382	303.610.602	12,7	8,0
Nemčija	365.739.857	387.028.551	15,0	10,2
Francija	11.750.413	65.853.262	0,5	1,7
Finska	71.356	6.533.020	0,0	0,2
Estonija	81.800	396.386	0,0	0,0
Danska	2.706.146	14.181.706	0,1	0,4
Češka	8.178.993	46.614.871	0,3	1,2
Ciper	2.210.297	1.349.193	0,1	0,0
Bolgarija	177.292.179	197.058.540	7,3	5,2
Belgija	130.117.190	23.483.875	5,3	0,6
Avstrija	14.603.801	74.538.961	0,6	2,0
Zahodni Balkan skupaj	727.226.956	450.429.862	29,8	11,9
Srbija	469.165.262	328.990.840	19,2	8,7
Črna gora	20.324.366	977.829	0,8	0,0
Hrvaška	119.735.937	80.807.085	4,9	2,1
Bosna in Hercegovina	64.735.943	25.398.801	2,7	0,7
Albanija	53.265.447	14.255.307	2,2	0,4
Ukrajina	1.476.482	76.319.713	0,1	2,0

Vir: Državni zavod za statistiko Republike Makedonije, 2009.

Tabela 15: Mednarodna menjava po SITC sektorjih od 2003 do 2007 (v tisočih EUR)

	2003		2006		2007	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Skupaj	2.022.142	1.198.536	3.014.897	1.940.556	3.763.662	2.416.375
Prehrambeni izdelki	237.761	80.671	291.180	154.837	370.019	178.624
Pijače in tobak	21.208	120.195	25.588	155.572	27.266	149.251
Surovine, razen goriv	52.632	34.974	107.284	91.278	211.332	122.435
Mineralna goriva, maziva in sorodni materiali	283.253	64.662	609.785	180.808	705.182	118.898
Živalska in rastlinska olja in masti	21.451	716	25.196	1.732	33.752	1.841
Kemični izdelki	223.461	61.526	292.911	80.876	347.608	95.177
Proizvedeno blago, razvrščeno v glavnem po materialih	292.150	349.018	900.690	686.009	1.067.757	1.081.880
Stroji in prevozna oprema	380.734	70.698	553.479	95.337	742.158	107.821
Razni proizvedeni izdelki	112.849	413.682	207.082	491.735	255.191	559.052
Posebne transakcije in blago	396.644	2.394	1.702	2.371	3.398	1.397

* SITC – Standard International Trade Classification

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 37.

Tabela 16: Mednarodna menjava od 2003 do 2007 (v tisočih EUR)

	2003	2006	2007
Vrednost menjave	3.220.678	4.955.452	6.180.037
Nadaljnja obdelava	926.073	893.803	1.011.247
Izvoz	1.198.536	1.940.556	2.416.375
Izvoz – nadaljnja obdelava	535.792	515.196	594.158
Uvoz	2.022.142	3.014.897	3.763.662
Uvoz - nadaljnja obdelava	390.280	378.607	417.089
Pokritje uvoza z izvozom (%)	59	64	64

Vir: Macedonia in Figures 2008, str 36.

Priloga 6: Opis podatkov

Tabela 17: Opisna statistika vseh spremenljivk za celotno obdobje (v MKD)

	Število opazovanj	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Maksimum
Število zaposlenih	1336	370	636	4.121
Letni dohodek na zaposlenega	1336	288.783	193.448	1.769.137
Povprečni dohodek po panogi	1336	262.386	65.977	565.475
Alternativni dohodek na zaposlenega	1336	214.777	53.560	459.618
Skupaj prihodki	1336	1.246.913.723	2.577.690.015	28.279.622.613
Stroški materiala	1336	969.735.870	2.110.191.389	26.581.075.538
Stroški dela	1336	96.255.908	176.591.717	1.812.277.183
Skupaj stroški	1336	1.174.226.523	2.443.119.866	27.399.989.149
Dobiček pred davki	1336	94.428.352	430.345.745	8.514.129.131
Čisti dobiček	1336	83.915.216	396.098.450	8.169.749.566
Stalna sredstva	1330	1.016.827.338	3.986.014.897	48.614.389.403
Neopredmetena sredstva	1331	25.219.365	153.602.392	1.920.116.260
Opredmetena sredstva	1331	868.161.604	3.797.755.695	48.553.941.886
Dolgoročne finančne naložbe	1331	99.066.646	511.439.471	6.372.286.321
Gibljiva sredstva	1336	662.619.432	1.530.960.683	23.932.217.577
Zaloge	1331	169.927.730	288.827.238	2.135.112.116
Skupaj terjatve	1324	335.715.227	1.035.316.872	21.051.001.316
Terjatve do kupcev	1328	217.261.248	555.089.897	8.327.961.734
Kratkoročne finančne naložbe	1336	76.366.460	547.370.280	10.612.552.091
Denarna sredstva	1336	46.932.761	196.949.040	5.521.168.761
Aktivne časovne razporeditve	1336	35.028.699	434.857.627	8.121.857.324
Skupaj sredstva	1336	1.704.616.233	4.996.654.716	52.270.065.234
Skupaj kapital	1333	1.044.949.928	4.085.931.348	47.448.854.501
Dolgoročne obveznosti	1334	74.123.720	452.877.115	6.312.456.174
Kratkoročne obveznosti	1336	295.510.620	767.626.349	10.013.038.599
Pasivne časovne razporeditve	1336	45.760.702	434.471.847	8.718.591.379
Izdatki za R&R	1336	856.644	8.281.622	131.865.067

Vir: Državni zavod za statistiko Republike Makedonije, 2009.

Tabela 18: Opisna statistika vseh spremenljivk za celotno obdobje (v EUR)

	Število opazovanj	Aritmetična sredina	Standardni odklon	Maksimum
Število zaposlenih	1336	370	636	4.121
Letni dohodek na zaposlenega	1336	4.734	3.171	29.002
Povprečni dohodek po panogi	1336	4.301	1.082	9.270
Alternativni dohodek na zaposlenega	1336	3.521	878	7.535
Skupaj prihodki	1336	20.441.209	42.257.213	463.600.371
Stroški materiala	1336	15.897.309	34.593.301	435.755.337
Stroški dela	1336	1.577.966	2.894.946	29.709.462
Skupaj stroški	1336	19.249.615	40.051.145	449.180.150
Dobiček pred davki	1336	1.548.006	7.054.848	139.575.887
Čisti dobiček	1336	1.375.659	6.493.417	133.930.321
Stalna sredstva	1330	16.669.301	65.344.507	796.957.203
Neopredmetena sredstva	1331	413.432	2.518.072	31.477.316
Opredmetena sredstva	1331	14.232.157	62.258.290	795.966.260
Dolgoročne finančne naložbe	1331	1.624.043	8.384.254	104.463.710
Gibljiva sredstva	1336	10.862.614	25.097.716	392.331.436
Zaloge	1331	2.785.700	4.734.873	35.001.838
Skupaj terjatve	1324	5.503.528	16.972.408	345.098.382
Terjatve do kupcev	1328	3.561.660	9.099.834	136.523.963
Kratkoročne finančne naložbe	1336	1.251.909	8.973.283	173.976.264
Denarna sredstva	1336	769.390	3.228.673	90.510.963
Aktivne časovne razporeditve	1336	574.241	7.128.814	133.145.202
Skupaj sredstva	1336	27.944.528	81.912.372	856.886.315
Skupaj kapital	1333	17.130.327	66.982.481	777.850.074
Dolgoročne obveznosti	1334	1.215.143	7.424.215	103.482.888
Kratkoročne obveznosti	1336	4.844.436	12.584.039	164.148.174
Pasivne časovne razporeditve	1336	750.175	7.122.489	142.927.728
Izdatki za R&R	1336	14.043	135.764	2.161.722

Vir: Raziskava RCEF, Državni zavod za statistiko Republike Makedonije, 2009.

Priloga 7: Opis podjetij

Tabela 19: Število sodelujočih podjetij po letih in lastništvu od 2000 do 2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Domače	95	101	107	110	114	118	121	122
Tuje	39	47	48	53	56	65	68	72
Zunanje	92	98	102	108	114	127	131	135
Notranje	42	50	53	55	56	56	58	59
Privatno	123	138	145	153	160	169	179	184
Država	11	10	10	10	10	14	10	10
Skupaj	134	148	155	163	170	183	189	194

Vir: Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije, 2009.

Tabela 20: Opisna statistika lastništva podjetij

	Število opazovanj	Aritmetična sredina	Standardni odklon
Neposredno državno lastništvo	1336	5,97	23,41
Posredno državno lastništvo	1336	2,32	9,43
Domači institucionalni lastniki	1336	0,93	8,95
Tuji institucionalni lastniki	1336	1,05	8,74
Ostali domači lastniki	1336	5,74	19,56
Ostali tuji lastniki	1336	28,59	41,71
Individualni domači lastniki	1336	31,31	43,68
Individualni tuji lastniki	1336	3,08	15,01
Notranje lastništvo – zaposleni	1336	0,07	1,07
Notranje lastništvo – managerji	1336	3,81	16,60
Ostali lastniki in nedoločeni lastniki	1336	12,16	28,48
Državno lastništvo	1336	0,06	0,24
Notranje lastništvo	1336	0,32	0,47
Tuje lastništvo	1336	0,34	0,47

* Državno lastništvo = neposredno + posredno; slamnata spremenljivka, kjer vrednost 1 pomeni, da je lastnik država in vrednost 0 pomeni, da je lastnik privatni

Notranje lastništvo = zaposleni + managerji + Ostali lastniki; slamnata spremenljivka, kjer vrednost 1 pomeni, da je lastnik notranji in vrednost 0 pomeni, da je lastnik zunanji

Tuje lastništvo = Tuji institucionalni lastniki + Ostali tuji lastniki + Individualni tuji lastniki; slamnata spremenljivka, kjer vrednost 1 pomeni, da je lastnik tuj in vrednost 0 pomeni, da je lastnik domač

Vir: Centralni register vrednostnih papirjev Republike Makedonije, 2009.

Tabela 21: Razdelitev podjetij po organizacijski obliki od 2000 do 2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
d.d.	64	68	70	70	69	74	75	75
d.o.o.	35	39	43	48	52	52	53	55
Enoosebni d.o.o.	28	34	35	38	42	50	53	56
Javno podjetje	7	7	7	7	7	7	7	7
Skupaj	134	148	155	163	170	183	189	194

Vir: raziskava RCEF, 2009.

Tabela 22: Razdelitev podjetij po številu zaposlenih od 2000 do 2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0–25	43	50	48	49	44	37	30	29
26–50	14	16	23	22	28	31	35	27
51–100	9	10	12	15	19	23	22	31
101–250	13	15	17	23	23	33	40	42
251–500	22	27	25	23	26	26	27	29
501–1000	13	9	10	11	14	16	19	20
1001–	20	21	20	20	16	17	16	16
Skupaj	134	148	155	163	170	183	189	194

Vir: raziskava RCEF, 2009.

Tabela 23: Razdelitev podjetij po višini prihodka od 2000 do 2007 (mio EUR)

mio EUR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
0–1	9	10	12	7	5	5	0	0
1–2,5	11	18	15	14	9	5	3	1
2,5–5	20	24	27	31	28	22	9	0
5–7,5	16	21	23	32	28	36	39	23
7,5–10	15	16	17	14	27	27	31	44
10–15	20	23	21	24	32	34	49	47
15–25	20	17	15	22	15	22	25	37
25–50	13	11	16	10	14	15	14	22
50–	10	8	9	9	12	17	19	20
Skupaj	134	148	155	163	170	183	189	194

Vir: raziskava RCEF, 2009.

Priloga 8: Regresija za celoten vzorec

Tabel 24: Linearna regresija najmanjših kvadratov za celoten vzorec

		Celoten vzorec	Celoten vzorec	Celoten vzorec
ln(dohodek)	koeficient	-0,338	-0,326	-0,331
	t-statistika	4,83	4,14	4,21
lnaw2(alternativni dohodek)	koeficient	-0,506	-0,984	-1,036
	t-statistika	3,6	6,38	6,83
Konstanta	koeficient	-5,529	0,703	1,222
	t-statistika	3,64	0,42	0,75
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne
Število opazovanj		1335	1335	1335
Prilagojen R-kvadrat		0.275	0,084	0,083
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koeficient	0,844	1,310	1,367
	se	0,123	0,135	0,132
	t-statistika	6,84	9,70	10,34
	P	***	***	***
ξ	koeficient	0,599	0,751	0,758
	se	0,29	0,23	0,22
	t-statistika	2,04	3,24	3,45
	P	**	***	***

Legenda: se – standardna napaka, P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Tabela 25: Linearna regresija najmanjših kvadratov za tuje in domače lastništvo

		Tuji lastniki	Tuji lastniki	Tuji lastniki	Domači lastniki	Domači lastniki	Domači lastniki
ln(dohodek)	koef	-0,586	-0,802	-0,812	0,064	0,254	0,261
	t-stat	6,60	7,72	7,91	0,60	2,20	2,26
lnaw2(alternativni dohodek)	koef	-0,632	-1,023	-1,061	-0,578	-1,092	-1,149
	t-stat	2,94	4,04	4,27	3,25	5,8	6,22
Konstanta	koef	-1,099	6,975	7,464	-9,507	-5,071	-4,621
	t-stat	0,47	2,61	2,86	4,88	2,43	2,27
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		447	447	447	888	888	888
Prilagojen R-kvadrat		0,474	0,256	0,264	0,195	0,038	0,040
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koef	1,218	1,826	1,873	0,513	0,838	0,888
	se	0,189	0,218	0,213	0,159	0,170	0,166
	t-stat	6,45	8,37	8,81	3,24	4,94	5,34
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koef	0,519	0,561	0,566	1,126	1,303	1,294
	se	0,29	0,23	0,23	0,87	0,62	0,57
	t-stat	1,80	2,39	2,51	1,29	2,10	2,25
	P	*	**	**		**	**

Legenda: koef – koeficient, se – standardna napaka, t-stat – t-statistika, P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Tabel 26: Linearna regresija najmanjših kvadratov za notranje in zunanje lastništvo

		Notranji lastniki	Notranji lastniki	Notranji lastniki	Zunanji lastniki	Zunanji lastniki	Zunanji lastniki
ln(dohodek)	koef	-0,238	-0,094	-0,097	-0,726	-0,869	-0,869
	t-stat	1,79	0,65	0,68	9,04	9,94	9,97
lnaw2(alternativni dohodek)	koef	-0,624	-1,061	-1,077	-0,580	-0,942	-1,032
	t-stat	2,99	4,89	5,07	3,48	5,24	5,84
Konstanta	koef	-5,908	-2,051	-1,895	0,646	7,397	8,280
	t-stat	2,49	0,82	0,78	0,35	3,86	4,41
Dejavnost - slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		429	429	429	906	906	906
Prilagojen R-kvadrat		0,207	0,059	0,073	0,355	0,221	0,218
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koef	0,862	1,155	1,174	1,306	1,811	1,901
	se	0,193	0,205	0,199	0,147	0,156	0,153
	t-stat	4,46	5,63	5,91	8,86	11,60	12,41
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koef	0,724	0,919	0,918	0,444	0,520	0,543
	se	0,48	0,42	0,41	0,20	0,16	0,16
	t-stat	1,52	2,18	2,26	2,24	3,15	3,45
	P		**	**	**	***	***

Legenda: koef – koeficient, se – standardna napaka, t-stat – t-statistika, P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.

Tabela 27: Linearna regresija najmanjših kvadratov za državno in privatno lastništvo

		Lastniki - država	Lastniki - država	Lastniki - država	Privatni lastniki	Privatni lastniki	Privatni lastniki
ln(dohodek)	koef	-1,124	-1,082	-0,978	-0,304	-0,290	-0,294
	t-stat	3,98	3,90	3,71	4,85	3,90	3,95
lnaw2(alternativni dohodek)	koef	-0,410	-0,268	-0,377	-0,646	-1,110	-1,159
	t-stat	1,19	0,85	1,26	5,08	7,49	7,95
Konstanta	koef	5,262	2,945	3,213	-4,463	1,660	2,130
	t-stat	1,21	0,79	0,88	3,25	1,05	1,37
Dejavnost – slamnata spremenljivka		Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
Leto - slamnata spremenljivka		Da	Da	Ne	Da	Da	Ne
Število opazovanj		85	85	85	1250	1250	1250
Prilagojen R-kvadrat		0,207	0,215	0,211	0,367	0,104	0,103
Elastičnost zamenljivosti (σ)	koef	1,534	1,350	1,355	0,949	1,400	1,453
	se	0,349	0,302	0,297	0,111	0,129	0,127
	t-stat	4,39	4,47	4,56	8,52	10,82	11,47
	P	***	***	***	***	***	***
ξ	koef	0,267	0,198	0,278	0,680	0,793	0,797
	se	0,31	0,30	0,31	0,25	0,21	0,20
	t-stat	0,87	0,65	0,90	2,73	3,71	3,92
	P				***	***	***

Legenda: koef – koeficient, se – standardna napaka, t-stat – t-statistika, P – statistično značilno pri * 10 %, ** 5 %, *** 1 %

Vir: Lastna izdelava.